ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ
ВІСТНИК

ВИДАЄ

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНИ ШЕВЧЕНКА У ЛЬВОВІ.

Виходить 1 дня кождого місяця ст. ст. книжками коло 10 аркушів великої вісімки.

Редакційний комітет:

Володимир Гнатюк, Михайло Грушевський, др. Іван Франко.

За редакцию відповідає: Володимир Гнатюк.

Книжка XII 1903 р. За [illegible]

Generated on 2015-07-05 06:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ЗМІСТ КНИЖКИ ДВАНАЦЯТОЇ ЗА ГРУДЕНЬ.

	стор.
Із поезій Василя Пачовського: Українській дівчині	169—171
Із поезій Остапа Д...ики, I—IV	171—172
Жаб, Хмарка	173—175
Аріядна Сакунівна, Наввипередки	176—196
Іван Охримович, Скором	197—204
Надія Кибальчич, Добре зерно, ескізи	205—214
Марта***, Запомога	215—216
І. Калениченко, Гріх	217—221
Пеня, Тихше читайте сю річ!...	222—223
Олїва Шрайнер, Мрії і сни, пер. Н. Грінченко:	
VI. Дикі бджоли	224—227
VII. На руїнах каплиці	227—232
VIII. Дари життя	232
IX. Артистова таємниця	232—233
X. Менї снило ся, що я стою перед Богом	233—235
Із нарисів Срдзяна Туцича, пер. Л. Карманський: II. Зі села	236—245
Із поезій Йогана В. Ґете. Пер. О. Кулїша: VI. Мандрівець	246—250

О. Терлецький: Гал.-руське письменство 1848—1865 р. Уваги й спомини (конець) . . . 153—175

С. Єфремов, Правда і наука sui generis. Відповідь . . .

Digitized by Google

Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Generated on 2015-07-05 06:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ІЗ ПОЕЗІЙ ВАСИЛЯ ПАЧОВСЬКОГО.

Українській дівчині.

Прощай менї, я буду сам
Бороти ся і там іти —
Огненний стовп мене рве там,
А тут спиняєш ти!

Родина — не для моїх струн,
Житє з тобою — не менї;
Бо я орел — а ти плазун
На озері борнї!

Пливу, кермую без вітрил,
А очи шлють ся в ясну даль —
Ще стане в мене стілько сил
Убить свою печаль!

В чолї моїм мов хмаролім
Гуде і блиска і гремить —
То грім гремить і вдарить грім,
Народ мій запалить!

Нїхто не знати-ме, нїхто,
Що в серцї нїч, з моїх пісень —
Бо в оцї день як золото,
В устах моїх — огень!

У серцї нїч, розпука, жаль —
Як міль, як черв, як рак мій сум,
А моя пісня — то скрижаль
Воскресних, ясних дум!

Прощай менї! хились на грудь
Коханця, що такий, як ти;
Його люби, мене забудь
У парі нам не йти!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:48 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Твоя краса — то блиск змия,
Убійча їдь — твоя любов!
Візьми тебе на шию я,
Звалю ся стрімголов!

Менї в очах вже сьвіт заблис,
Лечу у даль, що маю сил —
Я в гору рвусь, ти тягнеш в низ
Плазун не має крил!

Сьмієш ся ти, глузуєш з ран
Народу, що окови рве —
Чекай, застогне океан,
Як лев той зареве!

Невольнице, той глум і сьміх
Сама собі в обличє кинь!
Що ми в тюрмі, вина се всїх
Таких, як ти — рабинь!

Як всїх таких з лиця землї
Зітрем іронії огнем —
Нам гордість блисне на чолї,
Кайдани розірвем!

А може шум великих дум
І над тобою прошумить —
Розвіє насьміх твій і глум,
Що грудь мою палить!

Як блискавка моїх пісень
Отреть ся об чоло усїх,
З людьми в рядах ти стань лишень,
Сплатиш великий гріх!

Сповни тодї прохання те,
Що в серце я кладу тобі:
Велике сїй, відкинь пусте,
Будь женщина в борбі!

Годуй синів, годуй огнем
Моїх пісень, бо прийде час,
Що слово станеть ся мечем
На тих, що мучать нас!

Кінджал їм дай! і начеркни
Їм точки дві за цїль борби —
Най знають, що вони сини
Невольницї — раби!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Як чóла люди піднесуть,
На бій народ пірветь ся мій —
Аби я вздрів, що перші йдуть
Сини твої у бій!

Тепер прощай і не щебеч
Менї про рай, що мріє в снї —
Я сїю жар, я кую меч,
Те „щастє“ не менї!

Менї бють перуни в чоло,
Мене колише гураґан,
А чеше град, а дощ як скло
Змиває — кров із ран.

Я бурі син! моє імя:
Українець, великий дух!
А хочеш бути ти моя,
Будь львиця — а не пух!

В дорозї до Трієсту 1903 р.

ІЗ ПОЕЗІЙ ОСТАПА Д.....НКИ.

I. С. Д.

Заходить сонце, день конає,
холодним з гаю занесло,
туман лїниво налягає
на лан дрімучий, на село.

Усе замовкне згодом тихо,
замре неначе у трунї,
не змовкне тільки хлопське лихо,
привидить ся бодай у снї.

II. Спогад.

Тебе в мужицькій одежинї,
лїтнього вечора, моя,
я не забув іще до нинї
і вічне не забуду я!

Здавалось, річка задрімала;
вітрець один ланом пробіг,
і филя вітра доганяла,
колося гнула нам до ніг.

Котив ся місяць за горою,
вечірнїй розганяв туман,
тихцем перепливав водою
і сріблом обсипав весь лан.

Отут в останнє ми прощались...
я проти хвиль ішов плисти,
а ти... на завтра готувалась
на панський лан на жниво йти!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

III.

На кладовище йду, кидаю
людий понурих і село,
на шляхи білі споглядаю,
а їх туманом занесло.

І ти не йдеш вже зустрічати
мене — спустїло все кругом;
сїдаю хвилечку спочати
під спорохнавілим хрестом.

Тремтить мов з жаху лист калини,
до би́ля бється ся молодий,
мов тулить ся мала дитина
до рідних матїрнїх грудий.

Оттак він бється ся, поки доля
й його колись не відшибне,
на чужинї десь на роздоллї
забє, в неволю зажене.

І він колись в чужому краю,
як я сьогодні зажурився,
колишню долю нагадає
— її-ж не було і колись.

Русів 17. VI. 1903.

IV. В альбом Н. Т.

Неначе нічю над глибоким
ревучим морем в чужинї,
над моїм шляхом одиноким
сіяєш зіркою менї!

А я гляджу і знаю, доле,
що хвиля мовчки перейде,
і ще темнїща нїч поволи
насуне пітьмою. Найде

з-за сьвіту десь гримуча туча,
з родини зробить чужину,
тебе закриє неминуче,
так як закрила неодну.

Я сам залишу ся, аж з глумом
ця нїч сконанне нанесе,
а шлях мій тихо і без шуму
й без жалю вітром занесе.

Видинів 2. VII.

Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ХМАРКА.

Тихо шуміли лози над рікою. На її ясну і тиху поверхню клало сонце своє золоте проміння, цїлувало її і пестило, цїлував її і гладив легкий подув вітру, доторкались її пестливо ластівки в летї крильми своїми. Всьо на земли і на небі лащило ся до води в річцї, почавши від зір на небі і ясного місяця, що личка свої нічю в нїй купали, скінчивши на лозах, що берегли її вітьми своїми і шумом своїм тиху пісню їй співали.

Та навкучило ся деяким каплям води річки в добрі жити. Їм захотїло ся добра ще більшого, їм забажало ся так як ластівки в повітрі лїтати, а навіть ще більше: підлетїти до самого ясного сонця, якого поцїлуї були їм такі милі. Тож виплили сї каплї на поверхню води там, де була вона найбільше позолочена промінєм сонця, та стали жадібно пити його тепло. Незабаром зробило ся їм так легко, а в тім місцї з поверхнї річки стали знимати ся в гору водяні опари легкі і провори. В чистім повітрі тихо знїмали ся в гору і зависли.

І в часї великої тиші на небі вродила ся хмарка, біла і ясна і мов ягнятко кучерява. Оголомшена видом безконечного простору, який прийшлось їй вперше бачити, станула на хвилю непорушно, потім розглянула ся, зирнула на сонце і тихо та радісно поплила по синьому небі.

І плила так гнана легеньким вітром, усе звернена до сонця, щоб не зійти з простої дороги, щоб скорше добити ся до нього, плила довгі днї і ночи.

Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Та одного дня спостерегла зі страхом, що хоч усе посуває ся вперед, то однак до сонця не наближає ся анї трохи. Огрівало й пестило її його промінє, та плисти по ньому в гору не було в неї сили. І коли пізнала се хмарка, стало їй сумно, невимовно сумно. Цїлими годинами і днями вдивляла ся в сонце, в те своє кохання з горячим бажанєм. Не тратила ще надії. „Пожди-но“ говорила собі, „підлетїла я з землї, то й до сонця долечу, не так то мабуть і далеко“.

Раз стрілою пролетїв по-при неї орел і бючи широкими крильми підняв ся в гору, меншав у очах, аж чорною точкою завис високо в горі. Хмарка добула всїх сил своїх, щоб за ним підняти ся в небо, та лиш зітхнула тяжко і дріжачи слїдила за летом орла: чи дібє ся він до сонця, чи нї. Та орел швидко щез у повітрі, а хмарка закипіла гнївом і завистю так великою, яка могла-б помістити ся хиба в дуже великій хмарі.

Кілька день промінє сонця видавалось їй менше золотим, а цїлий сьвіт був для неї заслонений якоюсь мракою, тяжкою і непроглядною як її зависть.

І знов побачила орла, того самого, що був причиною її грижі.

— А що, добив ся до сонця? — питає в нього хмарка.

— Сонця? — здивований питає орел. — Куди там! Як високо лїтав, те сонце було ще так далеко, так дуже далеко, що й за цїлий рік туди не долетиш.

— Дурний той орел, — подумала хмарка. — Бути так високо і не долетїти до сонця!

Подумала і дивно якось зрадїла.

— Не була я на сонцї, та й орел не був; а я таки там долечу бодай за сто лїт, нехай лиш лекша стану.

Потїшилась і глянула радісно на сонце. Та днї плили довгі та одностайні, вітер носив хмарку по небі і вона майже не підносила ся в гору. І стали в нїй прокидати ся сумнїви чим раз яснїйші та страшнїйші, чи долетить вона коли до сонця. Близька розпуки просила вітра помогти їй підняти ся в гору, та він гонив її лиш наперед та наперед, усе не високо понад землею.

Житє стало хмарцї вже надто тяжким. Сонце кохане було так далеко, надія добити ся до нього так мала, а довкола на широкому небі нї одної приязної душі. І згадала хмарка ті часи, коли була частиною води в річцї, коли лози пісню їй співали, коли сонце і вітер із нею грались, а ластівки й рибки пестощами своїми житє

Generated on 2015-07-05 06:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

їй звеселяли, — згадала і пожалувала, що кинула землю, пожалувала шуму лоз і пестощів вітру та сонця. І захотїла вернути на землю, подивити ся на річку, з якої вийшла. Бажанє се не давало їй супокою, казало забути навіть за сонце і гонило все наперед та наперед, доки не завело її над річку, де похилили ся лози.

Тихим ранком спустив вітер хмарку над землю і густою мрякою прихилила ся вона над річку і майже доторкнула ся її поверхні. Та ніхто не пізнав її. Не пізнала її річка, що її викохала, не пізнали рибки, що з нею колись грали ся, не пізнавали її ні ластівки, ні лози, ні верби. І вона їх не пізнавала і не розуміла. Вслухувала ся в шум верб, та не знала, що він хоче сказати; слухала як мурмотїла річка, та не зрозуміла з її бесїди ні одного слова. Чим скорше просила вітра підняти її в гору.

Коли опинила ся знов на небі, стало їй так сумно, як іще ніколи. Без гадки глядїла перед себе в нескінчений простір, боячи ся глянути на сонце або на землю.

Бідний твір земний відбивши ся раз від землї не мав чого на неї вертати, а до сонця долетїти не мав сили.

А на землю як уперед сонце клало своє золоте промінне і над річкою тихо шуміли лози.

Жаб.

Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Аріядна Сакунівна.

Наввипередки.

VIII.

Жваво і метко працював Наймитенко коло Чорно-Озерських селян. Не забув він і про учителя з мінїстерської школи. Учителював там Василь Дейкун, попович, що скінчив семінарію. Великого впливу його на селї не було, більш за все через те, що він по природї був чоловік полохливий і занадто тихий; але у його закоренило ся і ще не вияловіло посїяне в тому гуртку Українців, до якого він належав у семінарії, благородне зерно любови до рідного народу і краю і в Чорному Озері було у його чоловіка пять таких громадян, що завжди з ним радили ся про добро громадське. Отся купка селян визначувала ся між громадою і розумом і спостереженнями над життєм і обставинами; але всї вони були люди вбогі, жили більш з фурманства, а через те мало коли сидїли в селї, більше в дорозї і на громадї бували вряди-годи.

Після „аналїзу“, зробленого Наймитенком, після проповіди отця Софрона про „таланти“ по селу залунала гутірка про „скарб“ у Чорно Озерських наділах. По всїх кутках і старі й малі говорили про „невидиму десницю“, що привела в Чорне Озеро „спасенну душу“ Наймитенка і його рукою вказала на ту „підземну благодать“, яка поможе Чорно-Озерцям „зробити ся багатирями, а може й панами“. Під впливом проповіди і добрих відносин о. Софрона люди на Наймитенка дивили ся як на чоловіка незвичайного, „провидця, посланого небом“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ворона держав ся осторонь, вдавав із себе чоловіка зовсїм байдужного в сїй справі, навіть при людях кепкував із заходів Наймитенка. Отець Софрон казав йому:

— І ваші-ж землї тут, може і в них руда є?

— Коли є, то й є; що громадї, те й бабі, — усьміхав ся Ворона. — Нехай спершу люди, а я за ними, моє не втече. Я дякуючи Богу та царю маю певний шмат хлїба — служба, а потім пенсія. Звісно, коли що треба буде селянам, я рад запомогти їм і порадою і там у нас у ґубернії, а доки що — моя хата з краю.

Учитель Дейкун добре не розумів, у чому саме сила в заходах Наймитенка; одначе йому здавало ся трохи чудним, що приїжа чужа людина Наймитенко, чоловік без осьвіти, мізерне писаря з приватного банку так швидко спостерегло залїзну руду, так жваво і цупко взяло ся за се дїло... „Тут воно щось не так", думав собі Дейкун. „Наймитенко мабуть тут тільки фактор, а за плечима у його хтось иньший".

Тим то Дейкун хоча й приязно витав Наймитенка у себе в хатї, але не няв вірн в безкорисну прихильність його до інтересів селян. Коли-ж Наймитенко прохав його впливати на громаду, щоб не комезила ся, Дейкун відмовив йому говорячи:

— Се не моє дїло, менї не можна вмішувати ся нї до якої громадської справи. Моє дїло школа, а інспектор у нас лихий; довідаєть ся, що я даю селянам які поради, зараз прожене мене, та ще й „неблагонамєренним" общирклює перед жандарями.

— Менї здаєть ся, — налягав Наймитенко, — ви марне боїте ся; ви-ж на очах у Євхима Антоновича.

— Євхим Антонович менї не начальник, хоча, звісно, захотів би, дак нашкодив би менї; а інспектор Бабунець, — кажу-ж вам, строгий! щоб опріч школи учитель нї до чого не мішав ся. Нехай чоловік чоловіка ріже, а ти мовчки дивись, от у нас як.

Хоча Наймитенко й не надавав великої ваги впливу Дейкуна на громаду, але-ж йому було-б зручнїйше, коли-б і учитель був за його; тим то Дейкунова відмова трошки зажурила його.

З хати учителя він поплентав ся до бору, сподіваючись зустріти там Ворону. До дому до Ворони він і не ходив, наче незнайомий, а радили ся вони звичайно у темному бору, де могли зустрічати ся випадково, гуляючи.

Коли Наймитенко розповів про Дейкунову відмову, Ворона сказав:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Річ звичайна, немазане колесо скрипить; а ви не догадали ся спершу підмазать, а тоді вже їхать.

— Не підмажете, не візьме.

— Що се ви, Макаре! звідкіль ви? З другого сьвіта, чи що? Не візьме, ха, ха, ха! Попович, ладанний елємент не взяв би! Кожен попович по своїй природі грошолюб; а тут парубок, що має ледві 20 карб. на місяць, ходить у дірявих шкарбанах, їсть мужицький борщ та кашу з олією і такий-би то не візьме! Може 10 і не візьме, покобенить ся, а за 25 обіруч.

— Я иньшої думки. У Дейкуна вдача загартована; він, бачте, як я довідав ся, в семінарії ще належав до гурту отих украйнофілів, то запеклі душі! я їх трохи знаю... З характером люди.

— А спробуйте.

— Нїяково; кине між очи, та ще й пропечатає...

— Цензура про се не пустить.

— Та у їх, у гаспидів, є ходи до столичних ґазет.

— Гм! так давайте так, щоб не кинув у вічи; вложіть у пакет, напишіть його адресу тай покиньте у його на столї.

— Страшно! він подасть у поліцію, скаже: хабаря давав.

— Хто-ж йому пійме віри? Спитають: за що ви йому хабаря давали? Нї, сього він не зробить, а зробить — утремо носа, шепнемо Бабунцю...

Наймитенко похитав головою і мовив:

— Лїпше не пробувать... Може і без його дїло піде на лад.

IX.

Минуло тижнїв зо два. Було якесь невеличке сьвято. Чорноозерцї не робили, а по обідах, коли сонечко близило ся вже до вечірнього пруга, біля волосної хати зібрала ся громада на пораду: чи віддавати землї в аренду?

— Та хто-ж бере наші землї? з ким маємо дїло? — спитав ся один із громадян.

— Бере їх банкир Вакуленко, а менї дав він вірний лист,— відповів Наймитенко. — На що я поєднаю ся з вами, на те й він пристане.

Почали радитись. Очевидно було, що більшість громадян заздалегідь була вже настроєна на руку Наймитенка; великого змагання не було; люди гомонїли тільки „для прилики“, щоб не мов-

Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

чати. Писар ладен уже був писати приговор громади і проєкт контракту, аж ось із купки людий, чоловіка десять, що доси стояли на узбочі мовчки, озвав ся Гнат Лучко:

— Дозвольте говорити!

Писар, старшина і ще де-хто здивовано глянули на Лучка.

— Ну, кажи, що там? — мовив писар.

— Досі нїхто виразно не сказав: про які саме землї річ іде? Як буде з пісками? чи й піски бере той банкир, чи піски за нами? Може сїятимемо на їх пшеницю? — глумливо питав Лучко.

— А вже-ж і піски, — відповів Наймитенко.

— А цїна на їх яка?

— Цїна? цїна.. Звісно цїна...

Наймитенко глянув на писаря, потім на Наума Хвостюка, на Євгена Хамка, ті моргнули йому і він додав: — Нехай і на піски така сама.

— Досить з тебе, — промовив писар до Лучка. — Ну-те, тепер уже нїхто нїчого?

Люди мовчали.

— Дак я писатиму.

— Пиши, Степане Кононовичу, пиши, не гай часу.

Писар пішов у хату. Тодї два сторожі на другому кінцї невеличкого майдану постановили довгий стіл; на стіл дві величезні сулїї з горілкою, хлїб, решето огірків і повну миску сала кришениками. Наймитенко запросив громаду на могорич. Громадяни пили, їли, дякували Наймитенкови, „начальству“ і всїм „добрим людям“.

Перегодом писар покликав громаду послухати те, що він написав і дати руки.

Перечитавши приговор писар казав Терешку Трегубенкови, як людинї письменній, взяти руки і підписати ся на приговорі:

— Я руки не дам, — озвав ся Павло Косарчук, ховаючи руки за спину. У його трохи шуміло вже в голові.

— Чому не даси? — спитав його старшина.

— Тому, що не так, як треба написано; там написано тільки про руду.

— А тобі ще про що треба? — озвірив ся писар.

— Менї ось чого треба, щоб ви тямили. Порие він, покопає нам землї, зробить свинорий, та замісь рудої викопає синю або червону глину і скаже: такої я не беру, менї не такої треба; менї треба рудої! Отодї як буде?

Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Се правда, правда, — озвало ся ще кілька голосів з тих, що слово руда розуміли як ознаку колїру. Наймитенко почав ясувати слово „руда“, говорячи, що колїр землї тут ні при чому.

— Та в приговорі-ж так і написано, — озвав ся писар. „Всякого рода руда“, се значить і біла і зелена і червона.

— Може, а все таки лїпше буде, коли виразно стоятиме: і червона, і біла, і зелена, тодї мусить він забирати всяку глину, а не саму лишень руду.

— Так не можна написати, — сердив ся писар, — з нас начальство сьміятиметь ся, скаже і про мене і про вас таке, що соромно й вимовити.

— Нехай собі каже, нам байдуже.

— Як-то байдуже? Начальство тобі байдуже? га! та за се тебе!...

— За се нїчого... Що-ж я? Я нїчого, я не про начальство, а про глину, щоб стояла там усяка глина.

— Дурний ти! — огризав ся писар, — там же так і стоїть „і всякого рода руду“. Чув?

— Чув; ви кажете руду, а я кажу: і зелену, і білу, і червону.

— Ти-ж чув, що тобі і всїм вам говорено, що руда — значить залїзняк, а не руда глина.

— То так і напишіть.

— Так воно й написано, а ти не тямиш та людий баламутиш, та ще й про начальство верзеш таке, що тебе просто в кайдани. Дурний.

— Я не другий, тай ви не третїй, а коли не по мойому, дак і прощавайте.

Нарештї, щоб „не попсувати дїла“, пристали на Наймитенкову пораду і написали „всякаго цвѣта руду“; але тут знов озвав ся хтось із громадян доводячи, що глина „з роду-віку не цьвіте, хиба в хатї, як довго лежить, дак зимою часом цьвіль паде і зацьвіте“.

— Так, так! у землї глина з роду не зацьвіте; так не можна; він тодї пристане до нас: давайте таку глину, що цьвіте; без цьвіту, скаже, не беру.

— Цьвіт, чи цвѣт, значить колїр, — говорив Наймитенко.

— Дак так і пишіть: „усякого колїру“.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Не можна так, — змагав ся писар, — за се мене начальство зганьбить, менї й так раз-у-раз наказують не вживати хахлаччини. Що я йому казатиму?

— Так і кажи, що ми нїхто більш, як хахли; по нїмецькому, чи по якому иньшому не розумiємо.

— Пiди вже ти йому так скажи!

— Думаєш не скажу? І скажу.

— А вiн тобi в зуби, по щелепах.

— Руки короткі.

— Досягне; начальство скрізь досягне.

— Годї вам; кажіть дїлом, — допитував ся писар.

— Може-б ти, Степане Кононовичу, — озвав ся нарештї Стуковенко, — написав так, щоб там був і цьвіт і колїр?—На сьому й погодили ся.

Вже було зовсїм темно, коли Наймитенко принїс до Ворони добру звістку, що громаду вгамували і приговор пiдписали.

На другий день громадський приговор пiшов до начальства, а за тиждень пiсля того і Ворона і Наймитенко покинули Чорне Озеро і рушили в ґубернїю з ясними і радісними надiями. По дорозї Наймитенко завернув до „начальства“, просячи швидче одiслати приговор далї в ґубернїю, з своєю думкою, що за для селян Вакуленкові умови і платня за землю дуже корисні.

X.

За день чи два пiсля виїзду Ворони з Чорного Озера приїхали в Полянку Летючий з другим iнжинєром. Летючий трохи спiзнив ся через те, що в Москві був постиг його несподiваний недуг.

Уся Полянка вже знала про те, яке велике щастя „упало з неба“ Чорно-Озерцям і Летючий зараз по приїздї довідав ся, що Чорно-Озерцї пустили в аренду свої землї задля копання руди.

Летючому не треба було довго голову ламати, щоб зрозуміти, що в сїй справі перед водив Ворона.

— Бач, який славний приятель, — говорив Летючий собi на думцї. — Добрий нюх у собаки! А менї хоч би слово сказав був! Тривай же, вража душе! Наввипередки побiг! Побачимо, хто кого випередить!

В Чорному Озері Летючий вивідав усї подробицї умови Наймитенка з селянами і не гаючись вирядив свого товариша в ґубер-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нїю пильнувати усїма заходами, щоб ґуберська адмінїстрація не затвердила громадського приговору і проєктованого контракту. Летючому хоч і здавало ся, що він устигне знївечити той приговор, одначе про всяк случай він кував на два міхи і доручив свойому товаришу, інжинєрови Хватьку, побалакати з Вороною і з Вакуленком та притьмом налягти, щоб вони до свого товариства, чи буде воно „на вірі“, чи на якціях, приняли й його яко головного інжинєра-розпорядника.

В Чорному Озері Летючий, яко певний знавець свого дїла, повів „лїнїю“ зовсїм инакше, нїж Наймитенко і Ворона: він заквартирував у попа, покликав кількох видатнїйших господарів і почав доводити їм, що вони вельми-превельми продешевили, бо земля їх така багата на руду, що їм усякий тямущий чоловік дасть по копійцї не за вісїм пудів, як вони умовились із Наймитенком, а за два пуди.

Селяни, а з ними і Стуковенко, слухали уважно. З очий їх знати було, що вони спершу не зовсїм певні в тому, що чують з уст Летючого, а далї почали міркувати.

Стуковенко мовив:

— Може й так, може й продешевили, але як же його назад? Назад нїяково, назад тільки раки лазять, не годить ся ламати слово, бо й начальство...

— Та що ти, Грицю! — озвав ся Олексїй Колесо. — Звісно слово — закон, але-ж ми контракту ще не підписали і кому не лїпше взяти чотири карбованцї замість одного? Тільки коли-б чого від начальства не було нам за те, що змилили на слові.

— Начальство ваше, — сказав Летючий — не слїпі люди, воно бачитиме, що Наймитенко вас омилив, а ви поняли йому вірн тай пристали на дешеву цїну. Умовили ся ви з ним за цїну на залїзняк, який викопає, а за ті землї, яких не копатиме, які займе під будівлї, як за ті? дурно вони йтимуть, чи що?

Люди переглянули ся і очима питали один одного.

— Воно справдї так, Грицю, — мовив Лаврін Кос до Стуковенка. — Що ти на се скажеш?

Гриць трохи подумав, потер собі чоло і відповів:

— Воно справдї чи не так; буцїм чи не дали ми маху.

— А вже-ж дали. Нам не можна буде орати тої землї, що оддамо йому, вона у його гулятиме, або він кому найме; він їх не копатиме, значить, скаже, і платить нї за що.

Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Та хиба-ж можна усї землї разом розкопувати? — мовив Летючий. — Нї в кого на се снаги не стане і потреби такої не може бути. За рік розкопає він десятину, чи нехай дві. Чи ви-ж тямите, скільки залїзняка можна добути з вашої десятини?

Люди знов кидали очима один на одного, стискали плечима і не знали, що казати.

— Про нас, — озвав ся старшина, — се дїло темна темнота, але-ж і наш начальник і пан Ворона казали менї, що ми не продешевили і добре зробили.

— В таких справах, — сказав Летючий, — я більше тямлю нїж Ворона; я певний знавець свого дїла, я інжинєр, працював 20 лїт коло руди, отже що я спостеріг на ваших землях і те, що спостеріг, хоч і заприсягти готов — правда. У тій вашій землї, що понад річкою, стільки залїзняка, що вам і з одного упруга не зрахувати.

У селян лиця почали довшати, навіть отець Софрон впив ся очима в Летючого і слухав роззявивши рота, а Летючий говорив далї·

— Учора, ви бачили, викопали ми яму завглибшки на сяжень, і скрізь руда; заневне не скажу вам, чи далеко вона йде в глибінь землї, менї здаєть тя, що йде вона ще на 4, може й на 5 сяжнїв, але берім тільки на сяжень. Коли ми викопаєм таку яму на сяжень завдовшки і завширшки, дак з неї наберемо руди не меньше 2000 пудів!

— Мати Божа! — яка се сила! Чуєш Грицю?

— Тривай! се я чую, почуємо, що далї, — відповів старшина дивлячись на чоботи. — Нуте, пане! що-ж далї, кажіть!

— Далї от що: коли ми візьмемо, що шар руди буде завгрубшки тільки на сяжень, а певне він геть грубший, дак і тодї з одної десятини добудемо трохи не пять мілїонів пудів...

— І-гі! — загомонїли розмовники Летючого — се не нашої голови дїло. Ми й не второпаємо, скільки се воно буде; ви нам зведіть на гроші, тодї нам виднїйше буде, або на підводи, ще виднїйше буде: кладіть 40, або 50 пудів, у нас товар добрий, везючий.

— Треба буде може сотню тисячів підвід.

— Не зрахувати нам і сього. А нуте на гроші!

Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— На гроші? Коли брати за 8 пудів — копійку, то з десятини 5—9 тисячів карбованців, а коли копійку за 2 пуди, дак вчетверо більше.

Почувши такий рахунок, люди кілька хвилин стояли нїмо, потім Кіндрат Ошкало сплеснув руками об поли і промовив:

— Нагрів! нагрів нас, песька його душа! Чуєш, Грицю, як нагрів! аж у халявах плющить!

Старшина почував себе нїяково і спитав отця Софрона:

— Чи все отсе правда?

— Я не інжинєр, не скажу, а коли так, дак виходить, що ви теє... тонко напряли.

— Дак до біса той приговор! — озвали ся кілька голосів. — Зараз збирати громаду та гонця до начальника, щоб той приговор на бік; нехай він їм теє, вибачте!

— Які бо ви швидкі! Стрівайте, я старшина, з начальством так не можна; скаже: бунт. Ще нї сїло, нї впало, а ви зараз уже й до бунту; поспіємо з козами на торг.

— Чого-ж тут ждати?

— Треба, щоб усе було як слїд, щоб і начальство не гримало і самим не потїти. Ну, збудемо ся Вакуленка, а де візьмемо другого? Се таке дїло, що на його треба чоловіка з повним мішком гроший.

— Про се не турбуйте ся, — сказав Летючий. — Я ладен зараз вам дати по копійці за три пуди і по сотні з десятини, які підуть під будівлї, дороги і т. и.

— Може се ви жартома?

— Я приїхав і скликав вас не на жарти.

— І заруку даєте?

— Яку скажете.

— Отсе так! Зарука сьвяте слово! Чуєш, Грицю? Зараз давай громаду! гукай! А Наймитенка геть! він шахрай.

Почали дуже недобре гомонїти проти Наймитенка, кололи і старшину, злегенька згадали і Ворону, а Клим Гусак повернувши ся до попа мовив:

— І ви, батюшка, були за одно з ними і проповідь таку говорили в церкві, а воно показуєть ся, що й ви ходили помацки.

Отець Софрон трошки зашарів ся і відповів:

— Я не казав, щоб ви нїкому більш, як не Вакуленкови оддавали землю; я говорив взагалї... я радив і научував, щоб таланти

Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

наділені вам Господом Богом не тліли в землі. А про мене байдуже, хто вам сват... звісно, чим більше, тим ліпше.

XI.

З того часу серед спокійних звичайно Чорно-Озерців пішла колотнеча, розтіч. Люди чули, що Наймитенко обдурив їх; натякали, що й „пастир“ підвів візка; більш за все нарікали на старшину та на писаря. З другого боку була чимала частина й таких громадян, що хто щиро, а хто й лукаво не няли віри й Летючому і стояли за те, щоб не каламутить справи, не ламати приговору і договору з Наймитенком.

— Одрізана скибка хліба і годі!

— Так не кажіть! Договору ще не було, а тільки приговор, а ніхто не може примусити нас підписати договор шкідливий для громади.

— А начальство?

— Начальство нас тільки оберегає од шкоди, — змагали ся прихильники Дейкуна. З сього-ж таки гуртка виходила й така порада, щоб зніївечивши приговор не єднати ся і з Летючим, а попереду вирядити людий до Кривого Рога, щоб вони роздивили ся і розпитали ся, як там ведеть ся справа з наймом земель і з рудою.

Підручні писаря і взагалі громадяни підмогоричені Наймитенком твердили своє:

— Громада сказала своє слово і дала згоду в приговорі; тепер треба ждати, що скаже начальство. Сам-же пан писар говорив:

— Доки не прийшла відповідь із ґубернії, не можна скликати громади, тим паче не можна нівечити приговору без волі начальника; так по закону, а коли ми станемо проти закону чинити, нас візьмуть за бунтарів, наведуть сїкуцию; сїкуция діло страшне, чули, що торік діялось у Дерешенка?

Слова „бунтарі“, „сїкуция“ роблять на темних селян більший вплив, ніж пекло, антихрист і т. и. „жупел“, бо ніхто з селян ні пекла, ні жупела, ні антихриста не бачив, а сїкуцию доводило ся бачити Чорно-Озерцям у сусїднїх селах. Найстрашнїйший у селян „пугач“ — се писар, людина, як вони кажуть „видюща в законах“ і писареви дуже легко нагнати на селян жах.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чорно-Озерці по своїй природі люди незвичайно спокійні, покірливі, темні, а про те стійкі; лишень останніми часами, коли заведено у них школу, декілька чоловіка з молодіжи почали змагати ся проти лиходійних заходів волосного писаря і його патрона начальника і доводити громаді, що писар, яко людина метька, лукава і дводушна, не по правді покликаєть ся на закон, часом дурить громаду вигадками, яких у законі нема. Але-ж таких „протестантів“ у Чорному Озері було ще вельми мало.

На лихо писар був улюбленіком начальника, а сей не уважав на те, що писар у душі своїй запеклий ворог осьвіти селян, ворог усякої школи і всякого учителя, який хоч на макове зерно не лиже писареви халяви.

На сей раз лякання бунтом і сїкуцією зустріло одначе хоча й легенький протест.

— Ми не бунтуємо і проти начальства не змагаємось, — виступив молодий парубок Охрім Сергієнко. — Наводити на нас сїкуцию нї за що, ми просимо скликати громаду на пораду.

— По закону сього не можна, — твердив писар.

Старшина немов огню того бояв ся слова „не по закону“ і слїпо йшов на поводї у писаря там, де писар говорив: „так треба по закону“. Тим то й тепер він не хотїв скликати громаду в справі, яка вже раз обговорена і добула собі громадський присуд у формі приговору, пересланого до начальника; і він приміркував собі перш за все поїхати до начальника в село Блискачівку і спитати у його дозволу і поради.

Начальник сказав нї те, нї се, а на сам кінець порадив: „Не бігти навзаводи, а підождати, заким прийде відповідь із ґубернії“.

— Та що отсе з Чорно Озерцями? подуріли чи що? — спитав він нїби жартами.

— Бачте, Летючий отой: як налетїв на село, дак чисто розсобачив людий; дає в четверо більше; ну, люди за ним; звісно, спокусливо!

— Гм!

Начальник почав гладити свою вузеньку, клиновату, руду бороду і ходити з кутка в куток. Поміркувавши він сказав Стуковенкови:

— Я тобі пораджу от що: не вертаючи до Чорного Озера рушай в ґубернїю, розкажи усе Євхиму Антоновичу і спитай у його поради.

Generated on 2015-07-05 06:53 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Так, то й так; позавтрьому я й верну ся, барити ся нїчого. Дак ви дасьте до його листа?

— Нї, листа не треба, писати тут нїчого, словами лїпше усе перекажеш.

— Чую, добре.

— Скажеш, що я порадив тобі їхати до його.

Старшина пішов.

Не минуло ще й двох годин після сього, як до начальника прийшов Ошкало з Сергієнком. Начальнику часто доводило ся бачити Ошкала на громадї; він знав його як людину розсудливу, спокійну, але завзяту.

— А чого се ви? — спитав начальник.

— Да не з добра, пане! Не вам кажучи, вскочила наша громада в халепу. Здавало ся, йдемо по рівному, аж ось горбок, біля його копець, ми й беркиць!

Він розповів усе, що в сїй справі дїяло ся в селї і на сам кінець додав:

— Отсе вже більш тижня благаємо старшину скликати громаду, а він в одно не хоче, дак ми до вас; скажіть йому, нехай скличе.

Начальник насупив брови і відповів:

— Се все я знаю, але не можна менї нїчого вам зробити треба ждати, доки прийде відповідь із ґубернії.

— Так і старшина каже, а на нашу думку можна й не ждати.

— Що-ж ви, на бунт захожуєтесь, чи що?

— Самі проти себе бунтуємо.

— За бунт дорога на Сибір.

— Цур йому, тому Сибіру, нехай він скисне, ми не проти закону, не проти начальства, а хто собі ворог? Бачимо, що дїло не гаразд, треба його полагодити, а писар та старшина не дають.

— Треба підождати, треба слухати начальства.

— Чого-ж його ждати? Вже коли на те пішло, дак усе одно, хоч начальство й затвердить наш нерозважаний приговор, а ми не пристанемо на Вакуленкові умови і контракту не підпишемо, — промовив Сергієнко.

— Хто се ми? — спитав начальник строго дивлячи ся на його.

— Звісно, хто ми — громада.

— Ви од громади?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Нї, ми від себе.

— Так як же ти сьмієш говорити за всю громаду? га? по якому се? чи тямиш ти, що за таке буває?

— Я-ж що? Я, здаєть ся, нїчого такого, — відповів трохи лякливо Сергієнко.

— Нїчого? Материне молоко на губах не присохло, а він уже „м и". Мабуть тебе ще не вчили; березової каші не коштував?

— Бог милував досї й на далї сподїваю ся на Його ласку... Я швидче-б в ополонку, нїж під різки.

— А коли суд присудить по закону?

— Все одно, не дав ся-б.

— Значить, ти бунтар, проти закону, га?

— Проти різок; тай за що-ж закон узяв би під різки, коли я нїчого?

— За те, щоб не баламутив людий.

— Я сього, паночку, нїколи й не думав.

— Ти й тепер передо мною просторікуєш так, як бунтар; я тебе в ока не спущу; я тебе під догляд урядника оддам. Ідїть собі до дому і не баламутьте людий.

— У нас до вашої милости, — озвав ся Ошкало, — є писана бомага.

— Писана? хто її писав?

— Ат! Чоловічок один.

— Якийсь брехунець, пяничка. Я не прийму бомаги; за тиждень, чи що, я сам буду в Чорному Озері; тодї й подасьте, а тепер в Богом, марш!

— А що, дядьку! чи сподївали ся ви на таке? — спитав Охрім Ошкала вийшовши з хати начальника.

— Говори ж...

— Мабуть Наймитенко добре мазав колеса.

— Мабуть не без того; а може й нї; хто його відає; бач, Летючий каже, що до сїєї справи примазав ся і Ворона, а він начальник на отсїм...

— Еге! дак от воно що! тим то отсе й бунт і різки і всякі похвалки.

— Еге-ж! Ворона скрутить дїло; се я бачу добре.

— Не добре... Та є, дядьку, такі, що й Ворону скрутять, як треба буде.

— Звісно є, та де вони? піди шукай.

Generated on 2015-07-05 06:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Будемо шукати, язик до Київа доводить.

Коли Ошкало й Сергієнко вернувши ся до свого села розповіли про свою невдачу, Летючий притьмом порадив їм їхати в ґубернію до головного начальства, до князя Пугача.

— Нї, я до такого великого пана не поїду, страшно! І не доступлю ся я до його, — говорив Ошкало.

— Дак пошліть до його просьбу по почтї, а я дам вам сьвідоцтво, яка багата на руду ваша земля.

— Се иньша річ, коли-б тільки за се нас не закинули в острог.

— Нї, нї, будьте певні, що нї!

XII.

Ворона після бесїди з посланцем Летючого, з Хватьком, невимовно ремствував на Летючого.

— Хиба се по товариськи, — говорив він своїй жінцї, — хиба де видано, де чувано, щоб товариш у товариша рвав із рота шматок хлїба? У його сотнї тисячів тріщать, а я чоловік убогий, злидар; живу єдине з платнї за службу! Він чоловік одинокий, а у мене сїмя. Тай з якої речи він втручаєть ся в нашу справу? І втручаєть ся так нахабно, що й відступного не бере. Хватько каже, що про відступне і речі не може бути; нам подавай, каже, „учредительскіе паи“, та ще директорство. Нахаба! чиста нахаба! совісти у його нема.

— А що-ж Вакуленко? — спитала жінка.

— Вакуленко так само, як і я, умовляв на відступне, не хоче; на наші умови не пристає. Спробував загрозити, він сьмієть ся. Вакуленко каже: у нас капітал, сила, знайомости, а він на те: і Летючий не без гроший, а знайомости будуть і у нас; ми, каже, не викликаємо баталії, але не злякаємо ся й її. Ми хочемо по людськи, по чеськи... Чуєш, любко! отсе у їх по чеськи, забігти поперед тебе та з рота вирвати. Се по розбишацьки! се зовсїм не чесно.

— То як же буде дїло? Невже таки може не вигоріти таке славне і таке сьвяте дїло? Ви-ж цїле село витягаєте з ярма злиднїв! Се-ж заслуга ваша і перед народом і перед історією.

— Я маю на Бога надїю, що наша справа не підe в нївець: з Летючим затягнемо переговори, не будемо рівко, зразу відмовляти

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

йому, заким не підпишемо контракту з селянами; ну, про всяк случай і ще дещо зробимо; а ти-б пішла та наняла молебень „о преуспѣяніи".

— Треба-ж не гаятись, поспішати.

— Я не дрімаю; у нас у „присутствії" діло добре йде, за день чи два піде воно до Пугача; тепер усе діло за ним; треба його якось розогріти; але менї се не личить, се діло Вакуленка... Якийсь пікнік там чи що иньше... він уже знає.

— Треба швидче, швидче, а то ви як почнете жовати, да „бігти" ходою, дак!...

— Нї, ми тепер по курієрськи, навзаводи... Вакуленко вже й статут написав сподіваного товариства, аби тільки швидче Пугач... Сьогоднї він підпише, а завтра й контракт і статут. Грошї у Вакуленка готові. Аби Пугач! Тодї діло по маслу! Тодї ми Летючого почастуємо табакою з чемерицею...

Ворониха радїла, очи і все лице горіли у неї.

— Тодї зараз треба нам у Чорному Озері новий будинок становити.

— Без слова треба.

— Старий наймемо товариству під кантору, чи що.

— А вже-ж.

— За його дадуть річно не менш тисячі.

— Вельми вже ти ласа. Він і увесь не варт тисячі; хоч би пять сотень.

— Дадуть і тисячу, тільки ти не мішай ся, я вмітиму взяти.

— Бери на здоровлє!

— А землю нашу товариство найме?

— Коли буде в їй руда.

— Да хоч і не буде, все одно; їм треба-ж землю і під город задля робочих і на що иньше. Вже-ж ти будеш в управі?

— Сподіваю ся! — усьміхнув ся Ворона на повен рот.

— Ті грошї я всї собі візьму.

— Бери! Куди-ж ти їх повернеш?

— А скільки їх буде?

— Як що не під руду, дак нехай 3—4 тисячі.

— Що ти! у тебе все так, або прогавши, або продешевиш; меньше 5 не можна. На їх я накуплю акцій, гратиму на біржі; я певна, що менї поталанить. Мати Божа поможе... Менї ще як я

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

була малою, Циганка ворожила великі гроші. Ось побачиш, який я капітал зроблю. Аби було з чого почати: гроші роблять гроші...

І Ворониха відкинувши голову на спинку канапки і прижмуривши очи почала висловлювати чоловікови свої надії, а надії ті були такі смачні, такі солодкі, що вона облизувала губи.

— Перше діло — заведу свій сальон, та ще який: учені, професори, письменники, артисти... Ну, тоді зятя такого знайдемо, що ну! Я тоді...

— Пане! до вас старшина з Чорного Озера! — промовила покоївка і перервала Воронишині мрії-надії.

Ворона почув, наче його що вкололо. Покликавши зараз же старшину він спитав у його.

— Що скажеш, Грицю?

— Пан начальник прислали до вас за порадою; у нас на селї не все гаразд.

— Ну? що-ж там?

— Прилетїв до нас отой Летючий..

— Дак що він? — стрівожено перебив Ворона.

— Прилетїв, тай ну по селу лїтати та людий баламутити, все з отією рудою; просто бунтує, та хоч ти що йому.

На се вже й Ворона не сподївав ся, щоб Летючий пішов у бунтарі! Се занадто вже!

— Хиба чи не з соціялїстів він? — подумав Ворона. — Дак і тодї не був би він таким йолопом, щоб так прилюдно бунтував.

— Кого-ж саме він бунтує? — спитав Ворона.

— Половину села збунтував. Вас, каже, Наймитенко обдурив; я вам вчетверо більше дам; знївечіть свій приговор. Пристав до мене: скликай зараз громаду!... Наче горить де...

— Було звязать його та до станового, — промовив Ворона лютуючи в душі на Летючого.

— Не можна, за се люди і мене-б по колїна в землю вігнали.

— Проти кого він бунтує?

— Проти нас самих. Подуріли, каже; вас, каже, той Наймитенко ошахрував.

— Як се так, що вас проти вас бунтує?

— Продешевили, каже, дурнї! я вам вчетверо дам... І пішов, і пішов, а люди за ним; звісно, кожному лїпше як дорожше. Коли-б не Ошкало та не Сергієнко, може-б люди вгамували ся; хоча

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:54 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

правда, таки продешевили. Він нашпігував Ошкала, а учитель Сергієнка, а вони людий на диби!...

Ворона і виду того не подав, як йому прикро се все і наче людина зовсїм непричасна до справи мовив:

— Дак се він за землї? Що-ж! се ваше дїло; я спершу не розібрав тебе, думав, що він бунтує проти царя, проти закону.

— Нї, сього нема, гріх сказати! Та нехай би він про се рота роззявив, я-б йому зараз же пельку заткнув би.. Він про землю все, а люди напосїдають ся на мене: скликай громаду! Я питаю писаря, чи можна, а він каже: нї, треба підождати відповіди з ґубернії. Я бачу, наче воно щось не так; може-б і можна, да не посьмів, боязко; побіг до начальника, а начальник послав до вас.

— Даремне він посилав; се його дїло, а не моє. Треба вести дїло по закону.

— А вже-ж по закону; а я не тямлю, як там у законї приписано? Чи можна скликати громаду на пораду, не діждавшись відповіди з ґубернії? чи не лїпше нам повременити?

— Гм, се дїло не моє, а вашого начальника; він повинен вам сказати, як і що, а коли сам не втне, нехай напише до нас бомагу; тодї ми й розберемо.

— Еге! І я прохав бомагу, а він не дав.

— Його дїло!

— Значить, повременить?

— Робіть по закону, як скаже начальник.

— Значить: од вас знов до його?

— По порядку треба; інстанції не можна поминати.

— Значить і в стан, кажете, треба?

— Сього я не кажу; до начальника треба.

Таким чином старшина нїчого певного й не допитав ся у Ворони; з чим до його, з тим і від його.

XIII.

Ворона бачив, що дїло повертаєть ся не добре і треба випередити Летючого; він випровадивши старшину зараз же побіг у „присутствіє“ і прискорив там, щоб того ж дня справа пішла до Пугача; потім пішов до Пугачового секретаря клопотати, щоб в „інтересах селян“ яко мога прискорив дїло.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Секретар нїчого не відав про його справу, поняв віри Ворoнї, що інтереси селян вимагають кінчати дїло швидче і обіцяв не гаючись доложити Пугачеви.

Так він і зробив; скоро прийшла до його рук із „присутствія“ справа з приговором Чорно-Озерців, він на другий день подав її Пугачеви. Пугач, вислухавши секретарів доклад узяв у його всї папери і сказав, що він мусить їх ще раз перечитати; справа на його думку дуже важна для селян; нїчого з нею хапати ся, а треба порадити ся з спеціялїстами.

— Дїло нїчого не стратить, коли полежить кілька день.

Коли Пугачів секретар після докладу вертав до господи, його перестрів Ворона і зараз же спитав: чи дав Пугач санкцію на приговор?

— Нї, лишив у себе всї папери, хоче їх іще сам перечитати, — відповів секретар. — Ви знаєте, що се у його часто трапляєть ся; чоловік він сторожкий взагалї, де річ про селян; певно, що санкцію він дасть і скоро дасть, я тієї-ж хвилини подам вам звістку телєфоном.

Одначе така відповідь не заспокоїла Ворону, а ще більше збентежила його: чи не закинув тут, думав він, якого гака Летючий або Хватько? Так же знов про се певне сказав би менї секретар.

Охмарений Ворона зайшов у банк до Вакуленка, щоб подїлити ся з ним невеселими звістками.

Справдї в сю справу закинено було аж два гаки.

За кілька годин до докладу Пугачеви останнїй приняв із почти два пакети, заадресовані до власних його рук; в одному була просьба Ошкала й Сергієнка, в другому нїким не підписаний донос, що інжинєр Летючий заїхавши до Чорного Озера баламутить селян, ширячи між ними соціялїзм та штундову віру.

Пугач, найпаче після докладу, потрохи догадав ся, звідкіль віє вітер „соціялїзма та штундізма“. Не кажучи нї слова навіть своїому секретарю про просьбу селян, про донос на Летючого, він покликав до себе свого урядника інжинєра Трохима Бородая і казав йому не гаючись поїхати до Чорного Озера і там зробити потайне слїдство про всю справу Чорно-Озерців, про Летючого і всї иньші подробиці сього дїла. Виряжаючи Бородая він іще раз притьмом наказав йому, щоб він їхав не гаючись і всю отсю припоруку

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

держав у найбільшій тайні, щоб доки не скінчить сієї справи, нікому ні слова не повідав.

Бородай добре тямив, що Пугач у таких справах жартувати не вміє і не можна не справити його наказу. Він поїхав.

Минув тиждень; задля Вакуленка, а ще більш задля Ворони незвичайно довгий, просто без краю тиждень: що дня Ворона бігав до Пугачового секретаря питати, чи не видав Пугач якої резолюції. Секретар розводив руками і щиро говорив, що він і сам не тямить, чого Пугач дляє справу.

— Раз я йому був нагадав, — мовив секретар, — а він тільки й сказав: „памятаю, памятаю". Нагадувати вдруге не можна; треба ждати.

І Ворона ждав, тай що-ж йому було більш робити, як не ждати? Тільки не легко йому було ждати; що дня в душі у його більш та більш зростала трівога і він усе шукав причини: чому Пугач не підписує справу?

Думки вили ся в голові роями, не давали спокою, бентежили його. Самолюбство мордувало його. Чого він не придумував, за які тільки заходи не брав ся, щоб або прискорити справу, або бодай довідати ся, чому Пугач не підписує, нїщо не помагало... Пугач про Чорно-Озерців наче забув; нїкому ні слова про них. Ворона був певен, що „все лихо дїє Летючий", але яким чином? Невже Пугач узяв хабаря? Ні, се неможлива річ! Так що-ж?

XIV.

Минуло ще кілька день. Бородай вернув ся і привіз Пугачеви потайне слїдство; воно затвердило все те, що ми тут розповіли. Звісно, донос про ширенє Летючим соціялїзму і штундизму показав ся тим паскудним, подлим поклепом, яким у нас частогусто орудують задля еґоістичних рахунків...

Через день після приїзду Бородая з Чорного Озера зажурені і охмарені Ворона й Вакуленко сидїли ранком перед полуднем у банковому кабінетї Вакуленка та ганьбили і кляли Летючого за те, що „більш нїхто, як не він загальмував справу".

Аж ось почув ся дзвоник із телєфону. Після звичайних питань Ворона припав вухом до телєфону.

— Справа порішена, приказ пішов годину назад...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ворона більш нічого вже й не питав; на радощах він не стямив ся, ні слова не говорив, мовчки поцїлував ся з Вакуленком, стис йому руку, взяв свого бриля і бігцем у своє „присутствіе“.

— Євхиме! — гукнув йому Вакуленко, — зараз перекажи менї телєфоном, що зробите.

Але Євхим ледви чи чув отсї слова.

Прибігши в „присутствіє“ Ворона велїв урядникови швидче подати йому пакет, що тільки-що прийшов від Пугача.

Подали. Ворона взяв ся розпечатувати пакет і не тямив, чого йому тремтять руки, чого за шкірою мороз ходить? Розпечатав, прочитав; бумага випала з рук; Ворона побілїв як крейда. Пугач писав, що розглядївши всю справу він запевнив ся, що Чорно-Озерцї, яко люди темні, дуже продешевили і приговору їх на умову з Вакуленком не можна затвердити, а треба скасувати його; треба, щоб хтось тямущий з'ясував селянам усї подробицї сїєї дуже важної справи. Тим то він наказує, щоб пан Ворона взявши інжинєра Бородая, не гаючи часу поїхали в Чорне Озеро і там нехай Бородай, запросивши інжинєра Летючого, перевірить із ним, чи справдї наділені землї Чорно-Озерських селян такі багаті на залїзну руду і коли так, дак найменьшою цїною за аренду земель із рудою треба брати ті, які визначив Летючий. Опріч того по наказу Пугача Ворона повинен зібрати Чорно-Озерців і розповісти їм докладно, що вони занадто продешевили були, принявши ті цїни, які показав Вакуленків повірений Наймитенко. Нарештї Пугач послав докір і місцевому начальнику і „присутствію“ за те, що вони не досить уважно глянули на сю справу і так легковажно затверджали приговор темної громади, цїлком несьвідомої в даному разї.

Може з пів години Ворона сидїв нїмо, потім узявши бриля якось тороплено побіг до Вакуленка.

— Занапастили ви моїх 2000 карб.! — якось нервово, гнївно промовив банкир, коли Ворона розповів йому Пугачеву постанову.

— Що вам ті грошї! — журливо сказав Ворона — все одно, що менї пятак. Грошї річ наживна, а ви от на мене гляньте! І старшинї і писарю і декому з громади я доводив, що Наймитенко обіцяв їм за аренду добрі, високі цїни; а тепер я-ж мушу тим самим людям сказати, що я брехав і доводити, що вони продешевили. Хиба се не сором? На віки сором і треба проковтнути його мовчки.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

За що на мене такий гнів божий? За що? Все Летючий, за мою хлїб-сіль...

— Можна не їхати. Скажіть, що ви нездужаєте, — радив Вакуленко, не знаючи що більш сказати на втїху Вороні, справдї таки прикрученому Пугачем.

Ворона розпачливо махнув рукою і відповів:

— Про се годї й думати! Річ певна, що Пугач на те й посилає мене, щоб я карав ся. Я певен, що якийсь собака подав йому донос на мене, що я втручав ся в сю справу.

— Да хто-ж би се?

— На мою думку нїхто більш, як не той учитель! Я йому сього не подарую.

За рік, чи що, акцийне товариство на чолї з Лейбою Бубелем, Лазарем Врубелем, Яном Шпепишнєвским, з Вакуленком, Летючим і иньшими такими „истинно русскими людьми“ взяло в аренду землї Чорно-Озерських селян. Завод, усякі при йому потрібні будівлї ростуть на тих землях наче з води йдуть. Не відаю, чи примазав ся там і Ворона з Наймитенком, але учителя Дейкуна давно вже нема в Чорному Озері; учителює він тепер в убогому селї десь на далекому Полїсю...

Київ, 28 серпня 1900 р.

Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Іван Охримович.

СКОРОМ.

Счинила ся нараз заверуха, — не на дворі, а в хатї.

Сидить Семениха на ослонї під вікном згорблена, з іглою в руках, латає дїточу сорочину; Семен край стола полуднує; двоє дїтий на припічку грають ся котом.

Нахмурений Семен оббирає грубими пальцями бараболю з лупини, від нехочу мече її в рот, деколи посербуючи борщем. Нарештї кидає ложкою на стіл.

— Жінко! мала би-сь розум та зварила раз иньшої страви! У тебе весь рік пилипівка! Зарядила би-сь деколи страву молоком! Від чого-ж держу корови?!

— І не надїй ся! Крихта того молока, то для дїтий... Нам старим буде і без молока!

— Та бо я чую з людий, що ти прячеш скором та крадки у місто носиш!

— Або-ж ти менї даєш на хату, на подріб? Диви, дїти грішним тїлом сьвітять! А диви, Параня наша вже дївчук, а гола як липка! На сьміх людський не має навіть трьох шнурків коралїв, щоб могла між люди в церкві показати ся! А тобі сесе і не в голові!

— Що ти менї жінко таке пусте балакаєш! Я тобі кажу, що я при тій їдї не годен тягнути ні косою ні сапою! Молода бараболя млоїть, а посербаю борщу, то лиш у животї мявкотить! Сам себе нераз жахаю ся... Ще коби хоть кусень хлїба був до страви!...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— А я-ж тобі винна, що ти такий, вибач, ґазда, що хлїба у тебе нема?!

Почервонїв Семен, розсердив ся, вискочив на середину хати та вимахує руками: — Який я ґазда? ну кажи, який? Який я „вибач“, ну кажи!... Мовчиш! А я тобі покажу, що я ґазда!—І за тим словом ухопив із стола капелюх на голову і вилетїв до сїний.

Дїти поротвирали роти дивлячи ся в слїд за вітцем. Семениха опустила руки на колїна, витягнула шию, надслухує, куди дїв ся чоловік, аж чує, хтось гей би сокирою вдарив по колодцї від комори. Чим борше кладе шитє позад себе на ослін та в дверї, а тут бачить, уже Семен біжить на двір несучи перед собою плесканку сира і грудку масла...

— Не руш! Не руш, що не твоє! бігме не руш! — зверещала Семениха вхопивши чоловіка за поли сїрака. Семен пре наперед, тягне на силу жінку за собою, доки не опинила ся в болотї перед хатою. Тут Семениха мов ласиця заскочила дорогу чоловікови, вхопила його за обі руки.

— Віддай, бо ти очи видру!

Семен як міг, підняв у гору руки з скоромом, боронив ся, борикав ся, нараз махнув руками в долину, кинув скором у болото і став місити, тратувати ногами.

— На маєш, удави ся! — сказав.

Задихана Семениха як держала його руку, так припала до неї і вкусила в великий палець. Семен шарпнув із болю руками перед себе, потрутив жінку і вона захитавши ся перевернула ся в сорокате від скорому болото.

— Тату, няй маму! — запищали дїти перед хатою здубонївши дрібними ніжками.

— Чекай опришку, чекай! Не дочекаєш, опришку! — підводячи ся з болота сказала Семениха. Семен підбігав уже до перелазу, а вона за ним ішла й кричала: — На, вороже, на! на кальвіне, на! на, кальвіне, на! не дочекаєш, кальвіне!—І довго стояла на перелазї і доти кликала за ним „на, вороже, на! на, кальвіне, на!“ доки не щез їй з очий за вербами й будинками.

Завернула до хати. Коли надійшла над болото і побачила, як там її скором поневіряє ся, взяла її така лють, що себе не тямила. Вхопила прут у руки і стала ним дїти парити, наганяти до хати. Дїти плачучи втїкли, повискакували на постїль та там у ку-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тику притулившись одно до другого споглядали на двері, чи в них не покаже ся мати.

А мати ходила поперед хату, суятила ся, сїпала руками то за волося то за хустку.

— Я себе страчу! Не дочекає мене більше той кальвін збиткувати! — говорила. Підбігла до кирниці, сперла руки на цямбрині, глянула в долину, подумала щось і відступила. Відтак пішла по за хату, по за хлїв і скорим ходом підійшла до плота. Сягнула руками позаду себе, розвязала крайку, накинула її на кіл, тремтячими руками завязала собі ключку на шию.

— Боже любий, прости менї гріха! — сказала вдаривши кулаком у груди. — То не буде мій гріх, а його, того кальвіна.

І за тим словом опустила ся в долину; на пів висячи на пів клячучи стала дусити ся... Почервонїла, відтак посинїла; голова колисала ся на крайцї, тїло здрігало ся від судорогів, аж хустка впала з голови...

Саме тодї йшов вулицею Гершко, що скуповував покладки по селї. Чує, щось сопе, харчить за плотом. Поставив кіш на землю, перехилив голову за пліт і скрикнув:

— Герсті, ай вай!

Сягнув чим борше в кишеню, витягнув ніж, зубами розтворив вістрє і шарнув ним три рази по крайцї.

Семениха вдарила собою, аж земля стрясла ся. Хлипнула пару разів повітря, протягла ся горілиць, розтворила очи і побачила над собою Гершкову голову.

— Ну, а тепер що буде? — відізвав ся Жид.

— Який тебе чорт надиїс сюди, нехристе! — придавленим голосом простогнала Семениха. — Тобі яка рація до мене?

— Така рація, що тебе завдам до суду...

— Щезай, Жиде! йди, куди справив ся! — перебила йому Семениха.

— Ну, ну, я піду! Я стану серед села і буду ґвалт кричати, аби війт варту поставив коло тебе! Я буду ґвалт кричати, що така ґаздиня, що має малі дїти, хоче на смерть задушити ся...

Згадка про дїти опамятала Семениху. Сїла і стала просити: — Йди собі, прошу тебе, Гершку! не завдавай менї жалю... Завтра прийдеш, дам тобі покладків, лиш іди собі і не кажи нїчого нїкому...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Їй роздратованій стали сльози в очах. Зложила руки перед себе як до молитви, хитала головою і заводила: — Йой дїточки мої дрібонькі! на кого була би я вас лишила? Чи на того ворога тяжкого та темного, що вам ложки молока жалує? Чи на того кальвіна, що вашу матїр збиткує? Ой не маєте ви тата, нї, ой ворога лютого та темного!

Гершко тимчасом відійшовши на одні стаї побачив на ниві Семенишину доньку Параню. Наблизив ся і кликнув на неї: — Дївке! а йди до дому, бо там біде! Маме твоя там за хлївом, під плотом, хоче вдушити ся на смерть...

Параня слухаючи витягнула ся мов струна. Нараз кинула сапу, сплеснула в долонї і поскакала по ниві заводячи мов бісновата. Нива за нею закурила ся, а спідниця маяла і тріпотала ся в повітрі як хоругов. Упала на матїр мов яструб із гори, повісила ся на її шиї.

— А вам що, мамко моя рідна?! А ви що починаєте! А бодай би Біг від такого боронив! Та же ви така розхрістана, простоволоса сидите на публїку людську та плачете... А цитте-ж, цитте! вставайте та ходїть звідси!

— Лиши мене, Паранько, няй виплачу ся, бо трісну з жалю! — збороняла ся Семениха.

Параня чим борше зробила матери лад із волосєм, підняла хустку, завязала голову та знов стала просити, молити, аби вставала. Семениха як би не чула; все плакала, заводила.

— Йой, Боже мій, Боже, що менї робити з вами! Нещастє моє! Он люди йдуть... бігме вставайте! — клопотала ся донька і таки на силу звела матїр узявши за обі руки.

Семениха з похиленою головою, з опущеними раменами поступала мов із хреста знята; позаду неї йшла Параня переполошена, але й рада, що провадить матїр іще живу до дому.

Через поріг ледво пересадила ноги Семениха держачи ся рукою одвірка. При помочи доньки вилїзла на піч. Казала накрити себе кожухом, бо їй студено робило ся і дрож брала. Та кожух не помагав, незабаром стала стогнати і відізвала ся:

— Йой, мину ся! йой тисне мене, пече коло серця... бігай менї до попадї оцту... Підмащу ся, може попустить...

Параня сягнула рукою на полицю по флящину і вийшла з хати.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Кудн-ж подів ся Семен переслїдуваний жінкою до перелазу? А де-ж мав сарака дїти ся, як не поступити в шинок, що стояв при вулиці в долїшнїм кінци села? В шинку не було нїкого, бо то була робітна днина, кождий пішов у своє. Сама Рухля сидїла за шинквасом та дротами ткала якусь біду. Казав собі дати тютюну, набив люльку, закурив, розсїв ся за столом, підпер голову на руку і невеселу думку думав.

— Нема правди на сьвітї! — погадав собі. — Роби, аж тобі очи з голови лїзуть, — не доїдай, ще в додатку жінка тебе псьочить! Най би була собі що будь робила, говорила, але най не каже, що я „вибач ґазда“. Я її маєтки не присїв! Її нивки на осїнний деньок я не загирив, але аж у три боки сплатив! Пити не пю, робити роблю, чого-ж з мене хоче?! Який я „вибач“?!... Тим молоком, що забілила би страву, далеко не забігла би... Але бо й розїла ся! Землю була би під собою гризла...

Розтворили ся двері, увійшов за тютюном недалекий сусїд Семена Прокіп.

— Ой, ваша жінка велику біду здїває! Видїв єм, як уганяла ся за дїтьми та била, — заговорив.

— Дїти най не бє, бо дїти мої! — сердито відповів Семен.

— Але бо таки добре парила прутом. Небожата так пищали втїкаючи до хати, що аж менї самому було їх жаль, — приговорював дальше сусїд.

Порухав ся Семен за столом, як би ним щось підкинуло.

— А я вам кажу, Прокопе, що мене ще кортить бути в криміналї! Сидять там иньші люди, най і я стрібую! най знаю, як там є!...

— А бодай би Біг боронив! Що ви таке непотрібне говорите, сусїдо?!

— Ну, то най менї дїтий не збиткує!

Побачив Прокіп, що своєю бесїдою надто роздратував Семена, та став його розговорювати.

— Дайте спокій, Семене, не сердьте ся! Жінцї не треба противити ся, як малій дитинї! Жінки мають своє право. Не одна би не жила, як би не висварила ся. От і на мою жінку находила нераз така манколїя, що бувало весь день буде сварити, лоточити, їсти мене, а відтак зо два дни не відозве ся... Але я її вже добре визнав. Як вона тее, а я уступлю, змовчу і вона зараз обертає ся...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Ба, коли чоловік не з каменя, ай з керви! Тай не годен усьому стерпіти! — сказав Семен Прокопови, коли сей виходив із шинку.

Рухля, що підслухувала розмову сусїдів, стала розвідувати ся Семена про жінку, але той замість відповіди відрубав їй.

— А тебе, Рухльо, бив коли Мошко?

— На що має бити? У нас не бють!

— Не бють, лише стусають, дзюґають по під ребра по жидівськи.

Семен не мав охоти запускати ся з Рухлею в бесїду, бо й на що їй знати, що там між ним і жінкою зайшло. Аджеж він любив, шанував жінку; нераз перед людьми вихвалював ся, що нема то як його ґаздиня. Таке як нині притрафило ся їм щось три рази всього на віку, бо обоє були прудкі. Тож тепер найшла на нього велика нудьга, що не міг місця собі знайти за столом. Пожалував, що ні з сього ні з того така заверуха склала ся в хаті; жаль йому було й того скорому в болоті; жаль йому було й тої погідної божої днинки, що так пусто та дурно промарнував. Скілько то був би нині вкосив сїньця для коровяти, до якого йому й його ротови зась.

І не міг довше видержати в шинку. Вийшов на двір та став роззирати ся. До дому тепер не мав охоти вертати, бо жінка скакала би йому до очий; на сїножать за пізно тай не мав коси, аж нагадав собі, що годило би ся піти в поле подивити ся на житні кіпки, чи стоять у порядку по онодїшній заверусї. Пустив ся городом, відтак лужком, відтак перейшов потік на скарбову поляну, а з відси вже стежкою дістав ся на свій помірок. Кіпки до половини порозкидані, позамокали. Він став пересушувати снопи, перекладати, порядкувати. При тій роботї рахував і міркував, скілько кіпок піде на податок, скілько на засїв, а скілько лишить ся на прожиток, та чи стане хлїба на передновок, чи не стане, як ось сього року?

Вертаючи вечером у село поступив знов до Рухлї. Казав собі дати балабух, бо голодний був. Сїв за стіл, роздер балабух на двоє і став лакомо поживати. Незабаром входить присяжний Гандзїй, стає на серед хати та від разу звертає ся до Семена.

— Тобі, Семене, виджу добре дїє ся, але не знати, як там твоїй жінцї?

— Або що?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Таже твоя жінка хотїла вдушити ся на плотї; як би був Гершко не відрізав, то вже були би по нїй продзвонили!

— Але! — скрикнув Семен схопивши ся на рівні ноги тай у двері. І не чув, як за ним лавиця під стїну перевернула ся.

Він не йшов, а підбігав. Деколи лиш уривані слова вихоплювали ся йому з рота.

— Хиба Пан Біг її відступив? Таже дрібні дїти!...

За пару хвиль учинив ся вже на перелазї. В хатї сьвітило ся. Серце в нїм товкло ся, коли опинив ся перед вікном. Параня стояла коло печі з ожогом у руцї, дїти спали на постели розкинувши руки й ноги, на печі лежала мов гора жінка, вкрита кожухом.

Він притулив ухо до вікна, надслухує, чи не стогне. Нї, не чути нїчого. Постояв довгий час, відтак піднїс руку до вікна і шкрібнув нігтем по шибі. Параня відскочила від печі, заглянула, пізнала батька та як та кітка по тихо викрала ся на двір.

— Дївко! що там мати дїє? — спитав отець.

— Нїчого, коло серця їх болить.

— А дуже?

— Болїло дуже, а тепер уже не так.

Семен пригорбив ся, взяв ся руками за ремінь, відтак двома пальцями гей би ловив блоху довший час у ремени, доки не витягнув шістку.

— На маєш, дївко! може мати забагне чого, то принеси їй.

— А ви-ж, тату, не увійдете вечеряти?

— Я не голоден, піду до стодїлчини спати.

Параня вернула в хату. Порає ся, порає, а так її кортить сказати щось мамі, та не знає чи спить чи нї. А таки не витримала. Приклякла на припічку, всунула лице під кожух і стала шептати: — Мамко! чи ви спите, чи дрімаєте? Були тато під хатою... питали ся, чи вам лїпше... дали менї шістку, щоб я вам принесла, як чого забагнете... Тай не хотїли йти вечеряти, ай пішли до стодїлчини спати...

Семениха прокинула ся, оживила ся.

— А, бо сумлїнє його зрушило тай не має лиця показати ся менї перед очи! Чуєш, дївко! Як увійде завтра отець обідати та може заправить у тебе скорому, то щоб ти менї і крапки молока йому не дала! Тям собі, памятай!

— Ну, ну, як будуть правити, то я їх до вас справлю.

Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Рано увійшов Семен у хату по тихоньки мов який винуватець і сїв за стіл. Семениха, що лежала доси на печи горілиць, як стій обернула ся лицем до стїни, аби не дивити ся на ворога. Параня поставила перед татом миску бараболї й миску борщу. Семен мовчки їв і сербав, лиш пару разів глянув на піч, коли жінка порухала ся. Попоївши встав, перехрестив ся і вийшов.

Ледво Семен вчинив ся на вулиці, а вже Семениха злїзла з печі і порядкувала в хатї. Придобріла, як би нїчого не було. Нагадуючи вчорашнє, сама собі дивувала ся, що в неї така остра кров, та що вона могла так дуже залютити ся.

Нараз глянула в вікно та побачила, як там перед хатою в болотї сїрів її скором.

— Дївко! — показуючи рукою в вікно сказала, — візьми лопату, забери менї тото з перед хати та кинь де за пліт, бо я не можу на тото дивити ся. Спряч, бо доти не вийду з хати.

Параня взяла з сїний лопату, вийшла, стала над болотом, сперла руки на держак і тяжко зітхнула:

— Ось де мої коралї розсипали ся! Ой Боже мій, Боже, щоби на таке не дивити ся!

І по її червонім личку скотили ся дві сльози з жалю не так за скоромом, як за коралями.

А Семен тимчасом був уже з косою на сїножати. Кинув табалу на моріг, заправив косу, розступив ся і став косити.

По часови загуркотїло йому в животї.

— О, вже мій кіт відзиває ся! — сказав. Положив косу на покіс, підійшов до табали, прикляк, викрутив із люльки цибух і конець із баґою встромив у рот.

І з устромленим у рот цибухом клав дальше широкі покоси і ссав баґу, щоб його не млоїло і не навтямило ся.

Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Надія Кибальчич.

ДОБРЕ ЗЕРНО.

ескізи.

Все, що у нас є кращого, все то добре зерно закинуте у нашу душу в ясні дитячі роки любою родиною.

Тася і Павлик.

Тася сидїла і сповивала розбиту ляльку і не думала нїчого ні сумного, ні веселого. Сї думки були як завсїди блїді, розірвані, наче прибиті. Але коли вона з ненацька глянула у вікно і побачила, що сонце стоїть зовсїм низько, то одразу дуже виразно подумала: А татка й досї нема. Серце тьохнуло, на мить припинило ся і по всьому тїлї розійшло ся якесь неприємне чуттє, наче всї мускули ослабли.

— А татка й досї нема, — у голос вимовила вона.

Павлусь нїчого не сказав.

Як і раніще у хатї було тихо, мов у домовинї, хоч тут було двоє живих дїтий. Тася убирала ляльку, Павлусь стругав паличку, складаючи стружки на папірчик, але все то робилось так тихо, з такими стриманими рухами, мов тут був хтось такий, кого вони завсїди боялись сполохати.

Вечоріло. Сонце вже спустило ся за дерева та покрівлї повітового міста і в оселї стало темнїти. Проте добре було видно, як чепурно в хатї, які чепурні дїти і які вони блїді та смутні.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

В третій хаті почув ся рух і до дітий прийшла їх мати, вродлива молода пані з пишною постатю і пишним волосєм. При її появі Павлик інстинктово зібрав ті кілька стружечок, що впали біля його, а Тася пригладила рукою свою і без того гладеньку голівку. Мати була чепуруха.

— Павлику, що ти робиш? покинь! Ти руки поріжеш і насьмітиш. Уже, здаєть ся й насьмітив? Ох, горе! принеси віник.

Павлусь приніс віник, мати стала замітати приказуючи: — Кілько раз я говорила, не стругати! Слухняний, нічого сказати! Хто-ж то після тебе прибиратиме? Все я та я! Ганні завсіди-ж ніколи. Вже-ж не найме твій коханий батенько наймичку тобі до послуги. Це досі його нема, значить, знову прийде пяний... буде історія... побіжиш десь кутка на ніч прохати... Нас швидко нїхтой на поріг не пустить. З тебе теж напевне вийде пяниця та гультай.

Мариня Сергієвна зібрала сьмітинки і однесла у пекарню, потім вернула ся у сусїдню кімнату і помила руки. Через се її монольоґ то віддаляв ся то наближав ся; коли була у пекарні, тослів не можна було розібрати, але вона невпинно говорила рівним, звичним голосом із ритмічними повисшеннями, як говорять жінки, що звикли багато і довго сварити ся, не маючи відповіди.

На обличях дітий відбивала ся покірна нудьга і звичка це слухати годинами. Може монольоґ ще довго тяг ся-б, та до рундука з легким гудїннєм під'їхав фаєтон. Коні разом брязнули підковами о каміннє і зупинились як вкопані. Високий, огрядний пан вийшов з екіпажу і подзвонив; Мариня Сергієвна одчинила йому.

— Що, Марино Сергієвно, покатаємось? Я бачив вашу дружину; знаю, що він не швидко верне ся, — сказав пан затримуючи її руку.

Дїти з сьвітлиці пильно дивили ся на їх; вони-б може дивили ся неприхильно, як би зважились на це, або коли-б їх обличчя звикли вимовляти їх думки.

— Дякую. Ідіть у сьвітлицю, я зараз одягну ся. — Мариня Сергієвна звелїла дітям подати все що треба і помагати їй одягтись. Тася застїбала кофточку, Павлик черевики; потім, коли мати надівала брилик, вони стояли перед нею держучи на поготові рукавички та парасольку.

— Глядіть, діти, не пустуйте, — строго сказала вона. — Біля вас буде Ганна. — Пані одчинила двері у пекарню, наказала наймичці доглядати за дітьми і поїхала.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Ледви панї од'їхала від воріт, Ганна замкнула хату і зникла за ворітьми.

Дїти зостались самі на цїлий будинок. З початку, почувши себе без догляду, вони доволї жваво заворушили ся, але зараз і притихли, бо не звикли до сього. На самотї вони вже не вдавали з себе, що грають ся, а посїдали біля вікна і сумними, наче втомленими очима дивились на високий тин, що захиляв їм улицю. Їм не видно було, коли хто йшов по тротуарі і вони чули тілько ходу та голоси вільних людий, які ходили куди хотїли, голосно розмовляли, чинили, що бажали. Від воріт чув ся регіт наймичок, а у хатї було непорушно тихо.

Стало майже темно і дїтям робилось страшно, кутки та одчинені двері їх жахали. Вони посїдали один біля другого близенько і боялись говорити навіть пошепки, мов боялись звернути на себе увагу когось страшного. Їм згадувались усякі страховища і здавалось, от от вони з'являть ся з якого кутка, або з другої хати.

Нарештї їм стало не в силу таке терпіти і вони ледві ступаючи, крадькома пішли шукати сїрників, та нїде їх не знайшли, бо мати завсїди ховала, щоб дїти чого не накоїли.

Почув ся різкий дзвоник і дїти зупинились серед хати, наче одразу обсипані снїгом, але не зважились сидїти мовчки, пішли як на смерть і одчинили двері. Увійшов батько. Шапка висїла на потилицї, обличчє було червоне, а в темряві то здавалось чорне, борода скудовчена на бік. Увійшов і став на порозї. З усїх страховищ, які жахали дїтий, це було їм найстрашнїйше.

— Чому не засьвічено? — гримнув він зиґзагами ступаючи по хатї. — Я питаю, чому не засьвічено? Та що це? нїкого нема, чи що?!

Примітив дїтий.

— А ви, чортинята, чого мовчите? Де мати?

— Нема — відказав через павзу Павлусь, одразу у його не було голосу.

— Деж?

— Поїхала.

— Куди? з ким? Що за чорт!

— З Онацьким — вагаючись промовив Павлусь, чуючи, що не треба правди казати, але вибрехати одразу нїчого не міг.

— З полюбовником, непутяща, потяглась? О! та чого ви, дармоїди, стоїте? Спускайге штори, або що. — Батько став сьві-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тити, але пяні руки не робили того, що треба; сірнички ламались або гасли і він із поганою лайкою шпурляв їх по хаті. До гурту летїло і все що траплялось: склянки, попільниця та иньше. Тодї він годї сьвітити, розбив абажур і став ходити по сьвітлицї так швидко, як міг і щось мимрив голосно, пересипаючи лайкою свого багатого лєксікону.

Дїти притихли в куточку і так меншили ся, що їх зовсїм не можна було розгледїти. Кожний раз, як вони зачували гуркіт екіпажу, у їх замирало серце сподїваючись найлихіщої години при зустрічі матери. Те що їхало, то минало, а матери не було і не було. Проте, коли минало, дїтям одразу ставало лекше, та не на довго. Гостре чуття заміняло ся другим, гнїтючим, безкраїм і від сього через хвилину ще гіршим. Головна подія тільки одсовувалась, але вона повинна прийти обовязково, неодмінно.

І знову гуркали колеса і знову минали, знову виникало гостре, пекуче чуттє і знову приходило гнїтючи та безкрає.

У вікно ясним промінєм заглянув місяць і у хатї посьвітлїщало. Смуга проміння ширшала і довшала, зеленясте сяєво осьвітило все, окрім кутків, а найбільше ту постать, що криво крутила ся по хатї і в такому осьвітленю вона здавала ся ще гидша, ще жахливіща.

Загуркотїло, зупинилось. Пан се зачув і крадучись став біля дверий у пекарнї.

Дїти не тямлючись, забувши за себе, кинулись у пекарню поуз батька і разом крикнули на зустріч матері: тато! тато!

Вона сього сподївалась і кинулась назад, за нею вихопились дїти. Пяний вхопив залїзну кочергу і погнав ся за ними, але вони вже були на вулицї.

Маруся і Таня.

Марина Сергієвна мала брата і сестру. Брат і зять були інжинєрами. Сестра жила у одному дворі в нею, але вона не пішла туди, бо, траплялось, що чоловік прибігав за нею і вчиняв скандал, а сестра сердилась на Марину Сергієвну. Тепер вона поїхала до брата.

З далеку вона вже бачила, що вікна великої братової квартири осьвітлені як і завсїди. У їх що вечора збирались гості,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

завсїди там було повно чужих людий, яких часом господарі зовсїм не знали. Чужі почували себе у їх як дома, а свої як у чужих.

Брат зустрів сестру так радісно, мов давно і довго ждав її, але справдї він її учора бачив і завсїди щиро забував ся про її істнованє. Його жінка заклопотана, захапана, неохайно одягнена, безсмачно як куховарка, анї трохи не походила на недавню тендїтну институтку. Вона привиталась так, мов чого сердилась на зовицю, але се був її звичайний вигляд.

Марину Сергієвну брат повів у сьвітлицю повну людий і тютюнового диму, а дїти пішли у дитячу. Дитяча була маленька, загижена хатка десь біля пекарнї. Чад із неї і дим із сьвітлицї чогось, мов навмисне йшли сюди, а що вікна нїколи не одчиняли ся, то тут і зоставались. Поміст був сивий, його мабуть нїколи не мили тай не замітали може.

На канапцї, положивши книжку на стіл, сидїла чорноока, смаглювата Маруся, а в куточку серед усяких платочків сидїла з ляльками Таня. Її обличчя не було видно, а лише кругленькі плечі та кучеряву ясно-русяву голівку.

Тася сїла на самий краєчок канапки, Павлусь став біля неї. Маруся кинула читати, а Таня визволившись із платочків підбігла до їх. Вона владним рухом однихнула Тасю і сїла сама.

— Що ти читаєш? — несьміливо спитала Тася Марусю.

— Робінзона. Ви обідали сьогоднї?

— Обідали.

Таня тим часом взяла червону хустку і ставши перед дзеркалом почала вивязуватись. Дїти доволї довго розмовляли, а вона все стояла перед дзеркалом, любувала собою, робила рїжні міни, крутилась і усьміхалась. Вона була дуже гарна дївчина з не дитячим виразом синїх, блискучих очий і пишними червоними устами.

— Я сьогоднї було пішла у пекарню, — стягаючи туго-туго стан поясом заговорила Таня, — щоб хоч хлїба шматок узяти, так пекарка, злюща така, каже: і без тебе дїла до чорта, чого ще ти лїзеш? Чи гарно менї так?

— І чого-б я ламалась? — одрізала Маруся і звернувшись до Тасї вона тихо і незначно вимовила: — А ми хочемо втекти.

— Якто втекти? — злякались Тася і Павлик. — А тато і мама?

— От! Вони й не примітять! Тілько ви глядїть, нїкому не скажіть. Ми зайдемо далеко, далеко за місто, аж у лїс. Їсти будем

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ягоди, стеблинці, корінці. Колись у нас була нянька, то вона водила нас у ліс і давала нам усе те їсти.

— Так і Таня йде?

— І вона.

Тим часом Таня убралась у червону сукню, наділа зелений хвартух і блакитний пояс, а голову завязала рожевою стяжкою.

— Оце піду до гостий, — усьміхаючись собі сказала вона дітям і рушила з хати, та тут увійшла Марина Сергієвна і забрала своїх. Вона хотіла переночувати тут, але по всіх хатах ходили гості і вони ходитимуть до ранку, а вона і діти звикли рано лягати. Через се вона порішила вернутись до сестри; чоловік уже напевне заснув і не знатиме, що вона там.

Маруся і Таня вибігли за ними. Господар провів сестру до дверий, поміг їй надіти накидку, знайшов її парасольку. На дорозі йому опинилась Таня. Він здивовано глянув на неї, мов питаючи, що вона таке і відкіля взяла ся, потім узяв її на руки та голосом повним батьківської любови вимовив: — І що це у нас за красуня росте! Як би ти знала, Марисю, що нею всї любують, просто залицяють ся... Поклонників уже має дівчина... не на жарти. На добра ніч, Марисю! Шкода, що ти не хочеш у нас посидіти. Не забувай ся за нас. — Господар спустив доньку до долу і зачинив двері. Таня втішена батьковою ласкавістю стала лащитись до його.

— Ну, любе ти, хороше дитятко! Іди-ж у сьвітлицю, нехай на тебе подивлять ся. Геть бо! менї нїколи, гості-ж ждуть. — Татко погладив Таню по головці і поспішив ся у сьвітлицю, а за ним вона. Коли вона увійшла в хату, то голова у неї була закинута зовсїм назад, очи зробились якісь вузенькі і блискучі, рухи були вільні, а на устах непорушна усьмішка. Лице у неї стало велике і по виразу не дитяче, не дівоче навіть, а наче обличчє досьвідної жінки.

Вона підходила до гостий, всїх зачіпала, але виключно мужчин, а ті жартуючи залицяли ся до неї як до дорослої, або навпаки бавили ся як із малесенькою і в цьому було щось невимовно непутяще.

На другий день було звичайно таке саме зібранє і далеко за північ розійшли ся гості після смачної та богатої вечері. Доглядаючи за наймичками, щоб вони зібрали всю посуду та сховали її,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

пані сказала чоловіку: Мария Михайловна прохала, щоб ми одпустили до неї Таню на який час погостювати. Завтра заїде.

— Чому не обох?

— Вона ніколи, здаєть ся, не бере Марусї. Видно не подобаєть ся. І не диво: мовчазна та дика. Маруся тим усїм подобаєть ся, що як голубчик... і вродлива. — Згодом розмислюючи пані вимовила: — Але у їх недавно був діфтеріт. Зовсїм не давно. Коли-б там Таня не заразила ся.

— От дурниця! Не так уже і недавно. Та тепер прививка існує, не страшно. Тай як його вберегти ся від зарази, скрізь вона може бути. І в крамницї, і на базарі, і на вулицї...

— Се то запевне правда! От наприклад, Марія ходила до дому, а там тиф.

— Вона може і нам занести! — стурбував ся пан.

— Я звелїла викупатись і другу одежу надїти. Не знаю, чи зробила це вона. Правда, можна-б її одіслати на який час, але вона добра куховарка, другої такої і на день не дістанеш.

Улаштувавши все пані до краю втомлена пішла спати. Розкладаючи по постелї безлїч подушечок і великих і малих, та хрестючи кожну, пані ворушила устами проказуючи молитву і думала, що, здаєть, ся все поробила у господарстві. Одно — не наглянула до дїтий. Але вже не сила була, так утомилась. Чи то-ж їм давали їсти?

З цїм і заснула.

А у цей час далеченько за містом, у лїсї, під великим дубом лежали Маруся та Таня і втомлені сльозами, широко розплющивши очи дивились на темні кущі та вітте. Місяць сьвітив над їх головами і проймав густе листє то там, то тут аж до землї, або зупиняв ся на верхньому вітті. Від сього, здавалось, було доволї ясно, а містинами моторошно темно. Скрізь щось шелестїло, шепотїло, падало... здавалось, лїс був повний чогось невідомого, невидимого і безлїчного...

Яка захистна та люба здавалась тепер дїтям їх загнижена хатинка!

Було также ясно та весело, коли вони вийшли у сад (і на це, напевне, нїхто не звернув уваги). За садом були вузькі безлюдні вулички з високими тинами по обидва боки, а за ними великий, буйний лїс. Дїти пішли. Незабаром стало зовсїм темно, вони злякали ся, хотїли вернутись, заплутались, ще далї зайшли і втом-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лені полягали під деревом. Раптом якийсь чоловік ідучи на базар побачив паненят і забрав їх. На щастє він їх знав і одвіз прямо до дому. Тоді тілько у перше Семенівські довідались, що дїти не були у ночі дома і дуже тяжко покарали їх.

Сергійко.

Марина Сергієвна увійшла на подвірє і подзвонила біля дверий сестриної кватири, попереду подивившись пильно на свою господу. Там було темно, значить, чоловік спав.

Їй одчинили двері і вона з дїтьми пройшла у сьвітлицю. Відтіль їм на зустріч вийшов міцний хлопець із занадто великим обличєм і пройшов поуз тїтку штовхнувши її, не даючи їй дороги і не витаючись. Дїти побачивши його, в мить непримітно опинились по другий бік матері, але Сергійко не звернув тепер на їх уваги.

Вийшла Ганна Сергієвна, огрядна пані і її чоловік, пан із неприємними очима. Вони привитали Марину Сергієвну як убогу та незначну сестру і звелїли покоївці дати чаю. Та принесла на підносї мисочку з сухарями і всїм по склянцї чаю.

Увійшов Сергійко і важко упавши в креселко крикнув покоївці: — Ти! подай менї чаю.

— Сергійку, ти вже не маленький, тобі, памятай, десятий рік. Чому ти не витаєш ся з тетою?

Сергійко зробив призирливий рух рукою, встав, пройшов ся по сьвітлицї, з нудьгою поводячи очима. За тим він узяв сїрники, замислено подивив ся на їх і запалив на грубі обдерті обої.

— Ай! — крикнули всї і кинулись гасити. Сергійко реготав ся.

— Так не можна робити, — сказав батько, коли погасили, і заспокоїв ся.

Сергійко вдоволений витївкою, знову сїв у креселко. Покоївка принесла чай і поставила перед ним.

— Хиба це такий чай, який я люблю? — зловісно спитав хлопець.

— А який же вам, паничу?

— Хіба ти не знаєш? Що?! чи не думаєш то ти усьміхати ся? Ти з мене ще сьміяти ся будеш? Бери свій чай! — Сергійко вхопив блюдечко з склянкою і кинув покоївці в обличчє. Вона

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

встигла затулити вид руками і горячий чай лише облив голову та руки. Склянка покотилась на килим, а покоївка розплакалась.

— Сергійку, що ти робиш, навіжений! — крикнув батько, — ти забув про нагайку?

А мати разом голосно говорила: — Скільки разів я тобі казала — не займай наймичок. Через тебе ні одна не хоче бути. А ви, Тетяно, самі винні. Ви-ж знаєте, що панич дуже нервовий, а ви мабуть, навмисне налили йому такого чаю, якого він не любить. Навіщо було наливати такий? Чого-ж ви тут стоїте? Ідіть.

Наймичка все стояла, хлипала і затуляла вид хвартухом; почувши останні слова пані, вона пішла, тихенько говорячи: — Тут через панича нїхто не буде... де-ж таке видано... кипятком можна й очи випекти на віки...

— Годі, — зупинив її пан.

Пані тим часом налила сама чаю, він випив його і пішов.

— А йди сюди, мамо! — через хвилину гукнув він із другої хати.

— Ох, не хочу вставати! Чує моє серце, що вже щось накоїв! — Але стогнучи підвелась і пішла. Зараз почув ся якийсь галас, далї хтось когось ляснув, другий відповів тимже.

— Василю Семеновичу! іди, поможи, сама нїчого не вдїю! — гукнула пані і пан поспішив ся туди. Розлягли ся різкі удари нагайкою і такий страшний, нелюдський крик, що тілько що звиклі до сього сусїди могли спокійно зоставитись у своїх оселях.

— Хапун проклятий, не бий ся так! Ой! Ой! Ти думаєш, я не знаю, як ти підряди казнї у троє записуєш? Ой, не бий ся, чорте! Хапун! Від підрядчика учора хабара узяв! Ой! Ой!

Ляскання нагайки зупинилось, щось затупотїло, грякнули надвірні двері. Батько і мати вернулись у сьвітлицю.

— Ну це подав ся, то до півночі і не жди. Цїкава-б я знати, де він цей час завсїди пробуває? — Пані важко дихаючи смачно розлягла ся на дивані. У неї було скудовчене волося і одна щока червоніща. — Біда з хлопцем! Воно треба строго і твердо відноситись до таких вчинків, але що робити, коли він дуже нервовий. І з дебільшого або зовсїм не звертаєш уваги, як наприклад ось ся пригода з покоївкою, або стратиш терпіннє і покараєш як слїд.

— А тепер, що-ж він зробив?

— Розпустив до кінця моє вязаннє. Ну, подумай таки, як я не люблю вязати, а от наважила ся зробити килимок під лямпу...

Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

він усе чистісінько розпустив... біля року працювала!... Боже, який він шкодливий та вередливий! Віриш, що він ніколи не обіда з нами і не вечеря, завсіди потім, окремо. Ог одкладай йому, ховай, грій. Куховарка сердить ся... положим, їй не що робити, може вона у друге розпалити, але погано, що у нас на столї цїлий день немита посуда та страва стоїть. Не дай Боже, як дитина нервова, тодї прямо не знаєш, що його й робити.

Сергійко був недалеко. Напроти їх подвіря жила одна мїщанка, до якої збирали ся гуляти городські дївчата та парубки. Там грали у карти, залицяли ся, погано лаялись. Сергійко наслїдував.

Уривок із розмови.

Один сказав: — Раніще дїти вважали ся щастєм, а тепер ми яку маєм від їх утїху, користь? Чи бачим ми поважанне до нас, щирість до громадського дїла? Відкіля це взяло ся і де його джерело?

Другий спокійно відмовив, так як відмовляють у сьвітлицї мало знайомим людям і на питання цїлком загальні:

— А нїщо не буває без причини, як без зерна не виростає колос. Що-ж бачать дїти у сїм'ї, які приклади? Так чого ми можем сподївати ся від людий, у яких душа і розум порожні, порожні, бо ми їм нїчого не дали? Як виховують ся дїти? Властиво хто думає хоч би про їх самих, не кажу вже про те, що з його буде колись громадянин і що може через нашу необачність, коли доля дасть йому владу, житє багатьох людий буде у лихих руках? Чого нарікати на щось невідоме і шукати якогось джерела!

Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Марта ***

Запомога.

На пару неділь перед виборами прислало ц. к. Староство завізване до зверхности громадської в Грушові, щоби „ґміна Грушів“ явила ся дня 14 мая в сусїднїх Ямниськах для відобраня запомоги для потерпівших від повени.

Зверхність громадська зрозуміла зміст завізваня буквально і 14 мая, в пречудову робочу днину, все, що жило в Грушові вирушило до Ямниськ.

Пан комісар аж напудив ся, вздрівши таке збіговиско.

— А вас тут чого тілько?

— Та, проше вельможного пана комісара ласки, в письмі стояло „ґміна“.

— Ет! ви нїчого не розумієте. Було прийти вам, „вуйцї“, з заступцем, чи присяжним. Преціньь ви репрезентуєте „ґміну“. Маєте тут сотку. Розділїть поміж найбіднїйших.

— Ми всї, ми всї бідні, — закричали хором Грушовяни.

На лицї п. комісаря появив ся вираз заклопотаня, безрадности. Йому зовсїм не хотїло ся дразнити купу. Роздразнена купа не вважає нинї і на комісарський унїформ. Зрештою його вислали зовсїм не на те, щоби дразнити.

— Ну, то розділїть межи всїх.

— Дякуємо вільможному п. комісареви!

— З Богом, до дому!

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Generated on 2015-07-05 06:59 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

— Розділити межи всіх — рахував по дорозі війт — то випаде по вісїм шісток на нумер.

— А хиба-ж богачі, такий Яць Козира, чи Швендюк, чи Логаза, чи иньші, потребують запомоги? Та він один з другим буде стидати ся брати вісїм шісток!

— Ой але-ле! Та вони би мене зараз нині забили, як би не дістали.

— Та на що?

— А на горівку. Та сотка таки вся лишить ся у Шльомка. От! ось ті жінки, що йдуть перед нами. Аж пищить одна з другою, так би випила...

А далеко за рікою білїла резиденция Шльомка, грушівська коршма, крепка, велична будівля, яку не так то скоро підгризе зуб часу.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

— А ви, кумо, вже обробили ся в городї?

— Та де? Бульба не обмотичена, кукуруза в хоптах, на капусту ще-м навіть не копала. Вчора дощ, нині таки вже в город не піду, вже пізно.

— Таки так. Нинїшня робота вже пропала. От принесемо собі горівки...

— Ая-я! Таже ми нині заробили по вісїм шісток.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

А бідний Іван Безпальків, якому вода залила всю ниву за рікою, тис у кулаці вісїм шусток тай муркотів сам до себе: „Гей на сьміх! Богачі дістали на горівку, а ти... Не дурний вигадав: Маєш рака, набухай ся — іди молотити“.

Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

І. Калениченко.

ГРІХ.

В одному з багатійших українських манастирів з нагоди престольного празника пізню службу одслужили як єсть у дванацятє часів. Скінчивши службу монахи бігли в свої келії випити перед обідом по красовулї вина. Після сього вони вже несли в трапезу ікону і сїдали обідать. Туди-ж з монахами в трапезу ввірвало ся трохи странників богомільців. Иньші-ж богомільці, що зївка дали, ті оставали ся жалкуючи ждати другого стола. А деякі й зовсїм не квапили ся на гарний монашеський обід, а йшли просто на гостинну брати простого куліщу. Взявши миску горячого куліщу і зо дві скибки хлїба виносили на довгі столи, збудовані для сього під одкритим небом, обідали і пили чай.

Автор отсього оповіданя, селянин із села Юнаківки, Харківської губ., Сумського пов., прислав нам його з ось яким листом: »Недавно взнав я, що єсть у Львові Наукове Товариство імени Шевченка і видає воно український журнал »Літературно-науковий Вістник«, допущений російською цензурою« (звістка, як бачимо, запізнена на більше як на два роки). Маючи в себе деякі писання українською мовою, з радістю посилаю Науковому Тов. для проби два маленькі писання »Гріх« та »Покритка в дружках«, а за те пришліть мені хоч одну книжку Л. Н. Вістника для ознайомлення з ним, бо мені ще його не доводилось бачити, який він єсть«. Разом із сим автор прислав також свою книжечку »Переселенці в Сибір«, видану »Харьковскимъ издательскимъ комитетомъ«. Друкуючи отсе оповіданє, хоч воно з артистичного боку досить прімітівне, ми щиро витаємо нового літературного робітника з під сїльської стріхи і бачимо головну вартість його писаня в тій безпосередній близькости до описуваного предмету та в тій простоті оповіданя, що дає йому майже документальне значінє. *Ред.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

На одному зайвому столі і ми з товаришом стали пити чай. Хоч на порожний живіт і не до діла пити чай, та що день був дуже горячий, липневий, а нам треба було йти пятнацять верстов до дому, де за всю дорогу годі буде й одної капельки води достати, то ми з товаришом і заходили ся напити ся чаю, щоб не мучити ся в дорозі спрагою.

Як тільки ми зачали пити чай, до нас підійшов чоловік хуторянин і сів мовчки коло нас. Незнайомий показав ся нам якимсь то дуже чудним чоловіком. Лице у нього було таке блїде і болїзне, буцїм то його вже не один рік трясе поганка. Очи теж були червоні й пухлі; здавало ся, що частенько лили ся з їх сльози. І по всьому видно було, що сей неборака перетерпів не давно дуже тяжкеє горе.

Попиваючи з товаришом чай ми не переставали поглядати на того чоловіка. Трохи посидївши він вийняв із за пазухи скибку черствого хлїба і став помалу його жувати. Більше всього мене здивувало те, що як став він кусати перший раз хлїб, то набожно перехрестив ся і став плакати. І я на кінець не втерпів і спитав його, відкіль він?

— Я із Кринишної, — одвітив він, не повертаючи до нас голови.

— У тебе мабуть чоловіче поганка? — питаю я, щоб розбалакать з ним.

— Нї, я зовсїм здоровий, — каже він кусаючи свій хлїб.

Хоч він і не з охотою одвічав на моє питанє, та менї дуже жаль його стало, що він жує сухий хлїб і я знов заговорив з ним.

— Чого ти, — кажу, — сухий хлїб їси? Ти-б пішов да кулїшу набрав.

— Не треба, — сказав він крізь зуби.

— Да як же не треба, — приставав я. — Хиба самий хлїб лучче їсти? Йди та набирай кулїшу.

— Не треба! Кулїш, — каже, — варить ся не для таких, як я.

— Да як же так?

— Да так. Я не заслужив його їсти. Менї не то що кулїшу, а й хлїба не дав би.

— Да-еж люди такі як ти, а взяли, бач, тай їдять.

— Та люди то їдять... так вони-ж і люди, а я великий злодїй, гірший злющої гадини!...

Останнї слова він промовив крізь сльози і став плакати.

Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Бачимо, що він гірко плаче, ми з товаришом перестали пити чай і стали просити його, щоб він нам розповів причину свого лютого горя. Довго не хотів він оповідати.

— Не поможеть ся, — каже, — хоч і розповім.

Наконець утерши рукавом сльози зачав.

— Я отсе, — каже, — прийшов у манастир панахиду служити по жінці.

— Ага! у тебе, значить, жінка вмерла, того-ж оце ти й плачеш.

— Еге! — сказав він важко зітхнувши. — Як би то вона сама вмерла, то я й не плакав би так, а то я... — Тут він знов заридав і потім уже крізь сльози доказав: — я її сам убив!

— Он як! — сказали ми дивуючи ся. — Мабуть вона дуже зла була у тебе?

— Ні, — сказав він, киваючи сумно головою, — не зла вона була, а дуже добра.

— Ну, та за віщо-ж ти її вбив?

— Через свій дурний розум... замісь відьми.

— Думав, значить, що вона відьма?

— Да я то не думав, що вона відьма, а гріх так трапив ся. Діло ось як вийшло: Жінка в мене була не з Кринишної, а з Осоївки, там же не далеко в трьох верствах усього. В Осоївці й церква єсть і ми туди приходом. Жінка моя бувало частенько ходе туди до церкви Богу помолить ся і матір одвідати. Коли тільки зайде до матери, пообіда, та тим часом і йде до дому, а коли як діла мало, то й до вечера пробуде. Останній раз у неділю вона до самого вечера була, до дому прийшла так зовсім уже смеркло ся. Вечером ми як треба буть повечеряли чим Бог дав і полягали спати. Я ліг у хаті на лавці, а жінка з дітьми в кімнаті. А мати у мене єсть стара, та лягла в прихатку на печи; звісно, старому чоловіку щоб теплійше. Хоч у неділю й неробочий день, та я не за тим, так за другим провозькав ся цілий день і не довелось мені одпочити в день, так що я не вспів добре улягти ся, як зараз же й заснув мов убитий. Хоч би був я на віки тоді заснув!...

При сьому слові він ізнов заплакав.

— Жінка моя довго не спала, — почав він, — возила ся над дитиною. Уклавши дитину спати й сама стала дрімати, коли слуха, корова наша му-у-у! заревла. Заревла вона от од чого: її забуло ся видоїть: жінка надіяла ся на матір, а мати на жінку, да

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

так і лишила ся корова не видоєна. Жінка почувши, що корова реве, прийшла до матери тай каже: — Мамо! корова наша чогось реве. — А ти-ж її доїла? — пита мати. — Ні, не доїла, — каже жінка. — Ну, так і я не доїла — каже мати, — того-ж вона й реве. Піди та подій її! Бач, розумна скотина, сама напімнула про себе. — Жінка скорій ухопила дійницю і пішла доїти.

В ту пору, як жінка доїла корову, я саме прокинув ся і вийшов на двір. Дивлю ся я, нашу корову хтось доїть серед двора. Я зараз-же й подумав на відьму. Да всяк би те подумав, бо хто-ж иньший крім відьом корів нічю доїть? А у нас ще як на те в Кринишній єсть баба Бондаренчиха, старюча-престарюча, зна ще, як Французи в Москві були; її вся наша Кринишна відьмою щита і дуже боїть ся її. Вона вже багацько в селї корів перенівечила, навіть і в нас раз існівечила: вийшли ранком доїти, а воно замісь молока кров біжить.

Я ото саме-ж то й подумав на її. Стою я й думаю, що-б з нею зробити? А вона нічогісінько: сидить собі й доїть! Стій же, проклятуща видюхо, я-ж тобі покажу, як корів доїти! подумав так собі пищечком, та тодї схвативши на призьбі коромисло зачав тихенько підходити до її, щоб злизати добре! Жінка, звісно, як сидїла повернувши ся до мене спиною, а тут ще й молоко дзюрчало, то вона й не вчула, як я до неї підходив. Зовсїм близенько підійшов я, та тодї з усеї сили як улуплю її! і не крикнула... Покотила ся дійниця і вона на бік упала.

— Відьму! відьму вбив! — закричав я з радощів і побіг у хату будити жінку і матїр.

— Яку відьму? Де вона? — питає мати вибігаючи з хати на зустріч менї.

— Та онде, — кажу — серед двора лежить, корову нашу доїла.

— Божевільний ти, — кричить мати, — що тобі стало ся! То наша Настя! Ми корову забули видоїти.

— Боже-ж ти мій, що-ж оце я наробив!

Підбігаю до неї: так, жінка моя. Підійняв її.

— Насте! Насте! Настусю, озови ся, що в тебе?

— Неси її скорше в хату та давай води! — кричить мати, а сама чим дуж скорій в хату сьвітло сьвітити. Унесли в хату, розцїпили їй зуби улили в рот води — і не дихнула.

— Значить, так і не ожила?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Куди-ж їй бідній ожити, що я їй... як єсть на двоє голову розвалив...

Останнї слова він на силу виговорив і гірко-гірко заридав.

Дуже сумне оповіданє нещасного чоловіка одбило у нас зовсїм охоту до чаю і ми залишили його й пити. І пішли од того чоловіка з глибокою тугою і гіркістю на серцї. Довго ми йшли мовчки, думаючи кожний по своїому, а сонце на небі сяяло ясно-ясно, немов подавало собою примір, щоб і ми усї так сяяли сьвітлим розумом і вирівали ся з того заклятого круга темних вірувань, що отак марне зівечили житє сього безщасного чоловіка.

Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Пеня.

Тихше читайте сю річ!...

Тихше, тихше читайте сю річ, бо тут біля вас десь умерла сьогодня молода дівчина... Рай сьвітив ся в її очах, коли вона жила, тепло пахуще розсівало ся від неї навколо і кожній істоті ставало весело, коли вона, небесна квітка, сьміяла ся і блискала радістю рухливою... А тепер — пожовкло, як листє, обличє її, очі запали в глибокії ями і колїром губи зрівняли ся з чолом... Покірно й безсило зіклали ся руки, вся укрилась вона, молода, білою габою і в головах, як сторожі мертвого тїла, стоять гидотнії сьвічі... Повагом, тихо читає дяк псальми... тому й ви... тихше, тихше читайте сю річ...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Тихше, тихше читайте сю річ, бо тут біля вас десь у льоху зібрали ся люди... Щільно затулили вони всї вікна, міцно заперли двері і роблять величнє дїло свободи... Набирають букви, складають їх у палючі слова, повні бажаня мира мирови — а самі, провозвістники слів, мовчать, як нїмії і лише иноді перекинуть ся коротким словом. Навіть заспівати не можна їм пісні тієї, що при роботї співають... А на вулицї иньші вже люди, мов пси, нишпорять у закутках — се ті, що бажають брата продати і збудувать на гибелї його власний добробут. І ходять вони, заглядають, але тихо там у серединї роблять дїло сьвятеє, лиш один півголосом читає рукопис... тому й ви... тихше, тихше читайте сю річ...

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Тихше, тихше читайте сю річ, бо тут біля вас десь в убогу оселю прийшли темні, жорстокії люди і за право носити суконний

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

блискучий мундир надсьміяли ся над усїма иньшими людськими правами... І в убогій оселї зосталась тільки сама убогая мати... і безсило сидить, опустивши на груди голову і лише щось губи шепочуть. Усе розкидано по хатї, все перевернуто, нанесено бруду від багатьох чобіт і ще більше від багатьох брудних душ. Юнака з високим гордим чолом, з огнистим словом на устах; юнака, що був більше сином свободи, нїж сином матері своєї, повели відосїль — і одна з матерів сама зосталась... Шануйте горе її... і тому.. тихше, тихше читайте сю річ...

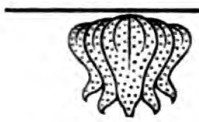

Generated on 2015-07-05 07:31 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Оліва Шрайнер.

МРІЇ І СНИ.

VI. Дикі бджоли.*)

(З листа до друга).

Коло відчиненого вікна сидїла мати. До неї долїтали голоси дїтий, що грали ся в низу під акаціями, а душне південне повітре все дуще й дуще сповняло сьвітлицю. Дикі бджоли з своїми жовтими од ростинного пилу лапками то влїтали в сьвітлицю, то вилїтали з неї, сїдали на гільки акації і бренїли не перестаючи.

Вона сидїла на низенькому кріслї за столом і щось зашивала. З кошика, що стояв перед нею, вона достала свою роботу, частина її впала на колїна і напів закрила книгу. Вона шила і пильнувала, як бігає її голка і нарешті одноманїтне бренїннє бджіл і згуки дитячих голосів в її вухах злили ся в одно невиразне шепотїннє, а голка стала рушати ся все тихше й тихше.

І бджоли, і ті довгоногі, подібні до віс трутнї, що не роблять меду, все блище й блище підлїтали їй до голови, голосно бренючи. Обважнївши зо сну вона положила на кінець столу свою руку з натягненою на неї панчохою, а на руку голову. Голоси дитячі на дворі здавали ся їй то близькими то дальшими і все більше й більше зливались у неї в ухах; потім вони зовсїм перестали долїтати до неї і мати стала почувати тільки свою девяту дитину, що лежала в неї під серцем. Бджоли все лїтали у неї над головою, а вона, схиливши ся наперед, спала і чарівний сон линув перед нею.

*) Див. Літ.-Наук. Вістник 1903 р. кн. VI, ст. 230—238.

Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Їй снило ся, що бджоли все більшали й більшали і нарешті стали людськими істотами, все кружляли біля неї. І одна з їх наблизилась до неї й сказала:

— Дозволь менї положити руку на те місце, де лежить твоя дитина. Коли я доторкну ся до неї, вона буде така як я.

Мати спитала: — Хто ти?

— Я здоровлє, — сказала вона. – До кого я доторкну ся, у того по жилах потече весела червона кров, той не знає ні втоми, ні болю, тому все житє радість без смутку, веселий повсякчасний сьміх.

— Ні, — сказала иньша, — дозволь менї доторкнути ся до дитини, бо я багатство. Як що я доторкнусь до його, у його не буде ніяких матеріяльних турбот. Він житиме з сили і крови своїх братів, як що він схоче; і все, що звабліватиме його очи, буде в його руках. Він не знатиме, що то убожество. — І вона замовкла, але дитина все лежала тихо, не ворушачись.

І третя сказала: — Дозволь менї доторкнути ся до дитини. Я — слава. Я веду людину на високий шпиль, відкіля всї люди можуть її бачити. Коли вона вмирає — її не забув ніхто; імя її гремить сторічча, воно переходить із уст до уст, од покоління до покоління. Подумай лиш — її не забудуть довгі віки...

І мати все спокійно й рівно дихала в-ві снї, але фантастичні привиди обступили її з усїх боків.

— Дозволь менї доторкнути ся до дитини, — сказав іще один із їх. — Я — любов. Як що я торкнусь до його, він не буде йти сам житєвим шляхом. В темні, безпросьвітні днї, коли він простягне свою руку, щоб йому пособили, він стріне иньшу руку, яка піддержить і підбадьорить його. І коли всї будуть проти його, знайдеть ся душа, яка скаже йому: „я з тобою“. І дитина затремтїла під серцем у матері.

Але з'явила ся ще одна й сказала: „Дозволь менї доторкнути ся, бо я — талант. Я можу зробити все, що вже було зроблено. Я надгороджую виновника і державного дїяча, ученого і полїтика, тих, що мають поспіх, і письменника, який не йде ніколи на чолї свого часу, але ніколи й не зостаєть ся позад його. Як що я доторкну ся до дитини, їй ніколи не доведеть ся скаржити ся на те, що їй не щастить.

Бджоли лїтали над головою в матері, мало не чіпляючи її своїми довгими тонкими лапками, а у снї з далекого, темного кутка

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

виступив новий привид із блїдим обличєм, глибокими зморшками, позападаними щоками і тремтячим усьміхом на устах. Він простяг до неї свою руку. І мати кинула ся назад і скрикнула: „хто ти?“

Він нїчого не відповів. Вона зазирнула йому в вічи і сказала: — Що можеш ти дати дитинї? Здоровля?

Він сказав: — Нї, в жилах у людини, до якої я доторкну ся, розпалюєть ся страшенна пропасниця, яка пє його кров, як огонь. Пропасницю ту можна сцїлити тодї, коли сцїлити життя.

— Ти даєш богацтво?

Він похитав головою. — Коли людина, до якої я доторкну ся, нахилить ся, щоб підняти з землї золото, її від разу потягне до себе огонь на небі, і поки вона знїмає свій погляд до неба, золото вприсне в неї з рук і инодї друга людина хапає його.

— Славу?

Він одмовив: — Нї. Тому, до якого я торкну ся, на піску зазначено стежку пальцем невидимим нїкому. Він повинен іти цїєю стежкою. Инодї вона веде мало не на верх гори, а тодї раптом повертає вниз, у долину. Він повинен іти нею хоч нїхто, тільки він сам її бачить.

— Любов?

Він сказав: — Він прагнутиме любови, але не знайде її. А як він одкриє їй свої обійми і схоче пригорнути до себе, тодї далеко на обрію він побачить промінь сьвітла. Він піде до його. Але скарбу свого він не може взяти з собою; він повинен іти сам. Або, коли пригортаючи до свого палкого серця любу істоту, він скрикне: „моє, моє власне“ — він почує голос: „Зречись його, воно не твоє“.

— Він буде мати поспіх?

Він сказав: — Йому нїколи не щаститиме. Як що він буде йти до якої мети вкупі з иньшими — иньші дійдуть до тієї мети раніще за його... Бо дивні голоси будуть кликати його і дивний сьвіт буде вабити його до себе; і він повинен буде слухати й ждати. Але найдивнїще оце: далеко-далеко за пекучими пісками, там, де иньші люди не бачуть нїчого опріч пустельних просторів, він побачить синє море. Над цим морем сонце вічно сяє, вода в йому синя, як ясне небо, а берегами грає білий шум. Велика країна піднїмаєть ся серед цього моря і на верхах її гір він побачить блискуче золото.

Мати спитала: — І він дійде до цього краю?

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Він чудно всьміхнув ся.

Вона спитала ся: — Чи істнує той край дійсно?

Він сказав: — А що істнує дійсно?

І вона подивила ся на його пів заплющені очи і сказала: „Доторкнись".

Він нахилив ся, положив свою руку на матір, що спала, і щось тихо прошепотів. Вона могла почути тільки слова:

„Надгородою тобі буде те, що ідеал тобі стане дійсністю".

І дитина під серцем у матері затремтїла. Мати все спала тим важким сном, але привиди її зникли. І в глибині її істоти ненароджена ще дитина її побачила сон. В її очах, які ще ніколи не бачили сьвіта, в її несформованому мозкови промайнуло почуття сьвіта, якого вона ще ніколи не бачила і може не побачить, але який є десь.

І дитина одержала свою надгороду: ідеал став ся їй дійсністю.

VII. На руїнах каплиці.

Чотири порожні стїни. На них змальовано Христа, як він несе хрест, божу дитину з напів затертими рисами, Пресьвяту Дїву в синьому й червоному, римських салдат і ще Христа із звязаними руками. Дах на їй завалив ся і просто над головою небо, синє італїйське небо. Дощ попроточував дїрки в стїнах, а шпаруни з їх так і сиплять ся. Каплиця стоїть самотно, високо, аж над краєм морського рога і в день і в ночи морські хвилї розбивають ся в низу об неї. Дехто каже, що її збудували тут ченцї, що живуть там у низу на острові, щоб можна було приносити сюди своїх тяжко хворих. Иньші, що подорожні ченцї й прочани збудували її тут, щоб мати захисток на відпочинок і молитву. Але тепер нїхто вже не спиняєть ся в каплиці, щоб помолитись і хворих сюди не приносять.

Поза каплицею простяг ся старий римський шлях. Як що ви душного соняшного дня зійдете сюди зовсїм самі і сядете тут, вам здаєть ся, що ви чуєте ходу римських салдат по брукованій дорозї, брязкання їхньої зброї і згуки тих далеких часів, коли Ган-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

нїбаль із своїм військом пробивав ся крізь пущі і тут іще не було нїякого шляху.

Тепер тут тиша. Инодї почуєте, як ступає мул камяним бруком — це дївчина-селянка їде верхи, сидячи між своїми кошиками; або побачите жінку, що проходить із своїм вузликом на голові, або чоловіка з страшним розбійницьким обличчєм і з ломакою в руцї, як він швидко йде шляхом.

Але не вважаючи на це, каплиця тут стоїть зовсїм самотно; з обох боків у неї морські саги і вона прислухаєть ся, як у низу хвилї морські розбивають ся об беріг.

Я прийшла сюди одного зимового дня, коли південне сонце палко пекло камяний брук. Я втомила ся і дорога здавала ся менї крутою. Я ввійшла в каплицю, підійшла до зруйнованого вїкна і почала дивити ся на море. Далеко, далеко за синїми водами саги мріли городи й села, білїли й червонїли плямами, розкидані по зелених спадах гір, а гірські верхи знимали ся аж до неба і то з'являли ся, то зникали за хмарами. Менї здавало ся, що верхи ті ваблють мене до себе, але я знаю, що нїколи нїякий міст не з'єднає мене з ними, нїколи, нїколи!

І я затулила очи рукою і одвернулась од їх. Я не можу бачити їх. Я пройшла зруйновану каплицю, глянула на Христа, що нїс свій хрест, на Божественну Дитину, на римських салдат, на їх згорнені руки і вийшовши на рундук, сїла на камені.

Під ногами моїми була маленька затока і цїла низка біленьких хаток, що потопали серед оливних дерев, а білий шум морський довгою вузькою стежкою облямовував береги. Втомлена, я сперлась лiктями на колїна. Я страшенно втомилась — втома моя здавалась менї старішою за вденїшню духоту, давнїшою за соняшну спеку на камінні в старому римському шляху і я схилила голову на колїна і прислухаючись як бють ся хвилї на 300 стіп підо мною, як шумить вітер в оливних гільках і в старому склепінні, я заснула. І менї приснив ся сон.

Людина молила ся до Бога і Бог послав їй на поміч янгола і янгол вернув ся і сказав:

„Я не можу пособити цій людині".

Бог сказав: „Що їй треба?"

Янгол одповів: „Вона тужить і кричить не втихаючи, що хтось її покривдив і що вона хотїла-б простити кривдника, та не може".

Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Бог сказав: „Чим ти поміг їй?“

Янгол одмовив: „Я зробив усе. Я взяв її за руку і сказав їй: Слухай, як про сю людину казатимуть лихе, ти кажи про неї добре; потай, нишком, щоб не помітила, пособляй їй, де можеш, діли ся з нею тим, що в тебе є найдорожшого і помалу роблячи так, ти почуєш, що придбав її душу, що ти простив її!“ І людина сказала: „Добре, я зроблю так“. Але потім, одної темної ночи, я знову почув її ридання. „Я зробив усе. Нїщо не пособляє. Менї не лекше з того, що я кажу про неї тільки добре. І хоч би я пролив за неї і свою власну кров, я не можу погасити ненависти в своїому серцї. Я не можу простити, о Боже, не можу, не можу!“ Тодї я сказав їй: „Глянь сюди, озирнись на своє минуле, починаючи з дитинства, глянь на дрібязковість і несправедливість свою придивись пильно до всїх помилок і вад своїх і хиба при сьвітлї свого власного житя ти не побачиш брата в кожній иньшій людинї? Хиба ти сам такий негрішний, що маєш право ненавидїти?“

І він глянув і сказав: „Правда, я також грішив і прощаю його. Досить, іди — простив“. І він спокійно лїг і склав на грудях руки і я думав, що тепер його душа зазнала впокою. Та тільки махнув я крилами, щоб злетїти на небо, вже знову почув на землї стогін: „Я не можу простити, о Боже, не можу! Краще вмерти, нїж ненавидїти. Я не можу простити!“

І я наблизив ся до його оселї і в темряві став за його дверима і чув, як він кричав далї:

„І я грішив, але не так. Як що я коли будь вражав свого брата найменьшою раною, я ставав перед їм навколїшки і цїлував його рану доти, поки вона загоювалась. Я не міг дозволити, щоб чия душа загинула з ненависти до мене. І як що хто небудь тільки в'являв собі, що я образив його, я падав перед їм ниць, щоб він міг топтати мене ногами і таким способом бачучи все моє пониженнє, міг би простити мене і не занапащати своєї душі. Але про мою душу нїхто не дбав, нїхто не хотїв обрятувати мене від загину і не чинив нїяких заходів, щоб я міг простити його“.

Я сказав йому: „Слухай, заспокій ся. Коли ти не можеш, то й не прощай свого кривдника, але забудь про його і про його кривду, забудь про це і живи, як і перше. Може колись, живучи на тому сьвітї...“

Він скрикнув: „Лиши мене! Що для мене будуще життя! Я гину тепер, зараз. Я не можу бачити соняшного сьвітла, в очах

Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

моїх повно пилу і в горлї повно піску. Лиши мене! О, як би я міг бачити ще хоч раз за життя, який прекрасний божий сьвіт! Господи, Господи! Я не можу жити не люблячи, не можу жити ненавидячи!"

„І знову він лишив ся сам плачучи й стогнучи і я вернув ся до Тебе, Господи".

І Господь сказав: „Душу цієї людини треба обрятувати".

Янгол спитав ся: „Як обрятувати її?"

Бог сказав: „Верни ся на землю і обрятуй її!"

Янгол спитав ся: „Що ж менї робити?"

І Господь нахилив ся до янгола і щось шепнув йому на вухо і янгол розпустив свої крила і злинув на землю.

І я була прокинулась, сидячи на камені, з головою схиленою на колїна, але не мала сили підвести ся. Я чула, як вітер зашамотів гільками оливкових дерев та під склепінням руїн — і я знову заснула.

І янгол вернув ся на землю, знайшов людину з запеклою душею, взяв її за руку і повів до одного місця.

І чоловік не знав, ні куди веде його янгол, ні що він хоче показати йому. Коли-ж вони прийшли, янгол закрив своїм крилом чоловікови обличчя і як він одхилив крило, чоловік побачив щось перед собою на землї. Бог дав янголови силу виявляти людську душу, знїмати з неї всї ті поверховні знаки форми. колїру, зросту і роду, які відрізняють одну людину од усїх останнїх її братів, і душа ця тепер лежала перед їм така ж незакрита, якою людина бачить її, коли поглядом своїм прозирає в себе самого.

І вони побачили перед собою все її минуле: нарождення маненького життя і дитинство з його нїжним пушком невинности, бачили, як пушок цей потроху зникав і надходила молодість і як молоде життя жадібно припадало губами до великого житєвого кубка і як вода з його полилась через вінця; вони побачили всї несправджені надії і ті помилки розуму й серця, які люди звуть гріхом і ті хвилини душевного сяєва, які люди звуть правдою, дні її могутности й сили, коли прокинувшись вона скрикувала: „Я всесильна" і дні легкодушности й безсиля, коли вона падала на землю й лежала в поросї; вони побачили все, чим могла стати ця душа, але чим вона нїколи не стане.

І чоловік похилив голову, янгол спитав його: „Що це?"

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чоловік одмовив: „Це я, це я сам“. І він ворухнув ся, наче хотів пригорнути до себе цю душу, але янгол спинив його і затулив йому очи.

Бог дав янголови також силу знімати з душі ті поверховні знаки часу, простору і обставин, які одрізняють окрему людську душу від життя всього сьвіту.

І янгол знову одтулив чоловікови очи і чоловік став бачити.

І він побачив перед себе те, що в одній маленькій краплї одбиває увесь сьвіт, рух найдальших зірок у небесних просторах і зріст кристалів у глибокостях земних, куди не досягало око; те, що живить зародок в яйцї і дає рух маленьким пальчикам у немовляти, що дає життя кожному листочкови, кожній квіточцї і що істнує однаково і в глибокостях безкрайого моря і на його ясному поверху і на верхах гір, заростих листєм та мохом і в душі в людинї.

І чоловік роздивляв ся. Але янгол торкнув його своїм крилом і чоловік схилив голову і прошепотів побожно: „Це Бог“.

І янгол затулив очи чоловікови.

Як же він знову розкрив їх, то чоловік побачив, що хтось проходив проз їх. Це була душа одягнена в поверховну форму, вона взяла постать людську, бо янголові Бог дав силу одягати й роздягати душу і чоловік пізнав того, хто проходив.

І янгол спитав його: „Знаєш ти, хто це?“

Чоловік одмовив: „Я знаю його“, і він слїдкував за ним очима.

Янгол спитав: „Чи простив ти його?“

Чоловік тільки сказав: „Який прекрасний брат мій!“

І янгол зазирнув чоловікови в вічі і закрив своє власне обличє — сьвіт, що йшов із цих очий, засліпив його. І він тихо засьміяв ся і вернув ся до Бога.

І обидві людини стали на землї братами.

І я прокинулась.

Надо мною синє-синє небо, а далеко в низу хвилї плещуть об беріг. Я прохожу в каплицю, дивлюсь на Мадонну в синьому й червоному, на Христа, що несе хрест, на римських салдатів і Божу Дитину з напів зітертими рисами і крутою стежкою схожу на брукований шлях. З обох боків стоять оливні дерева з своїм темним овочєм і зеленим листом, а зі щілин камяного муру виглядають маленькі пролїски. Менї здаєть ся, що поки я спала, дощ одсьвіжив

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

усю природу. Менї здаєть ся, що нїколи ще я не бачила небо й землю такими прекрасними.

Я зїхожу шляхом і почуття втоми й несили, що було раніше, зовсїм зникло в мене.

Ось по стежцї з гори сходить сїльський хлопчик; він поганяє осла, в якого на боках привязано два великі кошики; він виходить на шлях і йде поперед мене. Я нїколи не бачила його раніше. Але менї хочеть ся йти поруч із ним і взяти його за руку, — тільки він не зрозумів би, через що я це роблю.

VIII. Дари житя.

Я бачив жінку, що спала. Їй снило ся, що перед нею стоїть Життя і в кожній руцї держить по одному дару, в одній — любов, у другій — волю. І Життя сказало жінцї: вибирай. Довго вибирала жінка і нарештї сказала: Волю.

І Життя сказало їй: ти добре вибрала. Як би ти сказала: Любов, я-б дала тобі те, що ти просила і пішла-б од тебе і вже-б нїколи не вернула ся. Але тепер прийде день, коли я верну ся до тебе. В той день ти знайдеш обидва дари в купі, в одній руцї.

Я чув, як жінка радісно засьміяла ся крізь сон.

IX. Артистова таємниця.

Колись жив артист і він намалював малюнок.

У иньших малярів фарби були багатчі й добірнїйші, малюнки їх були майстернїйші. Він же малював усе однією фарбою — це була надзвичайна, чудова фарба. І багато людий приходило до його і радісно скрикували: „Який гарний малюнок, яка чудова фарба!“

Приходили до його й малярі і дивуючи ся питали один одного: „Відкіля бере він свою фарбу? Вони питали ся про це і в його, але він тільки всьміхав ся і відмовляв їм: „Я не можу вам цього сказати“ і працював далї, низько схиливши голову.

І один із його товаришів поїхав далеко на схід, купив коштовних фарбових річий і зробив із їх незвичайну фарбу, але минуло трохи часу і малюнок його зблиняв.

Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Другий став учити ся з старих книг і зробив ще дорожшу й дивнїйшу фарбу, але як він намалював нею свій малюнок — в їй не було житя.

А артист усе малював та малював. Малюнок його ставав усе яснїйший, а він сам ставав усе блїдїйший. Нарештї його знайдено мертвого біля малюнка і піднято, щоб поховати. Товариші його з цїкавістю почали заглядати у всї пляшечки й горщечки з фарбами, але вони не знайшли там нїчого такого, чого-б в їх не було.

І як вони роздягли його, щоб одягти на смерть, вони знайшли на грудях у його просто серця стару рану. Це мабуть була дуже стара рана, яка не загоювалась у його все життя, бо береги її були товсті й тверді. Але смерть, що кладе свою печать на все, до чого доторкнеть ся, стягла бережки і закрила рану.

І артиста поховали. Але люди все допитували ся самі в себе: „Відкіля взяв він цю дивно-чудову фарбу?“

І трапилось так, що через який час маляра забули, але твір його живе й досї.

X. Менї снило ся, що я стою перед Богом.

I.

Менї снило ся, що я стояла перед престолом Всевишнього і Господь спитав мене, чого я прийшла. Я сказала, що прийшла обвинуватити брата мого — мужчину.

І Господь спитав мене: „Що зробив він?“

Я одмовила: „Він узяв сестру мою, жінку, звязав її, тяжко поранив і викинув її на вулицю; там вона й лежить крижем. Я прийшла обвинувачувати його і просити Тебе, Господи, щоб владу відняти в його і віддати менї, бо руки в його в крові і він не вартий влади. Мої-ж руки чисті“.

І я показала свої руки.

Бог сказав: „Руки в тебе чисті. Підніми своє убрання“.

І я підняла убрання; ноги мої були червоні, такі червоні, наче я ходила в крові.

Господь спитав мене: „Що це?“

Я сказала: „Господи, по всїх вулицях на землї повно грязї. Як би я йшла їми, я-б забруднила свою сукню, а ти бачиш, яка вона біла! І через те я обережно ступаю по...“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„По чому ступаєш ти?“ — спитав мене Господь.

І я замовкла і спустила своє убрання і загорнувши ся з головою в керею, я тихенько вийшла. Я боялась, щоб мене не побачили янголи.

II.

І знову я стояла перед брамою Царства Небесного і зо мною була ще одна жінка. Ми міцно держались одна за одну, обидві ми страшенно втомили ся.

Ми дивили ся на браму і янголи одчинили її і впустили нас. Наша одежа була оббризкана грязею.

Ми пішли мармуровими плитами і наблизились до престолу. Тут янголи розлучили нас. Жінку, що прийшла зо мною, вони повели на горішний східець, мене-ж зоставили в низу, бо вони сказали:

„Того разу, як приходила ця жінка, вона лишила після себе кривавий слїд од своїх ніг; ми повинні були змивати цей слїд своїми сльозами. Нехай вона зостаєть ся в низу“.

Тодї жінка, що прийшла зо мною, озирнула ся і простягла до мене руки і я підійшла до неї і стала поруч із нею. І янголи, ясні янголи, що нїколи не грішать і не страждають, то зиймали ся в гору, то спускали ся біля нас, то одходили, то наближали ся до нас; я думаю, що як би ми не були тут у купі, обидві жінки, ми-б почували себе самотними серед їх, — такі ясні, такі променисті були вони!

І Господь спитав у мене: „Чого ти прийшла сюди?“ Я поставила перед себе сестру свою, щоб Господь міг побачити її і Він сказав: „Як стало ся, що ви тут у купі сьогодня?“

Я відмовила: „Вона лежала крижем на вулиці і всї топтали її ногами; я нахилила ся до неї і вона обняла мене за шию і тодї я підняла її і ми встали в купі“.

Бог спитав: „Кого обвинувачуєте ви тепер?“

Я сказала: „Ми нїкого не обвинувачуємо“.

Господь нахилив ся до нас і сказав: „Дїти мої, чого-ж хочете ви?“

І сестра моя, що стояла біля мене, сїпнула мене за руку, щоб я говорила за нас обох.

І я сказала: „Ми прийшли благати Тебе, о Господи, щоб Ти звелїв нам переказати щось нашим братам мужчинам, щоб покращали серця їх, щоб вони зрозумїли...“

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

І Бог сказав: „Ідіть з миром і перекажіть їм волю Отця вашого Небесного“.

Я спитала: „Але в чому-ж воля Твоя?“

„Вона написана в серцях ваших“ — сказав Господь — „перекажіть її вашим братам“.

Ми звернули до виходу. Янголи пішли в купі з нами. Вони пильно дивили ся на нас. І один із янголів сказав: „Яке чудове у їх убрання!“

„Як вони ввійшли, мені здавало ся, що вони забруднені грязею“, — сказав другий, — „але тепер, дивіть ся, це золото!“

„Ні“, — сказав третій янгол, — „це сьвітло, що йде від їх!“

І ми вернули ся до наших братів.

Переклала

Н. Грінченко.

Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

II. Зі села.

Он попід кінець лїса розкинула ся череда овець, безжурна в далекій, зеленій волї. То весело підскакує, блеючи в спокійнім, передвечірнїм повітрі, то постоїть, немов слухає любенькых звуків, що лунають із пастухової сопілки.

Сонце тоне на заходї.

Молодий, статний ростом пастух положив ся на горбку під величезним буком, руки підібгав під голову, та оттак бездумно позїхає проти небесної любости.

З далека чує, як иньші пастухи весело гойкають, як грають на сопілцї, аж геть повітрє дріжить, тремтить від радісних звуків...

Від часу до часу підводить голову, обіймає одним поглядом свою череду, та опісля знов паде та позїхає далї.

Біля нього простягнув ся кудлатий вівчарський пес, втиснувши голову поміж передні ноги, в лїнивім, безжурнім снї.

Поволи минає час у тихій, мелянхолійній однотонности, а сонце все глубше заходить, купаючи в своїм пурпурі рахманну луку.

Ось-ось і вечеріє.

З ріжних сторін чути голоси пастухів та пастушок, що перекликають ся, що треба домів рушити.

Сопілки замовкли, гойканє перестало і на хвилину запанувала величава тишина, переривана часом блеянєм овець.

Пес піднїс голову, простягнув ся, позїхнув, відтак стрепенув ся та насторожив вуха.

На дорозї, що веде в лїс, показали ся дві малі, худі коровки, а за ними струнка, румяна дївчина з тичкою в руцї.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Пастух піднїс голову та побачивши дївчину наче йому неприємно стало ся, поклав ся знов, обернувши ся трохи в противний бік.

— Слава Ісусу, Івасю! — поздоровила дївчина.

— На віки! — відказав пастух коротко.

Дївчина дігнала корови цїлком у його близькість.

— Гей, Івасю, а що, будеш ночувати тутка зі своєю чередою?

— Нї, бігме.

— То ходїм домів.

— Піду, коли менї захочеть ся.

— Е, бодай тобі не щастило ся! Який ти знов нинька.

— Такий, якого мене Бог сотворив.

— Справдї біда з тобою, не вмієш нї з ким уцтиво балакати.

Парубок здвигнув плечима.

Дївчина мовчала хвильку, наче в клопотї, що має сказати.

— Чуєш, Івасю, бачу, немов маєш якийсь жаль до мене.

— А диви! А чого б менї мати жаль до тебе?

— Та не знаю. Хмариш ся на мене, балакаєш зі мною наче з собакою. А ми-ж майже разом виросли, та ми і в кумівстві.

— Дбаєш ти про се кумівство.

— Дбала, поки ти дбав. Тепер цураєш ся мене, та що я можу тобі?...

— А якже, що можеш ти, коли Юрко лучший чим я.

Настала коротка мовчанка. Дївчина трохи більше запаленїла ся і наче злегка задрожала. Відтак два три рази вдарила тичкою по букових галузках, а листє, що відбило ся, попадало на лице та на груди Івася.

Він устав, струсив листє зі своєї куртки, вставив два пальцї поміж зуби та свиснув довгим шипячим свистом.

Вівцї піднесли голови, немов хвилину слухаючи, а відтак бігцем прилетїли до свого пастуха. Пес підскакував та весело махав хвостом.

Дївчина стояла ще хвилину немов змішана, відтак обернула ся до своїх коров, та нагнавши їх тичкою, стала віддаляти ся.

— Добраніч, Івасю!

Івась стояв і дивив ся за нею. Коли вже уйшла далеко, рушив і він до села, женучи перед собою свою череду.

Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Маруся загнала корови до стайні, напоїла їх та подоїла, відтак внесла молоко в хату, все з якимсь незвичайним поспіхом.

У хаті сиділи домашні вже за вечерою.

— Ходи, Марусю, вечеряти — закликала мати.

— Не буду, нене, я не голодна.

— А дивіть, дивіть! А як це можна, щоби не їсти?

— От так, не можу.

— Їй спішно в садок — замітила з'їдливо молодша сестра.

— А що тебе про се голова болить? — відбуркнула Маруся, запаленівши ся наче кров та вилетіла з хати.

На дворі сутеніло. Був теплий, літній вечір.

Маруся зупинила ся хвилину на порозі, погладила рукою спідницю, що в роботі пімняла ся, щоб відтак швидким кроком віддалити ся до садка.

Там ждав її вже Юрко.

— Добрий вечір, Юрку.

— Дай Боже, Марусю.

Юрко курив циґаро, а руки всадив у кишені вузьких штанів.

Хвилину стояли одно против одного — без слів.

— А який то ти нинька пан, Юрку, куриш циґаро?

— Е, серденько, я се можу.

Узяв її за руку і знов стояли довго, а слова навіть не промовили.

— Юрку!

— Гай?

— Знаєш, що Івасьови жаль на тебе.

— Бігме не знаю, а чому жаль?

— Бо я більше люблю тебе, ніж його.

— Як його воля, я не дбаю.

Юрко пускав грубі клуби диму зі свого циґара. Маруся дивила ся перед себе. В селі брехали собаки. Спускала ся ніч.

— Кинь геть се циґаро, Юрку.

— А чому-б його кидати?

— Оттак.

Юрко обійняв її.

— Знаю, чому, зазуленько моя.

І він притулив її цілою силою до себе, цілуючи її червоні, сочисті губи.

Ліву руку з циґаром витягнув далеко перед себе.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Не стискай мене так Юрку, зломиш менї ребра.

— Е, та як, коли я люблю тебе.

Ніч була тиха, темна... В садку осипало листє з дерев з тихим, безголосим трепетом, наче легенькі снїжини.

Лише поцїлунки шепотїли в півголос пісню любови.

— А кажеш, що йому жаль на нас?

— Кому?

— Та Івасьови.

— А вже-ж, сказав менї.

— Най уважає, щоб я йому не розшиб черепа!

Маруся вся блаженна вернула до хати.

*

Одного вечера, коли Івась побачив Марусю, як вертала з пасовиска, пігнав і свої вівцї та дігнав її.

— Ей, Марусю!

— Що хочеш?

— Куди женеш так? Ходїмо разом.

— Що, ти зі мною?

— Хотїлось би.

— Як хочеш.

Ішли кавалок дороги, одно біля другого, зовсїм близько.

— Знаєш, Марусю, що менї сумно.

Маруся здвигнула плечима.

— Не тїшить мене більше ходити на пасовиско, лишу ся дома.

— А хто буде відтак із вівцями?

— Та братчик.

— А ти?

— Я піду орати.

Знов ішли мовчки. Маруся вдаряла тичкою по поросї, а Івась задивив ся в її грубі коси. Раптом Маруся зупинила ся.

— А ну-ж, заспіваймо, Івасю.

— Е, співатиму, коли менї так сумно?

— Іди, здоров був! По що сумувати? А ну-ж, Івасю, отту нашу.

— Я не можу, Марусю, але ти співай, тобі гарненько на сьвітї.

— Але-ж то з тебе муркотало.

І Маруся заспівала, повним, сильним голосом, що аж луна йшла від лїса:

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Гей тополе, ширі віти,
Розкидаєш так розлого!
Закрий зорю, най не сьвітить
В чорні очи любка мого!

Івась дивив ся на неї. Заходяче сонце облило її мягкою своєю загравою і наче грало на сих повненьких, ласих устах.

— Марусю!

— Гай?

— Марусю, ану скажи менї по правдї, чи ти дійсно так любиш його?

— Е, а тобі хиба жаль?

— Нї, менї не жаль, та чого-б менї й жалувати? Любите ся, то й амінь.

Маруся всьміхнула ся.

— Йой, Івасю, але любимо ся!

Івась буркнув крізь зуби:

— Га, най вам щастить ся.

Маруся повірила Івасьови, та все душком розповіла йому про свою та Юркову любов. В кінцї сказала, що на сьв. Анни одружить ся з Юрком.

Івась слухав нїмо і лише часом тручав ногою пса, що притискав ся до нього.

Коли розставали ся, спитала Маруся:

— Чуєш, Івасю, бачу, що тобі таки жаль до мене?

— Та де, Марусю, се було лиш от так.

— Ну, то добраніч.

— Добраніч.

*

Серед рясних поцїлунків сказала Маруся сього вечера Юркови:

— Чуєш, Юрку, от то з Івасем, се властиво не так.

— Так?

— Я помилила ся. Він добрий хлопчиско.

— Е, коли так, то вже не розчереплю йому голови.

*

Одного полудня вийшла Маруся сама з лїса на прогалину, де пасла ся Івасева череда.

— Ей, Івасю, прийшла я до тебе на розмову.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Дякую, Марусю, сїдай оттут.

Маруся сїла біля Івася під тїнистим буком.

— Лука вважатиме на мої корови.

Івась почув, як йому щось стало любо в серцї.

— Не вже-ж, Марусю, я тобі не обрид?

— Нї, Івасю.

— Бач, а я все думав, що так.

— А чому? Не треба так думати.

— Що робити, коли воно не инакше.

Маруся лягла на мураву, а Івась впер очи в її груди.

І вхопила його сильна жадоба за сими дрожачими, черствими грудьми.

— Марусю, знаєш, що ти справдї гарна дївчина.

— Іди, здоров був, лиши се.

Івась почервонїв на се з сорому.

Почув, як йому коло лиця плаває тепле, лїтнє повітре, розхвильоване легким вітерцем. І здавало ся йому, наче се подих Марусї.

— Марусю!

— Гм?

— Марусю, дай менї руку.

— А на що тобі рука?

— Марусю, лиш трохи.

- Іди, не плети.

— Ади, коли прошу тебе.

— Но маєш!

Вона подала йому руку.

Він тримав її руку, так нїжно, наче се рука дитини, відтак поволи поклав ся та положив своє лице на її долоню.

— Лиши се, — сказала Маруся, але руки не відняла.

Так лежали хвилину, поглядаючи в небо.

Далеко, там десь із другого боку чути було голос сопілки, неясний та плачливий, наче сумна, болїзна мельодія.

— Марусю!

Маруся мовчала.

— Марусю, дїйсно на сьв. Анни?

— Так, Івасю.

Він зітхнув, глибоко та тяжко.

— Марусю, ти така добра.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:04 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Тай ти добрий, Івасю.

Хотїла відняти свою руку.

— Ще ні, ще ні!

І він сильнїйше притиснув своє лице до її руки.

— Марусю, коли-б я вмер, чи тобі було би жаль?

Говорив тихо, півголосом.

— Так, Івасю.

Обернула лице до нього і тепер глядїли собі в очи.

В його очах наче сьвітили ся сльози.

— Ти добра, мила моя Маруся.

Він сказав се таким мягким, теплим голосом, що Маруся почула, як їй слова пливуть разом із кровю в серце.

— А будеш його, лиш його.

Маруся мовчала.

Далекі звуки сопілки були тепер ще мякші, теплїйші.

Над їх головами шелестїло листє... легко, наче не хотїло їм перешкаджати.

Своєю вільною рукою гладив Івась волосє Марусї.

— Марусю, коли-б ти була моя...

— Ні, Івасю, се не може бути.

Та прецї лишила йому свою руку і не боронила гладити її волосє.

Він мовчав хвилину, болїло його серце.

— Пригадуєш собі, Марусю, як нам було гарно, коли ми були ще дїтьми? Тут на сїм пасовищі пасли ми разом наші вівцї, а в лїсї бавили ся хованки.

— Пригадую собі, Івасю.

— Відтак ти раптом лишила ся дома, та аж коли ти була великою, прийшла ти знов із коровами.

— Батько попродав був вівцї.

— А за сей час, коли ти не приходила, полюбила ти його. ...А я, Марусю, я тебе вже так довго любив.

Маруся мовчала. Їй любо було слухати мягкий, дріжачий голос Івася.

— Марусю, знаєш ти, що я лучший нїж він.

— Таки ні, Івасю, і він добрий.

Але в душі відчула Маруся, як Юрко ще нїколи з нею так мило та спокійно не говорив як Івась.

І тому відповідала йому лише півголосом.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Марусю...!

В сім слові була вся туга його душі.

Маруся встала.

— Я мушу до своїх коров.

— Не йди ще, лиши ся ще трохи.

— Мушу. Бувай здоров, Івасю.

Він лишив ся лежачи. Дивив ся за нею, як зникала в темноті лїса.

Відтак вийняв із торби сопілку тай заграв. Були се пискливі, нескладні акорди, що залунали в лїсовій тиші.

Івась зітхнув...

Нї, не може грати, вже так довго не грав, та вже й забув, а болїло його серце чимало...

Під вечір гнали знов разом худобу з пасовиска.

Не говорили нїчого; він узяв її за руку і так ішли аж перед село.

При розлуцї глянув Івась на неї благальним поглядом.

— Най не буде тобі жаль на мене, Марусю.

— Та вже-ж нї, Івасю.

В садку була Маруся якась маркітна та мовчазлива.

Се наче не подобало ся Юркови, та за се розтрискав ся на неї.

Швидко розстали ся.

*

Від сього дня приводила Маруся свої корови на Івасеве пасовище.

Цїлими днями лежали обоє під прохолодним буком, часом не промовивши анї словечка цїлими годинами.

Про Юрка рідко коли була бесїда.

Івась звичайно брав руку Марусї і пестив її в своїй. Вона зносила се спокійно.

Часто Маруся співала, а тодї Івась нерухомо лежав та слухав, голубячи її своїми ясними, синїми очима і здавало ся йому, наче він не на сім сьвітї.

Одного дня спитав її:

— Ти його ще любиш?

— Кого?

— Таж його, Юрка.

— А чому питаєш?

— От так...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Лиши се.

Івась тяжко зітхнув.

— Любить його, напевно, — подумав і щось болюче стиснуло йому серце.

Маруся звичайно під вечір робила ся мякшою, податливійшою. Раз обняв її Івась, полохливо та зовсім легенько.

— Лиши, Івасю, — сказала, але не вирівала ся у нього, лишень сперла голову на його рамя.

Він довго так тримав її і все думав, чи поцїлувати її чи ні? І скінчило ся на думцї.

*

Було се під вечір одного дня перед сьв. Анною. Під буком лежали Маруся та Івась. Вона прижмурила очи та здавало ся немов спить. Івась тримав її за руку та не зводив очий із її румяного личка. Відтак раптом зігнув ся глубше та обняв її голову і витиснув довгий поцїлуй на її уста.

Маруся проснула ся та схопилась.

— Івасю!

— Моя, моя Марусю!

— Лиши, Івасю!

— О пусти, ти моя!

— Нї, Івасю, лиши.

— Марусю, Бог велить, щоб ти була моя, а коли Бог велить, що нас обходить тамтой.

Маруся відірвала ся, скочила.

— Івасю, чому ти се зробив?

— Бо люблю тебе, Марусю, люблю мов сонечко на небі.

Знов хотїв обняти її.

— Пусти мене, Івасю!

— Не будеш його, знай, що не будеш його.

Тримав її зелїзними руками.

— Не будеш, чуєш Марусю, не будеш!

— Мушу, Івасю.

— Не мусиш, коли я не хочу... Я люблю тебе і будеш моя...

— Не можу, Івасю, для сорому не можу.

Маруся мовчала, лише поглядом поникла.

— Скажи, Марусю, для якого сорому?

— Не питай мене, Івасю, не можу тобі сказати.

— Всьо можеш менї сказати, бо я люблю тебе.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

— Я...

Решту промовила ледво чутним шепотом.

Хвилину панувала гробова тиша. Івась стояв немов скам'янілий. Відтак раптом випустив руки Марусї та заплакав.

— Івасю!

— Вайльо менї, падонькуж мій, ще й те?!

Більше не промовили анї слова.

Івась отер рукавом сльози, всадив два пальцї між зуби та скликав свою череду.

Від лїса залунав проникливий, дрожачий свист.

Мовчки пішли домів, кожде в свій бік.

*

Коли нічка спустила ся, пішла Маруся в садок. Була сумна та маркітна.

Довго дожидала Юрка, а коли його не було, подумала, що він занятий роботою тай пішла до хати на спочинок.

Снило ся їй саме погане.

Досьвіта пробудили її перед звичайним часом мати та дві сусїдки зворушеними, перепудженими голосами.

Перед плотом садка знайшло ся тїло Юркове з розколеною головою.

Маруся лиш побілїла, але анї слівця не сказала...

А он там цїсарським гостинцем гнали жандарми Івася.

Переклав

Л. Карманський.

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ІЗ ПОЕЗІЙ ЙОГАНА В. ҐЕТЕ.

ПЕРЕКЛАД П. О. КУЛІША.

VI. Мандрівець.[1])

Gott segne dich, junge Frau... — *Göthe.*

Мандрівець.

Бувай здорова, молодичко!
Благослови тебе Всевишній
З твоїм маленьким немовлятком,
Що в тебе під грудьми заснуло!
Дозволь менї на дикій скелї,
Під сим старим, гільчастим вязом,
З плечий ізкинути торбину
І коло тебе відпочити.

Молодиця.

Яке се ти несеш ремество
В таку жару, в південну спеку?
Се мабуть міський крам на продаж
По селах і хатах розносиш?
Сьмієш ся з мене, чоловіче,
З мого немудрого питання?

Мандрівець.

Крамів я міських не розношу.
Небавом зачне вечоріти,
Да й прохолодою повіне.
Скажи, будь ласка, молодичко,
Де в вас криничина підгірна?
Води хотїв би я напитись.

Молодиця.

Ось манівець по-під горою.
Іди попереду сим хмизом.

---

[1]) Пор. Л. Н. В. кн. I, ст. 65–67; кн. V, ст. 180; кн. VIII, ст. 166—168.

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Веде ся стежечка уз хату —
Там живемо ми з чоловіком —
І доведе аж до криниці.

Мандрівець.

Слїди роботи майстерної
Поміж густим, зеленим хмизом!
Каміннє се не ти, Природо,
Тесала, гладила, складала...

Молодиця.

Ще дальше, дальше!

Мандрівець.

Се-ж архитрав, окритий мохом!
Тебе я чую, зодчий душе,
Твою печать на скелї бачу!...

Молодиця.

Ще дальше, дядьку!

Мандрівець.

І надпись.. я по нїй ступаю...
Не прочитати вже писання:
Позатиралось і пощезло,
Глибокорізане, кунштовне,
Що майстра древнього побожність
Завітувало людям новим.

Молодиця.

Дивуєш ся ти, чоловіче,
Витїсуваному камінню?
Там у горі його багацько
Валяєть ся кругом хатини.

Мандрівець.

Там у горі?

Молодиця.

Сюди, лїворуч,
Сюди чагарняком! ось-осьде!

Мандрівець.

О Музи й Ґрації!

Молодиця.

Се наша
Хатина.

Мандрівець.

Се-ж руїна храма!

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Молодиця.

Оттут в долинці між камінням
Тече криничина, дзюркоче.

Мандрівець.

Живий ти, ґеніє, витаєш
По над могилою своєю!
Над нею рухнула будівля,
Майстерство рук твоїх безсмертних!

Молодиця.

Зажди хвилиночку, я в хаті
Посудину вхоплю напитись.

Мандрівець.

Плющем окрив єси свій образ
Божественно прегарно, стрійний...
Як сьміло вирвалась ти в гору,
Колон високоверхих паро!
А ти, їх одинока сестро,
Віддалеки собі сумуєш.
Мов травуром, окрила мохом
Поважну голову, сьвятую, —
І дивитесь ви на руїну
Своїх сестер, братів коханих,
Що полягли між вами ко́том.
У холодку колючої ожини
Присипало їх прахом та землею,
І буряни хитають ся над ними.
Так високо цінуєш ти, Природо,
Над архитворами своїми штуку!
Сьвятилища руйнуєш, зневажаєш,
Храми зукрашуєш чортополохом!

Молодиця.

Як тихо, любо спить моє хлопятко!...
Ти може трохи відпочив би в хаті?
Чи тут любіщ на вольному просторі?
Вже вітерець холодний подихає...
Візьми дитину, я черпну водиці
Тобі погожої... Спи, спи, мій синку!

Мандрівець.

Який солодкий сон твій, немовлятко!
Яким здоровлєм і спокоєм дишеш!
Родилось ти серед останків древніх, —

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Нехай їх дух в душі твоїй спочине!
Кого він крильми віщими окриє,
Той чутиме божественне натхненне
І смакуватиме в красах природи.
Нехай зерно у повні розівється ся,
Нехай сіяє вешньою красою,
І сьвітить перед сонмом товариства!
А як осиплеть ся квіткове листє,
Тоді у тебе в грудях дух високий
Проявить ся плодом весни і літа,
Та й виспіє на животворнім сонці.

Молодиця.

Ний на здоровлє! — А воно ще дрімле?...
До сьвіжого напитку в нас нїчого
Нема в дому́, опріч окрайця хлїба.
Більш нїчим гостя нам пошанувати.

Мандрівець.

Спасибі! Як усе кругом прегарно
Цьвіте і зеленіє!

Молодиця.

Муж мій хутко
До дому верпеть ся з ратайства, з поля.
Загайсь у нас, коли твоя охота,
І повечеряй з нами по пахарськи.

Мандрівець.

Ви тут і живете?

Молодиця.

Еге, між муром.
Хатину сю спорудив нам ще батько
Із цегли та з куштовного каміння.
Ми й живемо тут, дякувати Богу.
Віддав мене за ратая й умер в нас. —
А що? вже виспало ся, серденятко?
Яке веселе! вже гуляти хоче...
О пташечко моя!

Мандрівець.

Природо нене!
Ти — вічне сїяннє і процьвітанне!
Даруєш кожному роскоші жизни,
І кожне чадо у послїднє вводиш.
Високо на корнизї мостить грязю

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Убога ластівка своє гніздечко,
Не знаючи, яку красу залїпить.
На вітцї золотій будує гусїнь
Хатину зимню про свою дїтвору.
Ти-ж, чоловіче, про щоденну нужду
Притулок робиш між руїн величніх,
І веселиш ся серед кладовища!
Прощай, спасибі, люба молодичко!

Молодиця.

Не хочеш в нас вечеряти зістатись?

Мандрівець.

Нехай Господь вам посилає з неба
Благословенне, вам і вашим дїтям!

Молодиця.

Щасливо!

Мандрівець.

А куди веде ся стежка?

Молодиця

У Куми.

Мандрівець.

Як далеко звідси буде?

Молодиця.

Три добрих милї буде.

Мандрівець.

Ну, прощайте-ж!
Веди мене дорогою правою,
Природо нене, странника-пришельця,
І дай менї через руїни древні
Доріженьку мою що день верстати.
Вкажи від півночи надїйний захист,
А від полудня в спеку прохолоду;
Коли-ж вернусь у вечорі в хатину,
Осьвічену промінчиком блискучим,
Нехай мене така зустріне мати,
І з немовлятком весело витає!

Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Галицько-руське письменство 1848—1865 р.

Уваги й спомини Остапа Терлецького.

VII.

Будеволя знав, що його голос до молодїжи не буде голосом вопіющого в пустині. Як який знаменитий артист зі своїм інструментом, так умів він поводити ся з молодїжю. Не для того, яко би він був хитрим дипльоматом і з холодним вирахованєм умів використувати слабі її сторони й уживати для своїх цїлий. Нї, дипльоматичної жилки в нього не було навіть на лїкарство; і може власне для того вплив його на молодїж був тим більший. Не вирахованєм, а ентузіязмом своїм успів він згорнути її коло себе, удїлити їй свого духа і кермувати нею безумовно. Бо й сам він був чоловік молодий, повний молодечої енерґії, молодечого запалу, і всею силою своєї чистої душі полюбив він ті ідеали, які навіяла до Галичини Шевченкова поезія і відновлене лїтературно-науково житє на Українї. Так як він сам у тих ідеалах знайшов для себе вихід із тїсного і мертвого галицького житя, як сам побачив у них єдину дорогу для народнього відродженя, так ті ідеали передавав він і молодшому поколїню. Його се заслуга, що вони так швидко стали приймати ся між ним, що тяжку, невдячну роботу над піднесенєм народа і зближенєм інтелїґенції до нього воно з запалом узяло на себе. Він був властивим посередником між Україною і галицькою молодїжю і він один не вважаючи на розчарованя і невдачі, які задля недоспілости молодїжи спадати

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мусїли на народню партію, потрафив у своїх руках так довго утримати її справи, поки молодїж не підросла і сама не взяла їх у свої руки.

І як із одного боку Климкович був найлїпший публїцист молодої партії в тих роках, так Будеволя був її найлїпшим орґанїзатором. Без нього ледви чи ідеї демократичні могли-б були так швидко огорнути молодїж. Публїцистика, звісно, призначена була также для ширення сих ідей між публїкою, а особливо між молодїжю; але пірвана обставинами в вир державно-полїтичних відносин і питань вона помимо волї віддалювала ся від домашніх справ, робила ся молодїжи менче зрозумілою і більше говорила до чужих як до своїх. Пропасть, яка задля того конечним способом мусїла-б була зробити ся між молодїжю й її орґанами, заповняв своєю особою Будеволя, так як своєю особою він по части заповняв брак лїтератури і книжок. Він не лиш пояснював молодим студентам у приватних листах значінє порушених у публїцистиці питань і втягав таким способом незвиклі до точного мисленя молоді голови до поважної застанови над публичними справами, але переписував їм Шевченка, історичні думи, подавав короткі перегляди народньої лїтератури, історії і т. д. І не сухі, безбарвні перегляди, якими звикли трактувати студентів у школах, але написані з чутєм, повні поезії, барвінку, зелених верб, місячних ночий і цитатів із Шевченка, які говорили не лиш до розуму, але іще більше до серця. А що говорили щиро, без облуди, то й трафляли завше до серця, і виробили таку високу патріотичну температуру, якої доси певне в Галичинї не було. Хто лиш увійшов у круг її, той не міг усунути ся з під її впливу і мимоволї піддавав ся ідеям, що витворили її. Листи його були отже добрим способом пропаґанди демократичних ідей. Вони то передовсїм приготовляли молодїж до поважної громадської служби, якою мала вернути ся утрачена свобода народа і зачати ся на Українї ера братерської рівности і свободи. Вони вчили лагодити ся до рішучої хвилї, аби, коли настане час великої борби, кождий був на своїм місцї і вмів сповнити свій обовязок. А поки-що вони без перестанку звертали очи молодїжи до простого народа, вчили, що лиш пізнавши той нарід і з'єднавши ся з ним вона зможе відповісти своїм обовязкам.

Не знаю, що більше подивляти, чи ту енерґію, з якою він вів свою пропаґанду, чи той невичерпаний запас чутя, що на всї кінцї Галичини виливав ся не листами, але формальними руконис-

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ними брошурами і все таки ніколи не висихав. Той його запал патріотичний виробив собі навіть був осібний поетичний язик, який уділив ся всім народовцям того часу. Язик сей тепер видав ся би неприродним і разив би; тоді ніхто не годен був инакше писати. Як чутя молодіжи були високі і не подібні до того, що їх окружало дома, так і бесіда, якою вони виражали ся, не подібна була до бесіди звичайного житя, але наскрізь перейшла поезією і щирою сердечністю.

Тим то ті листи завсігди трафляли до серця молодіжи, яка його за них любила як рідного брата, ві всіх справах слїпо йшла за ним і на поетичні та сердечні письма відзивала ся такими-ж сердечними словами. „Соловійчику солоденький, твої листочки то так як сьвяте євангеліє у нас. Коли нам лише напишеш, то нас так твої листочки поперестроюють, же годі витримати, і так би чоловік зараз у огонь скочив“, пишуть до нього перемиські студенти. „Відгукнувсь Орле до тїсних границь моєї душі — наче би ясна роса впала на зівялу цьвітку! Відгукнувсь — і сильним гомоном розляглось по серці. Вітай же ми, ясна горяча душо руська з своїми радами, науками, з цїлов величнов думою своєю! Пригорнусь молодецьким духом до їх, наче лебедь під крила сизого орла, і стану жить в їх новим житєм, думати новою думою“... „Думо нашої ідеї! Побратиме ясних українських душ! Вчителю нового слова віри, надії й любови! Де ти набрав тількі жару, тількі огня, що вічно говориш, вічно вчиш? О величня ця сьвята ідея, ця нарідня гадка! сьвятий цей широкий козацький край, безсмертна ця кровю-слезами облита земля України, коли вона знайшла таких щирих, офірливих, горячо любячих синів!“ пише до нього Гайдабура з Самбора. „Друже мій єдиний та сердечний! По довгім, предовгім часї нашої розлуки прибуваю до Тебе, Ти моє Серденько, із сердечними привітами, поздоровленями та щирими козацькими поцїлунками! Витай ми, братчику, витай! Ходи до моєї козацької груди, най Тя до неї притисну, щобись почув, що в нїй горить для Тебе і для нашого бідного а щирого людочку... На нашій плачучій а веселій, зруйнованій а роскішній, проклятій а сьвятій землї... завше і всюди був я при Тобі і з Тобою, з серцьом і в душою!... Приглянув ся я козацькій землї та пожитю наших людий. Красна та бідна землиця: тут то наша вітчина, де пшениця, ячмена, і де жита є досить, куди голод не гостить! Живуть, проживають, та гаразд ся мають люди, а чиї? Не свої. Свої?

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Ах, і не споминати про них! З них годованьці шинкують кровю — от і годї. Плачуть люди, всюди лихо!...“ пише з села колишній його львівський товариш. „Де ся ділa наша спадківщина? ховали її старі попи-дїди, росили слозов-бідов, щоб нам передати, а далї? Перед свойов смертев зійшли ся старі дїди (сказав би хто в часї, як семинарію ґенеральну у Львові завели) порадитись, кому сей скарб передати? тай закопали го, а над ним таке списали: „Встань, коли тя полюблять, а нї, то з нами на той сьвіт.“ Таке я си подумав і вже сказав до себе: піду всюдийка, знайду могилу, розкину і буду хоть плакав, сли не змогу відрити його...“ „В Тебе єдного я живу душу побачив. До Тебе ще удаю ся, коли душа чогось так затужить за тов правдов, що її нїгде побачити. Добре не буде у нас братчику, роздиви ся, не буде. Всюда неправда, нещирість, злодїйство; звідкіль правда? Пожию то й сам на лихо злодїйом стану, і дусити-му нарід що аж задушу. Боже! коб де яким сьвітом злетїти на ту Україну а надивитись там на правду, як там люде живуть та як там зерно сїють?...“ пише товариш його, перемиський семінарист Н. з над Сяну...

Загріту такою пропаґандою молодїж легко було злучити докупи і дати їй таку орґанїзацію, щоб поодинокі сили не марнували ся, але в спілцї могли впливати на себе, піддержувати між собою раз розбудженого духа і бути з свого боку дальшими розсадниками народних ідей. Орґанїзацію цю перепровадив Будеволя заснованєм громад ві Львові і на провінції, які між собою і з головною громадою ві Львові стояли в звязи і коло яких ґрупували ся також прихильники народнього дїла, що не входили безпосередно в громади.

Заснованє громади ві Львові було конечним уже задля того, що викинена з Руської Бесїди молодїж потребувала конче якогось спільного огнища, коло якого могла би ґрупувати ся, а не була така численна і матеріяльно сильна, щоб заложити осібне публичне товариство. Але крім того зі Львова, як з осередка публичного житя руського розростав ся рух руський по всїй Галичинї; звідси почалась також вести і пропаґанда народня; тут видавали ся ґазети і книжки; тут сходили ся і звідси розходили ся дїячі народнї; звідси вели ся зносини з Україною. Тут отже мусїла заложити ся громада, так сказати, сама собою. Про малу громадку 5 людий ми вже згадували; але вона тодї не мала ще орґанїзації. Аж опісля, коли прийшло до орґанїзації, заложили ся дві громади,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

одна з сьвітських академіків, друга в семінарії, які йшли з собою рука в руку і доповнювали себе. Сьвітська громада була в першій половині 60-тих років слабенька, бо сьвітських студентів руських було ще дуже мало; перемагала громада семінарицька. Академіки сходили ся з разу, щоб читати Костомарова „Богдана Хмельницького". Із тих сходин непорядних виробила ся опісля порядна громада, що вибрала собі війта і видїл громадський, обявила ся народньо-руською, сходила ся часто, радила над тим, що її найбільше дотикало, загадала була видати збірник поезій, повістий і т. д. чисто-народньою мовою під заголовком „Китиця". Сю громаду шанувала й стара партія, нараджуючи ся з видїлом громадським про роздаване запомоги бідним академікам із фонду Ставропіґійського і часто-густо виповняючи й иньші бажаня громадян. Громадян приймано голосованєм, вони обовязані були робити малі вкладки, які обертали ся на дїла громадські, повинні були після громадського рішеня одягати ся по народньому, поступати солїдарно з громадою в важнїщих річах. Приймали до громади всїх Русинів, без огляду на те, якого були переконаня — наколи тільки були людьми „доброї слави", але видїл громадський був переважно народнїй. Та від тої хвилї, як денунціовано громаду і поліція, обступивши помешканє Сушкевича, шукала ножів, рожнів і Бог знає чого, громада була обережнїйшою в виборі людий, не тому щоб мала які тайні цїли, але тому, аби не бути без потреби нараженою на неприємности. Здаєть ся одначе, що громада не істнувала без перестанку, бо жерела, які я мав під рукою, згадують нераз про завязанє громади; значить, громада то завязувала ся, то розходила ся, коли напр. розходили ся всї її члени безповоротно зі Львова; а натомість нові люди завязували нову громаду і брали ся далї за дїло там, де попередня громада перестала. Під проводом громади видавали ся всї виданя народньої партії, ґазети, як Вечерниці, Мета, Нива, Руська Читальня і книжки.

На львівський взірець закладали ся також громади провінціяльні, яких переважна цїль лежала в літературнім образованю громадян на народних основах, у науцї народньої історії, літератури з рукописних і друкованих жерел, які досилав Львів, у ширеню і розпродажи видавництв львівської громади, в підтримуваню і ширеню народних ідей, в збираню народних пісень і иньших памятників устної народньої літератури і в убираню по „народньому". Громади мали звичайне свою хату, касу, що по-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вставала з вкладок громадян і свою бібліотеку, хоч звичайне дуже невелику. Таким способом заснували ся переважно в 63 році громади в Самборі, Перемишли, Тернополи, Дрогобичи, Бережанах, Станіславі. Самбірська громада завязала ся в 1863 році, але мала багато домашних клопотів і сильно мусіла бороти ся з противними впливами, бо Михайло Качковський, чоловік старшого покоління і завзятий противник народних ідей, ставив молодій громаді на кождім кроці великі перешкоди, взявши собі до помочи ще якогось Мійського, професора руського язика в самбірській гімназії. То-ж на нього передовсім жалуєть ся громада. „Скритість загорнула усї душі, — пише вона при кінці 63 року, — котрим тілько о те ходить, щоб тїлу свойому за доста вчинити, а об вищім ідеалї їм байдуже. Нижча гімназія зовсім під впливом Качковського і... так загибають молоді душі і стають ся орудієм, зачинаючи уже теперки напроти нас враждувати. Нещасна наша доля! Тяжке наше завданє! Но ми не тратимо надії на Бога. Тверда наша воля, котра не дасть де будь нагнутись і котра видержить усї набіги враждебні..." І справдї, дїла громади скоро поправили ся. Качковський, бажаючи показати руській Самбірській публїцї, що „дух кацапський цїлком серця молодих заняв", збирав ся дати великий декляматорський вечір, але через помилку переведенє гадки віддав у руки громадян, які тепер йому на перекір із вечера хотїли зробити демонстрацію народню, деклямуючи лиш українських поетів і розвиваючи перед зібраною публїкою в осібній бесїдї, яку мав виголосити один громадянин, головні засади народньої партії. До виробленя бесїди вони упросили Будеволю, а приготовленя до вечера оживили невеличку тодї громаду, піддавши їй практичну роботу, і додали енергії для дальшої пропаґанди. Одному противникови народнього стремлїня громадяни зробили шумну демонстрацію і вже „на другий день богато студентів, котрим громада вияснила свої ідеї, пристало до гурту, і обіцяло писати правописьмом фонетичним." Число громадян, яких із початку було 5 до 6, скоро побільшило ся і Мета мала 30 пренумерантів. „Робимо й працюємо, колись у нас Галичина щирих поборників ідеї української знайде... Ми урадили, щоб з иньшими громадами Галича завнайомитись. Не знаю, як вони там наші щирі письма привитають! Наші козачі серця тїшились би дуже, щоб це нам хто такі засилав, щоб хто прийшов на цю гадку від своєї громадоньки щире козаче серце відкрити. На кінці нашої родимої землї мешкаємо, далеко, далеко

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

від нашої мати України! Не знати, чи почує вона наш щирий голос, чи почує вона, як щире козаче серце із любви к нїй тьохкає!...“ пише громада до Будеволї при кінцї 1863 року. Качковський вправдї розпускав серед молодїжи поголоску, що самбірські громадяни і всї „Метяни“ на весну підуть за Поляків бити ся, але цим громада не журила ся. Більше клопоту робило їй те, що тяжко було вбирати ся по народньому, на „український лад“. Одному батько не позволив носити козацьку шапку, бо видавала ся йому гайдамацькою, другий боїть ся, щоб його син через те не стягнув на себе ненависть із гори. Одначе гадки громади приймали ся чим раз більше і Качковський не вмів собі инакше порадити, як лиш тим, що не допустив до декляматорського вечера і доніс на чотирох студентів до намісництва. Від правописьма фонетичного старав ся він відстрашити студентів тим, що називав його противним правительству, а народовців називав одним душком бунтовщиками і ляхоманами. Але не вважаючи на вражду Качковського молодїж горнула ся до народних ідей.

В Перемишлї були властиво дві громади; одна з руських богословів, а друга ґімназіяльна. Особливо богословська була численна і підтримувала духа декляматорськими вечерами. В листах від перемиської громади 1863 року подаєть ся число членів на 30—40; а в 1864 році заложено ґімназіяльну громаду, хоч невелику, яка робила складки на закупно книжок і на Мету.

Дрогобицька громада заложена 1864 року; Бережанська здаєть ся також. Найкраще одначе розвивала ся громада Тернопільська, що мала дуже добре упорядковану бібліотеку і касу, сходила ся три рази на тиждень, раз на науку історії, раз на літературу, а в неділю на деклямації, бесїди і диспути над тим, що попереднього тижня вчили ся. „У нас у Тернополи велика єдність, нема між учениками Москаля, єсть братня любов, одна мисль, одна гадка, всї з Україною тримаємо“ пишуть із Тернополя з початком 1864 року.

Багато клопоту робило всїм громадам убиранє „по народньому“. Поляки убирали ся по свому, по шляхоцьки, в контуші, срібні пояси з Костюшком або з польським орлом. Очевидно і руська молодїж хотїла убирати ся по свому, але як? От над чим ломали собі громадяни доволї довго голову. Замісь Костюшка або срібного орла польського можна було причепити собі золотого ру-

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ського льва, але що далї? Конець-кінцем увійшло в звичай убирати ся „по козацьки“, „по українськи“. З України приїшов до Галичини весь рух літературний, отже з України мусїли прийти і моделї національної одежі. Мережана сорочка, широкі синї шаравари, „українська“ свита звичайно з кутасом і козацька шапка з аксамітним дном і золотим кутасом, шовковий пояс синьо- або червоно-золотий і такий же „жупан“, — такий виробив ся з часом народний спосіб убираня. Але тут новий клопіт. В великій части Галичани сорочок вишиваних не носять; як тут приложити українську сорочку до народнього строю в Перемишлї або в Тернополї? Сукна синього тяжко було дістати. „У нас сукна нема такого, — жалують ся з Перемишля, — бо хлопи ходять у полотнянках, тай ще до того лиш у білих сорочках.“ З тих клопотів студенти вийшли в решті в той спосіб, що убирали ся як попало, аби лиш виглядало по народньому, бо до народнього, особливо українського привязували велику вагу, хотївши заманїфестувати ся і на зверх як поклонники народнього стремлїня. „Хлопцї у Перемишлї жиють славити Бога! Сорочки дали собі вже пошить, і я хотяй старий, а таки справдї дам ушити собі, коб ще на старість поносить доки мож буде сьвятую сорочку. Бо-ж вона й з сьвятого краю й сьвятії люди у нїй ходили! Прошу Тебе, шли минї як найскорше модель на шаравари, на свиту, бо що дня допитують ся хлопцї як буде виглядать, а я хотяй би з душі хотїв одвітить, то годї!...“ пише один приятель-богослов до Будеволї з Перемишля.

Записую і сей факт, бо він хоч дрібний, але дуже характеристичний і багато причинює ся до того, щоб чоловікови постороннему в вірнім сьвітлї представити не лиш теоретичні погляди молодих народовців на нарід, але й спосіб їх переведеня, загалом сказавши, увесь настрій тодїшної молодїжи, коли демократичне змаганє тільки-що почало в Галичинї приймати ся і народня партія находила ся, так сказати, в станї ембріональнім.

Як раз серед сего теоретичного вияснюваня народних питань, серед орґанїзаторських заходів коло провінціяльних громад і цїлої народньої партії, серед цїлої сеї оживленої дїяльности прийшла катастрофа полїтична на Українї і написане під її вражінєм „Письмо до Громади“ Будеволї, що було виразом впливу, який сей сумний факт зробив на галицькі обставини.

Очевидячки, придавленє народнього руху на Українї не зломало галицького руху. Завізванє улюбленого начальника до ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тревалости і дальшої праці, згадка про тяжке положенє народа і про обовязки, які воно вкладає на кождого, хто раз посьвятив ся народній службі, знайшла щирий відгомон посеред молодіжи. „Заношу всїм щирим козакам мій козацький поклін, всїм котрі щиро покохали рідну Матїр Україну, а найбільш Тобі, любий, за се щире Слово до Громади, за сю правду, що-сь так ясно висказав у „Метї“, за сю відвагу, котров мало хто чванитись може, за се, що-сь відкрив вже раз, з якою гадкою галицька молодіж носить ся і к чому вона прямує. Бо правду кажучи Тобі, любе серце України, що ми такого оклику уже від давна виглядали. Божейку благослови наші труди!“ пише від імени самбірської громади один громадянин до Будеволї. „Неувірите, з яким запалом отчитавєм сію книжочку і як вона загріла мої давнїйші бажаня.. Поїхавши з трема козаками на забаву до Чернелева іспивалисьмо в благобитіє братів Українців (в диво всїм), многая лїта співалисьмо на дай Боже, аби наш Костомарів дістав катедру на всеучилищи і розкладалисьмо кождому запитавшому ся о значенє сего. Говорилисьмо голосно тут, що на нас чекають братя Українці, абисьмо їм подали братную поміч, а то сим докажем, сли неотмовим наших підписів на адресї виготовившій ся тепер до цїсаря нашого, і много иншого для справи теперішной потрібного. Вірте, ледви щом мог одну книжицу для себе сховати, аби до дома до батька післати. О як би нам ся було більше екземплярів здало...“ пишуть до него з Тернополя. „О Христе Спасе сьвятий, коли Ти вже раз Ненї нашій лутшу долю присудиш?! чи-ж ми в віки вічні вже такі занепропащені погибати маєм? Га, що-ж робити, видно бачиш така наша доля козача, але щось в мині серденько горячо бєть ся, в великій видно надії, що Бог наш сьвятий незабаром встане! Так душечко, так ми серце віщує, та чей і не хибне! Лиш діждїмо до весни, зак зоря краща на небі засіяє а Бог наш з просоня зак не встане та Добоша не знайде! А зак що ми нїби спімо, а нищечком кріпко за ручки козачі держім ся та що змога дїлаймо а дїлаймо!“ пише його товариш із села. „Не знаю, що тому за причина, що як лишень появить ся який лист від Тебе, то зараз і смуток усї серденька Перемискі обгортає. В кожнїм Твоїм листї усе нарікання та нужда, і це справедливо. Але коб Ти знав, як прикро та гірко це читати, плакати хочеть ся... Вір менї, як єм козак, як єм хлоп, том плакав трошеньку, як спогадав на матїр Україну та бідняків тамтешних за кордоном та й на нашу нужду,“ тужить лист

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

з Перемишля. „Я плакав і відходив з радости. Я плакав, бо Твої листи відновили в моїм серцю біль над недолев наших братів Українців, біль, котрий з кождим голосом, з кождим стоном наших братів глибше і глибше в'їдає ся в наші серця — я радував ся, бо й Ти не змінив ся, а хотяй змінив ся, но так тілько як квітка з росов в ранці, котра тим лучше розцвилась і тим краще пахне. Якже-ж менї не радувати ся, згадавши на ті щирі молоді серця, котрі пізнавши нашу народну ідею пламенїють горячою любовю до сестрицї нашої України, в котрих жиє дух правдивого патріотизму, котрі готові суть принести Отчинї в дарі все, що їм єсть найдорощого, навіть, слиб того треба було, своє житє, свій цьвітущий вік! Честь Вам, молодеже Руська, честь Вам, патріоти руські, честь Вам най буде за Ваші труди від усього Руського міра! Соколята... Все росте, і наші крила ростуть, а виростуть вони колись, а будем лїтати від Карпат аж по Чорне Море, а слава наша обє ся в остатних кінцях сьвіта!...“ (другий лист з Тернополя до Львова).

Лиш у Дрогобичи в тих часах, з кінцем 63 і початком 64 року тупо йшло дїло. „Русини не хотять ся до нїчого брати, бо хотять все слїпими бути“ пише О. до Будеволї. Молодїж там тодї ще дуже слабо була підготовлена і лиш поволи стала купувати і читати „Письмо до Громади.“ Але потому і тут дїла поправили ся, бо вже за пару місяців доносить лист із Дрогобича, що беруть ся закладати громаду, і що в Дрогобичи великий поступ.

Не даремне отже писав Будеволя свою відозву. Вона не тільки не дала упасти патріотичним чутям, але ще й піднесла їх декуди, як се видимо з наведених виписок із листів. Але проєкт адреси упав. Може він був лиш способом аґітації, що мав піддати молодїжи і людям на провінції якусь роботу. Декуди, як у Самборі і на селах хлопці взяли ся збирати підписи; але на селї попи або казали: „Як нам консисторія накаже, то все здїлаєм“, або відмовляли ся тим, що вже старі і не можуть так фантазувати як молоді (лист з села Іванкова), або навіть виступали против проєкту (лист з Перемишля). Один перемиський громадянин навіть бояв ся, що адрес „Берном[1]) пахне“ (той сам лист). Та

[1]) Фортеця в Бернї була місцем, куди висилали тяжких злочинців, в тім числї й полїтичних. *Ів. Фр.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

й хоч би навіть усї громади були вже на стільки упорядковані, щоб могли таким великим дїлом заняти ся, то перепровадженє його було неможливе, коли погадаємо, що громади провінціяльні складали ся з ґімназіястів, яким неможливо було вести аґітацію полїтичну на великі розміри.

Щастє одначе, що Будеволя встиг хоч патріотичний запал молодїжи підтримати через 1864 рік. Бо рік сей був доволї тяжкий для молодої партії. „Мета“ не могла виходити як слїд; фінансові засоби були дуже слабі і висихали. „Мета спить“, жалують ся Самбірцї, „чоловік тїшив ся трошки, а теперечки що? вороги сьміють ся нам у очи, сьміють ся з наших трудів... но надія нас скріпляє, що ми одолїємо, Братїку...“ Бо все таки удавало ся Будеволї листом або теплим словом підтримати молоденьких патріотів, поки його енерґічним і безперестанним заходам не вдало ся знов оживити видавництва і лїтературний рух при кінци 1864 року так, що вийшов Народний Калєндарь, принятий дуже симпатично, а з початком 1865 року аж три періодичні виданя: „Мета“ яко орґан полїтичний, „Нива“ яко орґан лїтературний і бібліотека повістий під н. „Руська Читальня“. Народний рух, повидимому, підносив ся чим раз вище.

Щирий відгомон знайшов голос Будеволї також і в Станїславі. І тут були вже народовцї, хоч, о скільки можна судити з доступних менї матеріялів, добре з'орґанїзованої громади тодї ще не було. Згадуючи про тернопільську громаду, один тернопільський лист каже, що є в нїй і Б... з станїславівської громади, „котра однакож, як він мовить, попереднього (1863) року ще не була уґрунтована, котру-б тільки меньше-більше от схацкою назвати-б можна“. Але книжки і ґазети купувались і читались як і по иньших містах, і в 64 роцї один студент видавав навіть ґазетку „Віщун“, і станїславівська молодїж, хоч не конче зорґанїзована, жила тим самим житєм і тими самими гадками, що й решта поступової галицької молодїжи, і з таким самим жаром читала листи і Письмо до Громади Будеволї.

Аж піднесений рух лїтературний 65 року допровадив і тут розкинених молодих народовців до орґанїзації. Думаючи, що читачам цїкаво буде вглянути подрібно в спосіб, в який тодї закладали ся ті осередки народнього житя в Галичинї і як самі молоді студенти відносили ся у себе дома до справ народніх, я хочу подати образ завязаня станїславівської громади, раз тому, що про

Generated on 2015-07-05 07:10 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

завязанє се я знаю не з листів, але бачив його власними очима, а потому передовсїм тому, що тут ми перший раз познайомимо ся з Володимиром Навроцьким, який в житю народньої партії заняв важне місце, і який подав властиву причину до написаня отсеї праці.[1]) Але описуючи перше зібранє громади я мушу признати ся, що опис свій роблю лиш з памяти, не на підставі яких записок і що особливо в бесїдах, які вкладаю в уста громадян, я старав ся віддати лиш духа, що панував тоді між молодїжю, а не дословний текст, якого не памятаю. Знаю, що сего в історичнім представленю не повинно бути і для того наперед признаю ся до гріха; але думаю, що подрібнїще представленє самих стремлїнь і духа громади, як він заховав ся до тепер у моїй памяти, в далеко яснїщім сьвітлї покаже тодїшнї змаганя галицької молодїжи, як сухе занотованє факту в листах або яких записках. Для того й відступаю на сей раз від сухого історичного сконстатованя, і вкладаю громадянам в уста такі слова, які вони безперечно в тих часах могли говорити, щоб виразити свої гадки і якими тоді звичайно ті гадки виражали ся.

Безпосередну ініціятиву до заложеня громади в Станїславі дав львівський семінарист Олекса Непоправний[2]), товариш і приятель Будеволї. Познайомивши ся лїтом на вакаціях із одним студентом, Іваном Заневичем,[3]) він подав йому гадку, що добре би було, коли-б і станїславівські народовцї злучили ся так як по иньших містах у громаду, коло якої як коло осередного пункта ґрупувались би порозкидані сили людий одної гадки. „Ви самі бачите, — говорив він — яке тепер у Львові і по иньших містах оживленє, як усюди робота аж кипить. Кождий, хто в такий важний час захоче дармувати з заложеними руками, приймає на свою душу великий гріх перед народом. Длятого і Станїславів не повинен лишити ся позаду иньших міст; він мусить стати ся осередком житя народньої молодїжи з Покутя і Гуцульщини. Ми на Станїславів покладаємо великі надії.“

---

[1]) Про ґенезіс праці пок. Терлецького див. мою статю »Остап Терлецький« у Записках Наук. Тов. ім. Шевченка, т. L, стор. 47—51. *Ів. Фр.*

[2]) Громадський псевдонїм звісного заслуженого дїяча о. Ол. Стефановича. *Ів. Фр.*

[3]) Громадський псевдонїм Остапа Терлецького. *Ів. Фр.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:32 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Заневич обіцяв порушити сю гадку між товаришами і приїхавши по вакаціях до Станїслава, взяв ся зараз до дїла. З аркушем паперу в кишени бігав він по цїлім місті між товаришами збираючи підписи тих, що приставали на заложенє громади і хотїли до неї приступити, аґітував, говорив, поки не поставив на своїм. Робота йшла зрештою легко, бо всї дуже раді були новому дїлу. Прийшов нарештї час першого зібраня громади.

Було се в осени 1865 року. На дворі вже починало смеркати. Серед лозовиня, недалеко від Тисьменицької Бистрицї сидїло на невеличкім зрубі кілька молодих хлопцїв, студентів ґімназії. Всї вони сидїли спокійно, лиш часом перекидуючи ся кількома словами; всї були в урочистім настрою духа. Кождої хвилї до невеличкої зразу горстки стало сходити ся чим раз більше хлопцїв; вони приходили то по одному, то по кількох нараз. Зібрало ся таким способом до 25 душ. Спокійна і майже понура з разу горстка стала по трохи оживляти ся; пішов сьміх, декотрі починали затягати пісні, декотрі, до тепер незнайомі, почали знайомити ся.

Тимчасом зовсїм смеркло ся. Нїхто вже більше не приходив. Тодї з поміж гурту обізвав ся голос:

— А що, чи всї?

— Всї.

— То зачинаймо. Іване, зачинай.

Іван Заневич був один із наймолодших з поміж усїх хлопцїв, що тепер разом звернули ся до нього, чекаючи, що він буде говорити. Його блїде, схороване лице тепер було ще блїдїще як звичайно; його сиві очи то сьвітили ся як у вогнї, то погасали і він увесь тряс ся як у горячцї. Видко було, що він дуже роздразнений і зворушений. Іще перше, коли иньші хлопцї витали ся між собою, говорили, він то сїдав задумавши ся, то зривав ся і ходив поміж лозовинєм і не міг опанувати свої чутя, хоч знав, що буде мусїв говорити і що треба буде говорити складно і до ладу. Він ждав сеї хвилї як раю і давно вже тїшив ся на нинїшнїй вечір, — але тепер, коли хвиля настала, він бояв ся, що попсує все дїло і що недоріс до великої роботи, яку припадкові обставини вложили на його слабі плечі і яка повинна була дістати ся кому иньшому з його товаришів, з котрих кождий був старший і розумнїщий від нього. До великої роботи! Бо в його думцї те, що сього вечера мало стати ся, було великим історичним фактом, який вкупі

Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

з иньшими подібними фактами мав здвигнути нарід високо понад його дотеперішнє положенє і збудити його із мертвого сну до нового, сьвіжого, самостійного житя. Він був гордий тим, що належить до сподвижників сього факту і в своїй гордости рівняв своїх товаришів і себе з тими козацькими громадами, що перед віками, десь далеко, на степах, біля старого Славутиці-Дніпра лагодили ся до борби за свою і свого народа свободу. Тихий, теплий вечір, погідне, звіздами засіяне небо і легенький шум недалекої Бистриці доливали ще більше чару до його і так уже очарованого серця і якимсь солодким туманом покривали його думки; давні козаки і його товариші зливали ся в один блискучий, фантастичний образ.

Ах! який він був тоді щасливий! Не чув він ані горячки, ані роздразненя і як дитина в колисці колисав ся він у тім солодкім тумані, що витворила його горяча, молода фантазія. Він був би навіть зовсім успокоїв ся, як би не почутє, що ось за яку мінутку той важний історичний факт буде мав довершити ся і що в тім фактї і на нього припадає немаловажна роля. Треба було сказати, ще се за факт і на що він робить ся і яка робота припадає на кождого. А сказати мав він. Се його троха тїшило, то правда, але більше його непокоїло. На що всї сї формальности? сердив ся він. Як би то було гарно, як би всї зійшовши ся, самі собою від разу зрозуміли, о що іде, запалили ся до великої працї і зараз зробили її! А тут іще треба говорити! Се в його думцї виглядало як би на профанацію великого дїла..

Але що-ж було дїяти? Голос: „Іване, зачинай!“ показав йому, що рішуча хвиля настала. Треба було говорити і на кожду золоту думку знайти звичайне руське слово. Він і став говорити, але спосіб, в який він говорив, показував велике роздразненє, яке він переносив. І тепер він тряс ся цїлим своїм слабеньким тїлом і то сїдав, то вставав. Слова з трудом виходили йому в уст, — говорив як би каміне викидав із грудий і як камінєм кидав словами між товаришів, злостячи ся на кожде слово, що воно зовсїм не те говорило, що він хотїв сказати.

„Славні козаченьки“ — почав він — „леґіники руські любі та щирі, товариші і братя! Настає важна хвиля для нашої Матери-Украіни. Се хвиля нашого народнього відродженя, патріотичної працї і борби за волю нашого рідного краю. Бороли ся, правда, за неї і наші батьки козацькі, зливали своєю дорогою

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

кровю широкий степ, рідну Україну. Але волї вони не вибороли. Давно вже заржавіли їх шаблюки, застигли їх горячі серця і тільки високі могили передають нам, їх унукам, згадку про давно минулі часи. Їх потомки стогнуть у тяжкій неволи, не маючи на рідній земли кутика, який би могли назвати своїм і де би могли спокійно зложити замучену голову. Пропадає Україна! І коли на місце давних борців за народню свободу не стануть нові, сьвіжі сили, готові за нарід наложити своїми буйними головами, то всї загинемо марне в чужім ярмі і слїд пропаде за нами. Бо нарід, що не вміє бороти ся за свою волю, не варт жити на сьвітї і мусить пропадати. Але наше серце каже нам, що і для нас зближає ся хвиля народнього освободженя. Із прибитої мужицької груди озвав ся вищий голос народнього ґенїя і завзиває всїх вірних синів народа до нової, послїдної борби. „Поховайте та вставайте, кайдани порвіте і вражою злою кровю волю окропіте!“ І на сей голос великого Батька-Кобзаря, що як блискавка проніс ся по широких степах рідної України і відбив ся аж о сині Карпатські гори, що рідним українським словом виспівав усю недолю, все горе замученого народа, підняли ся з усїх сторін щирі робітники і борцї за свободу, ти би казав, що отворили ся високі могили і випустили давних козаків, щоб вони в новій борбі докінчили зачату велику роботу. Правда, не з шаблями та гаківницями стали нові робітники до трудного дїла. Иньший настав час і иньший мусить бути спосіб борби. Замість гармат ми мемо боронити ся наукою, замість гетьманів поставимо людий науки і вольного слова.

„Але і вороги не сплять! Почули вони силу оживаючого українського слова і голосний протест безсмертного Кобзаря запалив їх до нових мук над прибитим народом. Замучили вони великого поета у сибірських степах, а його кобза лежить осиротїла, нїма.... Хто її підойме? Хто настроїть нові струни замість давних, порозриваних? Чи і ми, як наші прадїди, ляжемо у могилу невольниками, не добувши народови золотої волї!

„Нї! не ляжемо ми невольниками у могилу! Коли лютий ворог побояв ся мирного апостольського слова і придавив на Україні рідну лїтературу, то не зможе він придавити нас, Галичанів... Осиротїлу кобзу українську підойме галицька земля і з синіх гір Карпатських пронесе ся по всій Україні свобідне, не ковane московськими путами слово нового Кобзаря...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Ставаймо-ж і ми, панове громадо, до народньої роботи! Тяжка наша робота, то правда, а сили наші слабі. Але громада великий чоловік. Чого не зробимо кождий сам собою, то зробимо у громаді...

„То ми зробимо у громаді..." повторив він іще раз зриваючи ся знов із місця, на якім сидів і починаючи знов ходити в невеличкім кружку, котрий лишили йому обступивши його товариші... Але далі він уже не годен був говорити. Він уже давно боров ся з собою, щоб утримати ся в рівновазї, але тепер почув, що до кінця не договорить. Уста його ще механічно кілька раз порушали ся, як би хотїли силоміць говорити далі, але сльози затопили увесь конець бесїди. Він голосно, ревне заплакав. Нїхто не переривав голосного хлопячого плачу...

Але треба було доконче сказати, що і як ми зробимо в громадї, треба було пояснити, чого ми зійшли ся і виложити програму тої роботи, до якої всї лагодили ся.

Тодї виступив з поміж громади високий, сухий та тонкий студент в окулярах, цїлим своїм складом зовсїм неподібний до свого горячого і нервового попередника. Він був спокійний, холодний, майже байдужний, говорив сухо і коротко, часом надумуючись, як би бояв ся, щоб не сказати зайвого слова, яке би хтось міг уважати пустою фразою. Його веселі очи і високе рівне чоло свідчило про бистрий розум. Виступив він сьміло, але не вириваючи ся, як би знав, що в цїлім товаристві нема йому рівного і що хто-б і говорив, усе таки йому припаде сказати рішуче слово. З початку довгі його руки як би заваджали йому; він не знав, що з ними зробити і перекладав їх на всї сторони, але і руки швидко успокоїли ся на грудях і він, як із каменя витесаний, стояв на однім місцї, доки не скінчив своєї одностайним голосом виголошеної бесїди.

Студент сей називав ся Володимир Навроцький.

— Усї ми, кілько нас тут є, — сказав він, — від нинїшної днини лучимо ся в товариство, в громаду, щоби спільними силами лагодити ся до служби народови, а по части і тепер йому служити, на скільки будемо вміли. Сказав уже Заневич, що на Українї лїтература українська заборонена. Сим заказом уряд ворожий нашому народови хоче спинити розвиток української мисли й інтелїґенції, яка не знаючи матїрного язика і не розвиваючи своєї

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

літератури останеть ся між українським мужицтвом таким чужим елєментом, як польське панство і московська бюрократія. На нас Галичанах лежить тепер подвійний обовязок. Раз — робити свою роботу для галицького народа, а другий раз — помагати нашим українським землякам у їх борбі з московським деспотизмом. Чи ми обі сї роботи встигнемо як слїд зробити, покаже час. Як на нинїшну хвилю, річи стоять так. В Галичинї виходять тепер два наші видання: Мета і Руська Читальня. В них печатають ся працї галицьких і українських писателїв і вони перед сьвітом репрезентують тепер стремлїня нашого народа до лїтературної самостійности. Їх ми мусимо підтримувати, т. з. всї ми громадяни мусимо їх пренумерувати і кождий із нас мусить старати ся і в позагромадських кружках шукати для них пренумерантів. Далї ми потребуємо знати нашу історію, нашу лїтературу. На се треба книжок. Мусимо отже заложити громадську бібліотеку. На бібліотеку і ще й на иньші громадські видатки треба гроший; треба наймити громадську хату, де би ми могли разом сходити ся, пізнавати ся, дїлити ся роботою і гадками. На всї сї видатки мусимо заложити громадську касу, що має повстати з місячних вкладок кождого громадянина. А мусимо ми также пізнавати й нарід, якому хочемо служити, мусимо пізнавати його гадки, мусимо знати, куди він іде і чого він хоче. Се ми можемо зробити лиш пізнанєм зібраної уже устної словесности і дальшим збиранєм народних пісень і казок, вичуванєм народних звичаїв і обичаїв. Згода, панове громадо?

— Згода, згода, — закричали всї. Бесїда Навроцького всїм сподобала ся. Але найбільше може вражінє вона зробила на Заневича, котрий не міг надивувати ся, як про такі великі справи можна було говорити так ясно, коротко і так холодно.

— Коли згода, то й добре, — додав Павло Попович (Студнїцький). — Статути громадські читав кождий? — спитав він.

— Статути я читав кождому, коли його вписував у громаду. Тепер хиба коли хто має що додати або перемінити, то най скаже.

Нїхто не мав нїчого сказати — статути громада приймила такі як були. Потому вибрала видїл громадський, віта, присяжного, писаря, бібліотекаря і касієра. Вітом став Попович, присяжним Навроцький.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Потому всї зобовязали ся чесним словом держати справу істнованя громади перед чужими людьми в тайнї. (В иньших громадах присягали).

Скінчивши таким способом перше своє засїданє громадяни заспівали ще патріотичну пісню „Ще не вмерла Україна“ і загальний ентузіязм розлив ся нарештї в цїлім потоцї пісень. Хлопцї почали поволи розходити ся. Всї були дуже оживлені і веселі. Для всїх почало ся нове житє, житє пишних мрій і ідеалів. Чули вони вправдї і читали навіть у книжках, що дорога до народиьої свободи дуже терниста і прикра і що богато треба буде покласти людської працї і людського поту, заким хоч що троха можна буде осягнути. Але від чого вони були молоді? Вони тернисту дорогу так густо і високо устелили собі квітами й поезією, що терня нї видко нї знати не було. Вони були щасливі тим ідеальним щастєм, яке чує кождий чоловік, коли піднесе ся по над свої особисті і дрібні інтереси і стає жити для щастя иньших. А вони тільки що шлюбували жити для свого народа!

Веселим і здоровим житєм закипіло тепер у молодій громадї. Роботи було богато, бо громада істнувала ще лиш теоретично і треба було вистарати гроший, книжок, хату, як було ухвалено при заложеню громади. Вся ся робота робила ся охочо. Кождий бачив, що і в його кутику зачинала ся правдива служба народови і кождий докладав своїх сил, аби в сїй службі не лишити ся по заду другого товариша.

Належало до громади кількох мужицьких синів студентів. Їх приналежність до громади давала всїй роботї як би вищу санкцію цїлого народа. Їх устами нарід похваляв і приймав службу громади і признавав її доброю і відповідною. Вони-ж родились мужиками, не як більша половина громадян, „паничами“, і могли найлїпше знати, чи те, що робить громада, добре чи зле. Вони казали, що добре, і громада вірила, що добре.

А надто коли би навіть міг був знайти ся в нїй який недовірок, то весь його скептицизм був би мусїв розплисти ся перед тим очевидним фактом, що й головні наші письменники були мужицькі дїти. І Шевченко і Федькович були мужицькими синами; Федькович був навіть, як ми думали, справедливим мужиком, бо носив ся по мужицьки. Ми всьо робили, що вони нам казали, і були переконані, що се єсть власне те, що би нам нарід казав

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

робити, коли би міг своїми устами до нас в тій справі заговорити. „Обнїміте, брати мої, найменчого брата, нехай мати усьміхнеть ся, заплакана мати!“ казав Шевченко, і ми обіймали його і любили так, як лиш молоді серця вміють любити. „Учітесь, читайте, і чужому навчайте ся, й свого не цурайтесь!“ І ми вчили ся, читали, — лиш що на біду книжок було дуже мало, — а всьо що своє, питоме, а особливо рідну мову ми не то що любили, ми її обожали. Все могли наші противники зачіпати і висьмівати, але народню мову ми боронили як остатню кріпость, яку батьки нам лишили у спадщинї. Ми всї були запеклими язикословами і найсухіща фільольоґічна розправа, що боронила самостійности українського язика, більше в наших очах мала значінє, як найкраща поема написана тою мовою.

Загалом усї сподївали ся великих результатів із своїх заходів і кождому молода фантазія малювала чарівні образи недалекого гаразду народнього, в якім сльози висхнуть, журба і голод зникне, всї будуть рівними братами і настане свобода на дорогій Україні. Були навіть такі, що слїпо вірили, що незабавки прийде якась незвичайно важна хвиля, в якій цїлий нарід підійме ся проти ворога і виборе собі повну самостійність.

Один може Навроцький із усїх Станїславців не виходив богато дальше поза ті границї, які він сам виложив у своїй проґрамі. Не тому, що він був зовсїм вільний від порывної запальчивости своїх товаришів; нї, він разом із ними вмів, де було треба, запалити ся і під його холодною на перший погляд поверховністю било щире, патріотичне серце. Але те серце било рівно і не заглушувало розваги і він і в найбільшім запалї вмів рахувати ся і з обставинами і з своїми силами. А що був чоловік дуже здібний і більше читав і знав як иньші, то й лїпше вмів розглянути ся в справах щоденного житя як молодші його товариші, мислив яснїще і лїпше бачив, що в даній хвилї можна і треба зробити. І він завсїди, не оглядаючи ся на иньших, совісно зробив те.

Задля сього свого ясного і тверезого способу мисленя він помимо свого патріотизму скоро міг спостерегти, де ентузіязм і практична робота переходили в карикатуру і робили ся сьмішними. Всяка пересада, карикатура сердила його, особливо коли вона робила ся з вирахованя, аби блиснути перед товариством, додати собі якогось значіня. Тодї він дуже сердив ся, а сердити ся він

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

умів. Тодї його критика була немилосерна і остра як ніж; він бив словами як довбнею і нещасливий був той, хто йому попав ся в руки. Але він умів бути й добродушним і хоч ніколи не покидав ся своєї іронії і любив посьміяти ся над иньшими, то його іронія вміла бути такою тонкою і делїкатною, що не тільки не разила, але притягала до себе і чи то в поважних парадах, чи в приятельських розмовах була як сіль у страві, без якої і страва не стравою і хлїб не хлїбом.

Така мимовільна, несьвідома карикатура, роблена зрештою в найлїпшій вірі, лежала і в тім, як молоді студенти одягали ся по народньому. Хиба-ж не було противорічя в тім, що молодїж хотївши одягати ся по народньому, записувала моделї народньої одежі з України, замість узяти їх від народа, серед якого жила дома? Хиба-ж той нарід, який вона бачила по своїх селах, не був такий сам нарід, як і той, що живе на Україні? І чим одежа галицького мужика гірша від одежі українського мужика? Але молодїж не одягала ся навіть по українськи, бо та одїж, яку вона уважала українською, або козацькою, певне нїде не істнувала і була лише штучним плодом фантазії патріотичних модистів. Сю сьмішну, карикатурну сторону народничаня Навроцький зараз спостеріг. Памятаю, я раз ішов з ним зі школи. Перед нами о кільканацять кроків ішов один студент, убраний „по козацьки“. Мене той стрій аж за очи ловив і я дуже завидував, що не годен був купити собі таке убранє. „Знаєте, Бузьку — Навроцького прозивали Бузьком — як би я хотїв убрати ся по народньому!“ вирвало ся менї. „По народньому! — скрикнув він. — Де ви видїли нарід, щоб так убирав ся? От той парубок онде, той ходить по народньому, а се що? се попросту сьміх тай годї. Коли по народньому убирати ся, то так, як наші мужики. Купіть собі сердак, ремінь, сорочку мужицьку, тай ходїть; буде й дешевше й розумнїще.“ Я лиш видивив ся на нього; таким радикалом я не був і се менї нїколи і в голову не приходило. „Я не жартую, — додав він. — Або ми паничі і носїм ся по панськи, се не такий великий гріх, або коли хочемо бути зовсїм консеквентними народовцями і носити ся по народньому, то носїм ся зовсїм по мужицьки.“ Річ се дрібна, коли хочете, але дуже характеристична. Як одїж „народня“ тодїшної молодїжи була лиш плодом фантазії, так і нарід, який вона любила, був якийсь штучний нарід, що жив

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лиш у фантазії і мало був подібний до того, що жив і бідував по селах, жив так близько, а якого пізнати так тяжко. І тому, здається ся, коли нераз обставини життя силоміць пхали до того реального, справді живого народа, ми все в таких хвилях мусїли признати ся, що його не знаємо. Певне, що й Навроцький тодї так само не знав того народа, як і всї ми, бо й у нього питанє замикало ся в рамках лїтературних і так сказати, національно-полїтичних. Але здібність спостерегти те, чого иньші не годні були спостерегти і звертати ся до реального, живого життя, чого иньші також не годні були, видко вже і в сїй дрібницї.

Але вернїмо ся до станїславської громади. Збираючи ся сповнити те, що ухвалено було на перших зборах громади, громадяни знайшли собі ще иньшу роботу. Упадок „Ниви“ піддав Заневичеви гадку видавати для громади громадськими таки силами лїтературну ґазету. Гадку сю товариство приняло дуже радо і почавши від жовтня стала як громадський орґан виходити 2 рази на місяць писана ґазетка „Зірка“, якої редактором був Заневич, а критиком Навроцький (в кождім дальшім нумері містила ся критика попереднього нумеру). Розуміють ся само собою, що працї, а властиво проби пера, поміщені в сїй ґазетцї, не мали нїякої лїтературної вартости, хиба з виїмком поезійок Щавінського, справді талановитого поета, який одначе швидко, бо в 1866 роцї вмер, і декотрих критик Навроцького, в яких уже тодї показував ся здоровий, критичний талант і який був безперечно між усїма громадянами найбільше розвитим чоловіком. Може бути навіть, що ті критики, які він тодї писав, збудили в нїм письменську жилку і завчасу звернули його перо на поле критичне; і безперечно критика була його найсильнїщою стороною і нею доробив ся він свого лїтературного значіня. Але і для решти „писателїв“ ґазетка мала вже тодї свою вартість і дуже корисно вплинула на розвиток громади. Ще більшу вартість дістала вона для неї після сумного обороту, який узяли справи громадські ві Львові.

Бо станїславівські громадяни і не догадували ся, що їх маленька „Зірка“ буде незабаром одинокою народньо-руською ґазетою на всю Галичину й Украйну!

Коли з початком 1865 року появили ся аж три періодичні видання „украйнофільського“ духа, Нива, Мета і Руська Читальня, радість серед молодїжи була велика. Вона бачила, що народний

Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

рух на словах не кінчив ся і що на її руках майже виростає народня література, родять ся нові поети і письменники. Що листи Будеволї робили на малий розмір, обертаючи ся все лиш до одного кружка, те ґазети починали робити на більші розміри. Вони мали сполучити в собі всю молодіж. Тих, що вже були народовцями, вони мали утримувати на раз вибраній дорові, а тих, що ще держали ся з боку або були противниками нового стремлїня, вони мали вернути народови. Відси той огнистий аґітацийний дух, що особливо в Метї пробивав ся понад міру сильно. Від рішучих противників не брали і не давали пардону. Молодим пренумерантам і читателям се було як раз на руку. Під проводом завзятої львівської аґітації йшли в цїлім краю формальні баталії язикові. Де було ступиш кроком, там або ти викликував „борбу“, або тебе втягали в неї. Відомі кождому прізвища і кепкованя, якими обкидали себе противники. Обі сторони, і старі й молоді, не мали анї за шелюга такту і розваги, а обі мали дуже богато сьмішних сторін, які формально визивали полємiку і сатиру. Розуміть ся, молодіж не бачила своїх сьмішних сторін, тай мала їх зрештою меньше; вона й полємiку провадила в найлїпшій вірі уважаючи її своїм патріотичним обовязком і навіть там, де обкидувала болотом, не тратила свого ідеалїзму. Вона чула серцем, що по її сторонї більше правди, як по противній і як уміла, боронила своїх ідеалів.

Зрештою сї ґазети давали не богато нового, тай при тодїшнім станї осьвіти між руською інтелїґенцією годї було видумати щось нового. Задля ембріонального стану, в якім було полїтичне і духове житє молодої партії, не було у неї анї нових літературних сил із новими ідеями, анї сил наукових, які-б умілою рукою могли були дати цїлому тому невиясненому ще рухови якийсь сьвідомий, до певної цїли звернений напрям. Але вже самим своїм істнованєм і своєю полємікою вони вміли підтримувати оживленє і ентузіязм на одній і тій самій високости.

Троха немило вразило було серед сего оживленя, що лїтом перестала виходити „Нива“. Але що Мета виходила по давному, то нїхто і гадки собі не мав, що упадок „Ниви“ був початком упадку цїлого руху розпочатого з такими великими надїями і який розвивав ся так гарно перед нашими очима. А однакож незабаром упала і сама „Мета“; весь літературний рух спинив ся і головний штаб молодої партії розпав ся.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Вражінє, яке сей сумний факт зробив на молодіж, було незвичайно прикре, подекуди навіть потрясаюче. Але треба було все таки перебути його; треба було застановити ся над його причинами і подумати над тим, що далї дїяти.

Сим застановленєм, що містило в собі богато болючих хвиль, партія зачинає, так сказати, —

Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Правда і наука sui generis.

(Відповідь профана).

„Критика не должна быть журнальной перебранкой; она должна заняться дѣломъ болѣе серьезнымъ и достойнымъ — преслѣдованіемъ пустыхъ произведеній и, сколько возможно, обличеніемъ внутренней ничтожности и разладицы произведеній съ ложнымъ содержаніемъ“ — так між иньшим зазначив завдання й мету критики 50 років перед нашими часами Чернишевський. Багато з того часу води уплило, багато висловлених тоді думок і поглядів загинуло в Летї й пожерто на вік-вічний забуттєм, а й досї сї немудрі, здавалось би, слова росийського критика доводить ся згадувати з усяких приводів, особливо полємічних. Як часто критика, — про полєміку вже й казати нїчого, — зводить ся на порожню балаканину, а то й просто на ту пересварку, про яку з такою нехіттю мовив Чернишевський! Досить буває сказати щире й отверте слово про якийсь твір, як здебільшого ображений автор перший поспішає вилити на тебе всю злість, що накипіла на серцї, втоптати тебе в багно, підсуваючи тобі якісь сторонні заміри, перекручуючи по свойому твої думки і всю справу певертаючи на особисту „перебранку“. А там ще й сторонні оборонцї знайдуть ся, що теж не конче то вважати-муть на справжнїй зміст твоїх слів, вичитають у них те, чого й не снило ся тобі, закидають тебе обвинуваченнями, про які, здавалось би, й мови не може бути. І не вважаючи на всю нехіть та огиду до такого сорту полєміки, мусиш иноді брати в нїй участь, бо инакше твої опоненти не завагають ся сказати, що ти годен витягнути хустку з чужої кишенї,[1]) і попробуй-но знехтувати се дике обвинуваченнє! „Мов-

[1]) Зважив ся-ж недавно, наприклад, д. Хоткевич обвинувачувати мене в пляґіятї, жадними доказами сього обвиновачення не підпираючи!

Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

чить — виходить, винуватий" — так вияснить твою неохоту до такої полѣміки опонент і иньшим разом про хустку в чужій кишені говорити-ме вже як про таку аксіому, що й доказів не потребує. Що се буде не полѣміка, а тільки „перебранка", та й то останньої вартости, і що вона плямить зовсїм не того, проти кого звернена, — про се такий опонент не думає: йому часто любий буває самий процес „перебранки".

Не для „перебранки" надрукував я в IV книзї „Л. Н. Вістника" за сей рік невеличку замітку про статю д. Стешенка „Новѣйшая украинская поэзія"; не для „перебранки" берусь я й тепер за перо, щоб відповісти д. Стешенкови на його другу статю „З приводу уваг д. Єфремова", надруковану в VII книзї „Л. Н. Вістника". І тим і сим разом у мене на метї було й є одно: висловити щиро й отверто свою думку про названі працї д. Стешенка, показати, кажучи словами Чернишевського, їх „внутреннюю ничтожность и разладицу" і таким чином запобігти тому лихови, що могло від їх стати ся. І тим разом я уникав, і сим разом теж чинити-му, від тих особистих рахунків та натяків, яких, на жаль, повно в Стешенковій відповідї, що може бути чудовим зразком „перебранки" і достачити аматорови добру коллєкцію „полемическихъ красотъ". Правда, часом доведеть ся доторкнути ся й самого автора тих „красотъ", але се вже не моя вина, бо характер нашої з д. Стешенком розмови залежить не від мене, а від мого опонента, що наче навмисне усїх заходів ужив, аби звести полѣміку на дуже менї немилий особистий ґрунт і надати їй вигляд прикрої менї „перебранки". Прохаю наперед у читачів пробачення за сей вимушений особистий елємент; одно, що можу зробити — се подбати, щоб того елємента було як найменьше, а тепер почну ab ovo.

Як що пригадує собі читач, у своїй замітцї „Критика sui generis" (Л. Н. Вістник, IV) я обговорюю надруковану в росийському місячнику „Научное Обозрѣніе" (р. 1902, кн. XII) статю д. Стешенка „Новѣйшая украинская поэзія". І з наукового і з лїтературного боку названа праця д. Стешенка не варта була-б серіозної уваги, як би з неї не пробивали ся дуже яскраво риси критики sui generis, — такої критики, що, як я тодї сказав, „може багато зашкодити українській лїтературі, понижаючи її в очах людий тямущих і баламутячи голови нетямущим" (Л. Н. Вістник, IV. 57). Видима неосьвідомленість автора що до українського й росийського письменства, дивне незнанне самих елємептарних річий,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

плутанина думок, незґрабна, тяжка, поплутана форма — все се, приперчене до того-ж ще надзвичайним самовпевненєм, убране в тоґу всезнайства, меркло одначе перед нечуваною, кажучи лагідно, суб'єктивністю, з якою д. Стешенко роздавав нашим поетам патенти на заслуженість. Статя його на тямущого читача робить таке вражінне, що у автора є між нашими поетами свої улюбленники, яких він усякими способами протеґує, але є також і пасинки, яких він здебільшого проминає мовчки, не згадуючи ніже словом єдиним, ніби даного поета й на сьвітї не було. Означені риси в статї д. Стешенка проступають так виразно, а неґативна їх вартість така очевидна, що я, бажаючи звернути увагу нашої осьвіченої громади на виявок такої критики sui generis, разом із тим думав, що не маю потреби вдавати ся в детальну критику елєментарних помилок автора, ні тим більше — розводити з ним довгу полєміку. Тим то тільки д е - я к и м и іллюстраціями з статї „Новѣйшая украинская поэзія" я поясняв свій погляд на сю працю. Я гадав, що читачам і сього досить буде, щоб зрозуміти, яку вартість має статя д. Стешенка і який прибуток із неї нашому письменству; з другого боку я — каюсь — мав наївну і, як виявилось, цїлком безпідставну надїю, що й самому авторови моя невеличка і, як що зважити на всї прикмети Стешенкової працї, досить ще лагідна замітка буде корисна тим, що примусить його хоч на далї серіознїйше відносити ся до поважних справ і не трактувати їх таким способом, який може стягнути на автора заслужені нарікання та глузування. На жаль, що до самого автора принаймні, я помилив ся і тепер свою помилку мушу покутувати, беручи volens-nolens участь у полєміцї такого сорта, яка менї зовсїм не до вподоби. Д. Стешенко і сим разом не зміг стати по-над особисті рахунки і добачивши в моїх увагах одну лиш образу свого ученого маєстату, консеквентно пішов далї: певність, що він держить у своїх руках патенти на заслуги, натхнула його певністю, що він посїдає також і перуни против тих, хто зважуєть ся тієї думки не подїляти. Наслїдком сього явила ся відповідь менї в кілька разів більша від моєї замітки, щедро присмачена і приперчена лайкою, недотепними — sit venia verbo — дотепами, глузуванєм та солоними комплїментами що до моєї особи. В своїй відповідї д. Стешенко силкуєть ся довести, що я с ь в і д о м о сказав про його неправду та що вся моя замітка, кажучи його словами, „не що иньше, як 1) вихоплювання окремих фраз із цїльних місць, потрібне

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

д. Єфремову для перекручення значіння моїх (д. Стешенка б-то) тез і 2) видумування неіснуючих у мене (знов таки у д. Стешенка) порівнянь і навіть цілих фактів із вищезгаданою метою" (Л. Н. Вістник, VII, 39). Д. Стешенко не завагав ся кинути менї саме страшне й ганебне не тільки як для письменника, але й просто для людини обвинуваченнє, що я задля якоїсь невідомої мети сьвідомо допустив ся неправди і сьвідомо-ж одурив своїх читачів, що я надуживаю печатного слова і граю ся пером „для пустословія", що я ославлюю невинного д. Стешенка всякими способами і не цураюсь найдрібнїйшої зброї, аби „знищити його з головою". Опинившись під вагою такого страшливого обвинувачення, не маю иньшої ради, як на-ново переглянути мої смертельні гріхи — оті мої „перекручення" та „видумування", хоч мушу признатись отверто, що перспектива знов перетрушувати плоди критичного пера д. Стешенка вже заздалегідь наповняє мою душу острахом та нудьгою. Та нїчого робити!

Але попереду одна увага. Як правдивий лицар без страху й догани, д. Стешенко ступня не ступить, щоб не подати моїй неправдивій особі якоїсь моральної науки; він весь палає благородним обуреннєм, з уст його раз-по-раз, до речі й не до речі, зривають ся ремствування на мою неправдивість, а що вже правді нещасній — то найгірше дістаєть ся. Не знаю, як на кого, але на мене сї занадто рясні покликування на правду роблять зовсїм не те вражіннє, на яке очевидно рахує автор. Припустїм, що ви зустрічаєте людину, яка нї сїло нї впало, починає вас і кожного, кого побачить, запевняти, що вона зовсїм здорова, а от той ваш сусїд — хорий, — яке такий вчинок може зробити вражіннє? Напевне перша думка у вас буде, що тут щось да не так, що така людина тільки хоче запевнити всїх і себе саму насамперед, що вона здорова, а навспражки їй чогось бракує. Так само й від патетичних вигуків д. Стешенка про правду тхне чимсь таким, що уважного читача примушує непевно оглядати ся. „І на віщо, — думаєш собі, — сей чоловік так побиваєть ся про власну правдивість, підморгуючи на когось иньшого, коли нїхто й не думає завдавати йому брехнї? Тут щось не гаразд"... Перша думка, що „тут щось не гаразд", перейде в переконанє, коли читач завважить, що д. Стешенко силкуєть ся довести свою правдивість навіть тодї, як сам не дуже то на правду оглядаєть ся, й подаючи опонентови якусь моральну науку, зараз же сам робить як раз

Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

навпаки. Зазначивши сю загальну рису відповіді д. Стешенка, обернемось до її змісту.

Перша догана, що на мою бідну голову спадає зовсім несподівано, мов грім із ясного неба, — се та, що я „забив баки“ читачам „Л. Н. Вістника“, затаївши від їх, що саме писав у „Вістнику“ ж перший рецензент Стешенкової статї д. І. Л. Д. Стешенко „розгорнув замітку“ про себе в II книзї „Л. Н. Вістника“ й вичитав там „взагалї прихильну відозву“. Нїчого робити, — розгортаю й я (тільки не замітку д. І. Л., бо вона така коротенька, що й розгортати нїчого), II книжку „Вістника“ і читаю спершу переказ змісту Стешенкової статї, а потім від слова до слова ось що: „Загалом скажемо, що статя д. Стешенка дуже вже традиційно-патріотично-українська. Критичний твір складаєть ся з двох рис — суб'єктивної й об'єктивної; у д. Стешенка занадто панує перша... Критика повинна бути все таки критикою і коли вона не тримаєть ся власного критичного базісу, то робить ся або лайкою, або піснею „хвалебною“, якою зробила ся статя д. Стешенка“[1]) (Л. Н. Вістник, II, 141). Як що д. Стешенко думає, що в наведених словах містить ся прихильна оцїнка його статї, то, річ певна, не моє дїло виводити його з сїєї приємної помилки; тим більше не маю жадної охоти про се сперечати ся. Одну тільки, і то невеличку увагу від себе додам: слово „суб'єктивний“, — про се д. Стешенко може довідати ся, розгорнувши перший-лїпший „Толковый словарь иностранныхъ словъ“, — значить иноді те-ж саме, що особистий, сторонничий, отже несправедливий і, здаєть ся, наведена цитата жадних сумнївів не дає що до того значіння, яке вкладає в се слово д. І. Л., що ужив його в дуже навіть категоричній, суперлятивній формі („занадто панує“). А що д. І. Л. в своїй теж занадто коротенькій рецензії не пробує свою думку оперти на детальнїйшому розглядї Стешенкової працї й довести до відповідних консеквенцій, то я й зазначую на початку своєї замітки, що д. І. Л. „нїби не зважуєть ся договорити свою думку до краю, поставити кропку над і“ (Л. Н. Вістник, IV, 57). Д. Стешенко на підставі сих моїх слів силкуєть ся упевнити

---

[1]) Мушу завважити, що замітка д. І. Л. містила в собі більше уваг про статю д. Стешенка, і то уваг далеко не хвалебних, та не мотивованих гаразд. От тим то я, не маючи під руками самої статї д. Стешенка, пропустив ті уваги, боячи ся не вкривдити ними його. *І. Ф.*

Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

читача, що нїби я й д. І. Л. хочу підсунути свою думку про шкідливість для української справи статї „Новѣйшая украинская поэзія“, — і зовсїм даремно силкуєть ся: адже ясно, що в тім то я й добачаю хибу рецензії д. І. Л., що вона „не ставить кропки над і“, себ-то, про шкодливість Стешенкової статї не говорить. А от на віщо д. Стешенко хоче вичитати в моїй замітцї як раз те, чого саме в їй нема, та ще й догану менї складає — отсе вже справдї не ясно. Хиба для того, щоб лекше довести мою „передузятість“, але-ж чи варто було для сього зовсїм даремнїсенько турбувати правду? Отсе перший зразок характерної для д. Стешенка манєри. Згадуючи мало не за кожним словом про правду, зараз же перевертати слова опонента по свойому, часто зовсїм навпаки їх дїйсному значінню, і тут же благородно обурювати ся й ремствувати на витвір власної фантазії. До чого така манєра доводить, видно буде низше, а тепер ходїм далї за д. Стешенком.

Моя характеристика Стешенкового критичного методу, який я прирівняв до уживання з власної уподоби „глазомѣра“ та „бінокля“, з якими автор виробляє які сам хоче маніпуляції, викликала сувору відповідь: „Д. Єфремов говорить неправду“, бо „я (д. Стешенко б-то) двічі вказую на ті провідні нитки, якими мушу кермувати ся при начерку ходу літератури“ (Л. Н. Вістник, VII, 40). Нї, добродїю, я сказав правду, бо критик може не то двічі, а й тричі чи й більш разів „нитки“ зазначити і все-таки уживати одного „глазомѣра“, скоро ті „нитки“ так тільки, про людське око істнїють, а на дїлї раз-у-раз випорскують із його невмілих рук. Не менї-б, якого д. Стешенко тут же звеличав титулом профана, та ще й „незвичайного“, нагадувати про се ученому авторови, але мушу, коли він, сей учений автор, сам не догадуєть ся, що не досить зазначити „нитки“, а треба ще і вдержати їх у руках. А д. Стешенко не вдержав і з своїми „нитками“ в ролї критичного методу опинив ся в плачливому становищі одного з Квітчиних героїв, — того самого Лопуцьковського, що без перестану „вояжировалъ изъ Чернигова въ Воронежъ“. Ось бо що оповідає про себе сей достойний прообраз д. Стешенка: я, каже, „занимаюсь (хозяйствомъ) и устраиваю его по новой методѣ, слышанной мною отъ одного проѣзжаго на пути, когда я вояжировалъ въ Воронежъ. Метода очень хороша, но я ее не понялъ и часто сбиваюсь.“ Критичний метод д. Стешенка дуже скидаєть ся на ґосподарський Лопуцьковського; ріжниця між ними

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тільки одна: останній сам смирненько признаєть ся, що часто збиваєть ся з своєї „хорошої методи“, тоді як д. Стешенко такої похвальної отвертости не має і безперечно збиваючись на кожному ступні удає, що розуміє свою „методу“, і навіть ображаєть ся, коли йому показати його помилки. Що „хорошая метода“ вимагає, аби учений ясно зазначив, з якого погляду має трактувати обібрану тему — про се д. Стешенко очевидно чув десь, але що він собі того добре не второпав, то і збиваєть ся раз-у-раз і замість консеквентного переведення основного погляду та провідних думок дає якісь обривки таких загальних і тим самим зовсім порожніх фраз, які власне не мають ніякого ясно означеного змісту і через те ані трохи не помагають читачеви орієнтувати ся серед оповідання д. Стешенка. Його „нитки“ раз-у-раз обривають ся в його в руках, і сї обірвані кінчики своїм хаотичним безладдям тільки затемнюють, що власне хоче сказати автор. Вся справа з „нитками“ д. Стешенка виглядає дуже наївно: говорить-говорить чоловік, що на язик спаде, а потім згадає раптом — „а десь же у мене нитка була, треба її вхопити“, — і в результаті одна-дві часто не до речі пристосовані фрази про те, що, мовляв, „украинская поэзія была воплощеніемъ общечеловѣческихъ задачъ въ народныхъ формахъ“, або „талантливо соединила европейскія формы съ присущимъ ея народу направленіемъ реализма“. Як саме українська поезія втілила загально-людські завдання в народну форму, як саме виявилось поєднанне европейських форм із реалїстичним напрямом — от на се і звернув би головним чином свою увагу критик, що справді розуміє „хорошую методу“ й міцно держить у руках свої „нитки“; а д. Стешенко самими голими фразами тільки й обмежуєть ся, поки знов якось раптово не згадує, що вже надійшов час виткнути обірваний кінчик „нитки“. Щоб д. Стешенко більш не дорікав менї, що я утаїв од читачів його методу, я трошки довше на ній зупиню ся й дам кілька зразків її переведення. Д. Стешенко в своїй статї збираєть ся прослїдити що до української лїтератури „степень отраженія в ней западних теченій, величину прогрессивныхъ тенденцій“ („величина тенденцій“ — не знаю, чи можна якою людською мовою отаке сказати! С. Є.) „и полноту условій („полнота условій“ — знов!) внѣшней красоты или эстетичности“ (Научное Обозрѣніе, стор. 38), додаючи до сього згодом (стор. 43) ще „степень самостоятельности“ української лїтератури. Чудово, метода справді „очень хороша“, — але,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

не звіряючись на автора, попробуймо самі прослїдити, як виконав він свої завдання. Візьмімо на зразок от хоч би його третїй пункт — оту „полноту условій“ естетичности, бо сьому пунктови найбільшу перевагу віддає автор і найчастїйш про його згадує, — значить, виконав найкраще. Коли ми почнемо вибирати з статї д. Стешенка усе, що до сього пункту належить, то у нас просто в очах зарябить. Артистична форма творів Котляревського „способна вызвать въ насъ чувства удовлетворенія“... „онъ (Котляревський) сумѣлъ облечь свои мысли въ истинно поэтическія стихотворныя формы“ (стор. 40).. „мы чувствуемъ въ нихъ (творах Гулака) присутствіе большой силы таланта“ (41)... „относительно Шевченка дѣло обстоитъ какъ нельзя лучше“ (43)... „искренность чувства и грандіозность образовъ, сила чувства и пластичность картинъ блещутъ на каждомъ шагу въ произведеніяхъ украинскаго поэта, не оставляя желать ничего лучшаго“ (45)... Федькович „посвятилъ дозу (sic) времени и стихотворной поэзіи и стихотворенія его полны большой силы“ (47)... твори Федьковича „пользуются значительною извѣстностью и заслуженнымъ почтеніемъ“, він „составляет особенную гордость Буковины“ (48)... „такое серьезное направленіе музы Старицкаго дѣлает ее достойной серьезнаго вниманія. Этому еще болѣе способствует сила выраженія Старицким своих поэтических замыслов (?), достигающей (!) у него значительных розмѣров: она является, конечно, результатом у него (sic) большаго художественнаго дарованія“ (48)... „содержаніе его (Франка) творчества облечено притом в талантливую форму и благодаря ей получает большую важность“ (50)... „талант у нея (Лесї Українки) безспорный; красота ея поэтических образов внѣ всякаго сомнѣнія“ (51)... „сила крупнаго поэтическаго дарованія Самійленка представляется вопросом рѣшенным давно“ (52).... „произведенія ея (п. Старицької) отличаются красотою поэтических образов и изящностью выраженія“ (52)... „его (Славинського) стихотворенія отличаются пластичностью изображенія и реалистичною красотою... таланг его несомнѣнен“ (52)... „произведенія Крымскаго отражают на себѣ печать истиннаго таланта и потому пользуются полным и заслуженным почтеніем“ (53)... поезії Днїпрової Чайки „милы, изящны и обличают в поэтессѣ много

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

поэтичности и красоты изображенія" (53)... „даро-ваніе у Грабовскаго, разумѣется, безспорное" (53)... „ряд его (Чернявського) произведеній отличается безусловною художественностью и обличает в авторѣ их серьезное дарованіе"... „лучшія произведенія Чернявскаго отличаются притом нѣжною красотою поетических образов"... „Эти пьесы, облеченныя формой истиннаго дарованія, вполнѣ позволяют нам ожидать от Чернявскаго недюжинных шагов (sic) в области стихотворной поэзіи" (53—54)... „позднѣйшія ея (п. Романової) произведенія показывают все большую обработанность формы и красоту поэтической мысли и заслуживают названія истинно художественных произведеній" і т. и. і. т. и. Ху, досить!... Чи не здалось читачеви, що він безліч разів „вояжировалъ" з Чернигова до Воронїжа й назад з д. Лопуцьковським, коли він читав отсї шабльонові, порожні фрази і майже однакові для кожного автора, одноманітні, як і подорожі Лопуцьковського, характеристики? Думаю, що коли й винесе що-небудь з їх читач, то в усякім разї не те пересьвідченнє, що автор їх користував ся з якоїсь методи, а не просто лише нанизував гучні слова та фрази. Знов нагадую, що ми вибрали найкраще і найбільш консеквентно у д. Стешенка переведений пункт; що-ж до иньших його „ниток", то дїло з ними стоїть ще гірше; зазначивши їх, д. Стешенко моментанько і радикально про їх забуває, а ті їх обривки, які читач иноді може виловити в морі порожньої балаканини, своїм плачливим виглядом тільки підкреслюють, що власне нїякою методою д. Стешенко не користував ся, коли відбував свої пустопорожні „вояжі", і нїяких основних поглядів та провідних гадок не зумів перевести. Таким чином із методольоґічного погляду статя д. Стешенка — найкращий зразок того, на що сходить „хорошая метода" в руках чоловіка, який „не понял и часто сбивается". Але з мене й сього не досить, — я позволю собі ще запитати у д. Стешенка, чим позначили ся його „нитки" на виборі поетів, про яких саме треба згадати і яких можна проминути? Чому, напр., пані Старицька, чи Романова відповідають тим прінціпам, які він сам поставив міркою для наших поетів, а Руданський, Конисський, Щоголїв, яких тільки імена він згадує, або Гребінка, Глїбів, Нїщинський, Грінченко, яких і зовсїм у його не знайдеш, — не відповідають? Чим напр. краса поезий Гребінки або Глїбова низша від краси поезий п. Старицької

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

і чим „величина прогрессивных тенденцій“ у Конiського чи д. Грінченка не дорівнює такій же „величині“ у п. Романової? Чому „Гомерова Одиссея“ Нїщинського-Байди не варта й згадки, коли перекладничу дїяльність д. Старицького поставлено сьому письменникови в величезну заслугу?... На такі й їм подібні питання статя д. Стешенка не дає жадної відповіді, — ось чому його „критичний“ метод я прирівняв, — і здаєть ся, мав у тім повну рацію, — до маніпуляцій з бінoклем. Обходить він сї питання (опріч одного, правда — про д. Грінченка, але про се потім) і в своїй відповіді на мою замітку, — ось чому я знов маю повну рацію сказати, що даремно д. Стешенко і сим разом потурбував неповинну правду: їй очевидно милїйше перебувати в товаристві з профаном.

До речі про моє профанство, яким не раз коле менї очі д. Стешенко, підкреслюючи тим свою вченість, — я не тільки не ремствую на його за сю назву, а навпаки: „благодарю, пріемлю и ничтоже вопреки глаголю“. Скажу більше: я нїколи й не претендував на титул ученого, бо з одного боку я думаю, що справжня наука накладає на своїх прислужників такі високі обовязки й завдання, які може менї будуть і не під силу; а з другого — й те менї відомо, що бувають часи, коли наукою, як щитом, прикриваєть ся патентоване неуцтво, коли так багато з'являєть ся „учених“ з дутою повагою й проблєматичними заслугами, з невмірними претензіями і разом дуже мірними правами на ті претензії, що безпечнїйше стояти на позиції профана. Для мене особисто ся позиція зручна тим, що не ображаючи моєї глибокої поваги до справжньої науки, якої прислужники здають ся менї високим і недосяжним ідеалом, вона разом із тим вилучає мене з того другого гурту прислужників науки, до якого я й сам не бажав би належати. Зручна менї ся позиція ще й тим, що тепер я сьміливійше можу завдавати ученим людям, як от д. Стешенко, деякі питання, про які трошки соромно було-б говорити, не маючи репутації профана. Коли-ж їх ученої відповіді я не зрозумію, то знов таки не мати-му потреби з тим крити ся і глибокодумно удавати, що розумію, а могти-му по щирости признатись: „що-ж, профан єсьм, не розумію“, — і вчені люде не повинні за те на мене ремствувати. Зважившн се все, я можу тільки дякувати д. Стешенкови за те, що він призначив менї таку чудову позицію. Одно тільки з його боку не зовсїм добре — се та пиха і те неукрите призирство, з якими

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

він дивить ся на нас, на профанів. Пиха взагалї риса не конче то гарна, а що до профанів, то ще й цїлком зайва, бо чи-ж велика честь переважити профана? Ну, та се між иньшим, а тепер поведу розмову з тієї позиції, яку так ласкаво призначив менї д. Стешенко.

„Неук нїколи не дасть тих думок златих, які ученую главу по всяк час посїдають“ — таку думку висловив один із учених дяків-пиворізів (комедія „Чумаки“ д. Карпенка-Карого), який з д. Стешенком має ту спільну рису, що так само з пихою та призирством дивить ся на профанів. Думка зовсїм справедлива: неук до висловлювання „думок златих“ не здатний. Одначе він може і має право, і нїхто йому сього права не спроможен відмовити, — прислухати ся до річий учених людий. Думаю, що й менї, признаному неукови, належить се право, і я починаю прислухати ся до тих „думок златих“, які — ученую главу д. Стешенка посїдають і виявляють ся в його науковій розправі „Новѣйшая украинская поэзія“. Деякими здобутками, що ними збагатило мене читанє сїєї розправи, хочу подїлити ся з читачами.

Поминувши такі дрібниці, як те, що д. Стешенко називає (стор. 39 „Научн. Обозрѣнія“) відому Богдановичеву поему „Душечкою“ (вона справдї зветь ся „Душенька“) та що п е р ш и м проявом народнього напряму в російському письменстві уважає „Антона Горемыку“ Григоровича (стор. 39), хоч той самий автор ще р а н ї й ш е надрукував повість „Деревня“, — ми на стор. 42 натрапляємо на справдї золоту думку. „Жизнь, а потому и поэзія обѣих русских народностей, — навчає нас д. Стешенко, — выростали вполнѣ независимо“. Не вважаючи на всю мою пошану до наукового авторітету автора сїєї правдиво золотої думки, мене бере сумнїв. Як то, міркую собі, житте українського і російського народів виростало (як що взагалї житте може виростати) незалежно одно від другого, коли історичні факти показують як раз навпаки? Адже-ж той період, про який мова у д. Стешенка (перша половина XIX віку) зовсїм недвозначно виявив цїлком противолежну тенденцію — тенденцію російського централїзму, яка формально до найвищого степеня дійшла 1842 р., коли скасовано окремий для України суд. Скасованнє Литовського Статута знищило на Українї останнї прояви автономізму та незалежности від загально-російського устрою і від тодї все вело до того, що обидва народи, входячи в близькі стосунки, все більший і більший вплив обопільно

Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

одбирали й оддавали. Життє обох народів де далї все густїйше переплутувалось рїжними спільними нитками: і однаковою долею полїтичною, і соціяльно-економічним становищем, і умовами духового життя (осьвіта, школа, преса), і адмінїстративно-юридичним устроєм і т. и. А коли переплїтало ся життє, то не могли вже не переплїтати ся й обопільні лїтературні впливи обох народів. До того-ж репрезентанти української й росийської лїтератур часто були звязані особистими дружнїми і товариськими відносинами, та й те не рідко трапляло си, що один і той самий письменник одночасно брав участь в обох лїтературах. Згадаймо тільки такі факти, як відносини Максимовича та Бодянського до сучасних росийських ученых, як приятелюваннє Кулїша з Плетньовим, як гурток прогресивних письменників на початку 60-их років у Петербурзї, до якого гуртка належали і Шевченко, Кулїш, Костомарів, Марко Вовчок та иньші українські письменники поруч росийських; з другого боку одна згадка про спільних для обох лїтератур робітників викликає з памяти цїлу низку добре всїм відомих імен, яких навіть непотрібно називати. За таких обставин, коли життє, лїтератури й особисті відносини лїтературних дїячів обох народів переплїтають ся між собою сотнями усяких ниток, і не можлива навіть цїлковита незалежність тих лїтератур та свобода від обопільного впливу.[1]) І справдї такий вплив був, бо се-ж факти загально-відомі, що Пушкин „обкрадав“, як він сам казав, українські пісні, пишучи свою „Полтаву“; що реалїзм української лїтератури, вплинувши на Гоголя, через його сотворив той потужний реальний напрям, який і досї становить силу і красу росийського письменства; що геніяльні Шевченкові пісні викликали серед росийських письменників і безпосереднє наслїдуваннє і т. и. З другого боку не треба й говорити про вплив росийського письменства на українське: мабуть чи не кожний з наших письменників у більшій або меньшій мірі сам його відчуває на собі.[2]) І я не бачу тут нїчого для укра-

---

[1]) Цїкаві думки з сього приводу, хто схоче, може знайти в таких відомих працях Драгоманова, як »Чудацькі думки про українську національну справу«, »Листи на наддніпрянську Україну« та ин.

[2]) Тай звідки-ж узяли ся-б ті нарікання на помосковленнє нашої інтелїгенції, які так часто доводить ся чути, коли-б нїякого впливу на Украйнцїв від росийського життя і письменства не було? Про се знов таки багато говорив Драгоманов у згаданих працях.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

їнського письменства ганебного, бо се-ж єдиний нормальний шлях, яким розвиваєть ся кожне письменство, що й само відбирає усякі впливи, перетворюючи їх цїлком самостійно творчим духом своїм, і власним впливом віддячує иньшим письменствам. Говорити в наші часи про якусь абсолютну незалежність якого-б там не було письменства тим більш чудно, що тепер першою прикметою, conditio sine qua non справдї наукової працї уважаєть ся порівнююча метода, вироблена спершу в природничих науках і з таким великим успіхом перенесена до гуманїтарних, — та метода, що насамперед шукає звязків між проявами духового життя усїєї людськости. Розміркувавши так, мусимо прийти до того переконання, що „златая“ думка д. Стешенка — просто помилка, для профана може й невелика, але для вченої людини дуже й дуже чудненька. Цїкаво одначе, звідки та помилка взяла ся, з якого насїння виріс той китайський мур, яким д. Стешенко розгородив житте і письменства двох народів? Здаєть ся я не помилю ся, коли причину такої для вченої людини просто непростимої помилки шукати-му серед „ниток“ д. Стешенка: йому, бачте, хочеть ся прослїдити „степень самостоятельности“ української поезії, і як він „хорошої методи“ добре не второпав, то й збив ся на першому-ж кроцї, за одно взявши самостійність і цїлковиту незалежність і за-для самостійности одгородивши українське житте та письменство китайським муром від росийського, а разом і від усього сьвіту...

Йду далї за д. Стешенком і на 43 сторінцї його статї читаю: „Благополучно(?) пройдя 20-е и 30-е годы, украинская литература вступила в кіевскій період, т. е. в 40-е и 50-е годы своего развитія. Что же происходило в это время на Украинѣ? На стражѣ ея интересов была поэзія и готовила ей широкую и безсмертную участь пробужденія (sic). Толчок дан был Костомаровым, как крупным ученым-историком. Его дѣлом было основаніе им с другими украинцами Кирилло-Меѳодіевскаго братства, имѣвшаго цѣлью уничтоженіе крѣпостничества. Поэтическими выразителями идей новооснованнаго братства были Кулиш и Шевченко, но главным образом, конечно, послѣдній“ і т. и. Знов поминаю дрібницї, як от, що „на стражѣ интересов“ стояла поезія, а початок руху зробив тим часом Костомаров, „как крупный ученый-историк“ (який звязок? — питаю), або що Кирило-Методієвське братство мало на метї єдине знесенне кріпацтва, тодї

Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

як се був тільки один, хоч і дуже важний, певна річ, пункт у широкій програмі братства. Поминаю також і те, що в 50-ті роки ні київського, ані якого иньшого періоду розвитку української поезії не могло бути, бо то був, по упадку Кирило-Методієвського братства і засланню його членів, перший антракт в історії українства, що перепинив усякий розвиток аж до другої половини 50-их років, коли почав ся вже петербурський період.[1]) Сї дрібниці, опріч останньої, показують, правда, якусь дуже чудну плутанину, але нехай і так буде, що вони залежать просто від невдатного вислову, тим то минаймо їх. Але отсе для вченого автора вже зовсїм не добре — не знати, що Куліш-поет у 40-их роках був, як відомо з власних слів Кулїшевих, тільки „автором курьезной поэмы, составленной из кобзарских автентичных и апокрифических дум, соединенных между собою стихами собственнаго издѣлія“ („Воспоминанія о Н. И. Костомаровѣ, — Новь, р. 1885, т. IV, № 13, стор. 63), а писати власне поезії почав далеко пізднійше, вже по смерти Шевченка, в часи „Основи“ (ib., стор. 73). Тай змістом своїх поезій Кулїш не багато дає підстав для того, щоб прикласти до його епітет „поэтическаго выразителя идей новооснованнаго братства“, як се справдї можна зробити що до Шевченка та Костомарова. Таким чином жадної рації нема Кулїша-поета відсувати до 40-их років[2]), а тим часом сю елементарну помилку д. Стешенко робить іще і вдруге на стор. 46 („В лицѣ Шевченка и поетов, вродѣ Костомарова, Кулиша и других(?), украинская поэзія 40-их и 50-их годов достигла своего апогея“), — дарма, що в низу тієї самої сторінки, з якої взято останню цитату, двічі вже нарожденний Кулїш нарождаєть ся ще і втретє: „Общество (60-их років)... рождает ряд поэтов, Щоголева, Кулиша“ і т. и. Що

---

[1]) За час від р. 1850 до 1856 українською мовою в Росії вийшло всього 10 книжок, переважно етнографічного змісту. Що до поезії спеціяльно, то тоді видано було 4 збірнички віршів (Боровиковського, Огієвського, Яцимирського та Афанасєва-Чужбинського; дивись д. Комарова »Бібліографічний покажчик нової української літератури«, Рада, 1883, стор. 468), все таких авторів, яких д. Стешенко в своїй статї навіть і не цує. Отсї факти найкраще показують, чи можна брати за »період розвитку« таку порожню дїру, якою були 50-ті роки.

[2]) У »Віку«, з приводу якого власне й написана статя д. Стешенка, Кулїш стоїть на своїм місці — на чолї поетів-шестидесятників, але наш автор сього очевидно не завважив.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

сказати з приводу отсих усїх помилок — просто не знаю; досить мабуть буде завважити, що мойому профанському розумови ся історія з Кулїшем у статї д. Стешенка остаєть ся темною й невиясненою.

„Пробужденіе галицкой части Украины шло с 60-х годов быстрыми шагами“, — читаємо на стор. 49 в статї д. Стешенка. Галицький читач, певна річ, краще від мене зможе оцїнити таку занадто прихильну характеристику тих часів, коли в Галичинї кипіла завзята боротьба за азбуку, правопись та обряд, коли москвофільство вперше виступило (1866 р.) з теорією „єдиного народу від Карпатів до Камчатки“, коли мертвотність, що панувала серед галицької громади, не давши розвинути ся, занапастила, навіть такий визначний лїтературний талант, яким був Федькович. Галицький читач вияснить д. Стешенкови, що пробудженнє Галичини, яке тільки блиснуло було на початку 60-тих років і зараз же згасло, можна починати лише з другої половини 70-тих років; може він оповість нашому авторови, які саме події викликали те пробудженнє, як воно виявилось і яким шляхом пішла молода галицька інтелїґенція. Менї тут з д. Стешенком нїчого робити, тим то, полишивши його на часок на ласку галицького читача, я оберну ся до центрального пункту статї „Новѣйшая украинская поэзія“ — до Шевченка.

Вже в своїй першій замітцї я звернув увагу на досить виразну, хоч може й самому авторови „златих“ думок несьвідому тенденцію — принизити Шевченка; я навів там зразки тієї причепливої критики, а також і тих льоґічних помилок та плутанини, котрі до того доходять, що на протязї 5 рядків автор із мудрим і поважним виглядом висловлює дві діяметрально супротилежні думки. Д. Стешенко з сього приводу знов апелює до правди, знайшовши у мене і „недобросовісне поводженя“ і „недобрі заміри“ і „грубу неправду“ і ще не знаю що; він запевняє, що я „повисмикав“ з його статї окремі фрази, „повидирав їх із живого місця“ і таким способом поперекручував його думки. Отже користуючись із ласкавої допомоги д. Стешенка, попробую на-ново переглянути справу.

Д. Стешенко сам переказує „хід думок у своїй статї“, — менї лишаєть ся тільки скористувати ся з його переказу. Шевченко від своїх попередників — Котляревського та Гулака, в якими звязують йото „ряд подражаній народной пѣснѣ и картины из на-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

родной жизни“ — прийняв на спадщину реально-народній напрям. „Но, — завважає зараз же д. Стешенко, — продолжая дѣло предшественников, Шевченко, понятно, не создал ничего новаго и оригинальнаго, что дало бы основаніе думать о постоянной жизни и способности к развитію украинской поэзіи: только поступательное ея шествіе дает право на такое заключеніе“ (Научное Обозрѣніе, стор. 41). Хай дарує менї д. Стешенко моє неуцтво, але й тепер, коли я вже цїлком навів його слова, з усїма прикрасами, я думаю те-ж саме, що й перше думав: д. Стешенко зовсїм виразно і недвозначно сказав, що Шевченко нїчого нового й оригінального нашій лїтературі не дав. Мало того, в своїй відповіді на мою замітку д. Стешенко дав іще новий доказ на те, що я не помилив ся і його думки не перекрутив. „З сього уступу, — каже він, — ясно (і через те я кажу „понятно“), що Шевченко, як і всякий иньший дїяч і в кожній сфері дїяльности не злетїв із неба, але мав звязки з попередниками і що коли він тільки приняв і продовжував їх напрям, то звісно, що нїчого нового й не міг дати. Се, — язвить мене д. Стешенко, — річ зрозуміла для кожного, що хоч трохи знайомий з льоґікою“ („Л. Н. Вістник“, VII, 41)... Облишмо поки що льоґіку, бо й на неї ще прийде черга, а тепер, не зважаючи, що д. Стешенко знов зовсїм таки даремнїсенько потурбував правду, менї нїчого не лишаєть ся, як тільки подякувати йому за допомогу: він ще катеґоричнїйше зрезюмував свою думку, нїж се зробив був я. „Нїчого нового й не міг дати“ — се справдї єдине, що можна виціДити з того quasi-наукового тумана, в який загорнув свою думку д. Стешенко, бо що значить у данім разї „поступательное шествіе поэзіи“, до чого воно, се „шествіе“, тут притулене (не кажучи вже, що „шествіе поэзіи“ — наче не по росийськи сказано) — я, признати ся, не розумію і по простy, яко профан, думаю, що се нїчого не значить. Се з одного боку; з другого — нагадаю д. Стешенкови, що коли він говорить про „новое слово“ д. Старицького,[1]) то про

[1]) Виразно зазначую, аби д. Стешенко не закидав менї більше »видумування неіснуючих у його порівнянь«, що се мое власне порівнанне д. Старицького з Шевченком, — але воно, як бачить читач, консеквентно випливає з цїлої статї д. Стешенка і я тільки з того й користуюсь. Не моя отже вина, що воно зводить думки д. Стешенка ad absurdum.

Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

„поступательное шествіе“ і згадки нема, а просто, без жадних обмежень — „он (д. Старицький) сказал новое слово в отношеніи своих предшественниковъ“ (Науч. Обозрѣніе, 48). А тим часом що може бути простійше: коли для одного істнують якісь обмеження — прикладати їх і до другого. „Шевченко, поясняє нам д. Стешенко, — не злетів із неба, але мав звязки з попередниками“ — чудово! Тільки зараз же навертаєть ся питаннє: ну, а д. Старицький — злетів? він не мав звязків із попередниками, відносно яких усе-ж таки присудив йому „новое слово“ д. Стешенко?... В данім випадку маємо ще одну деталь, для „правди“ д. Стешенка дуже характерну. В своїй статї він не говорить виразно, про яких саме попередників д. Старицького у його мова, так що читач може розуміти усїх українських письменників, із Котляревського почавши; поясняє се він тільки в своїй відповіді на мою замітку. „Я, — каже він, — зрівнюю Старицького з його попередниками, т. є. Щоголевим, Конiським, Куликом (а не Кулїшем!) і т. д., ставлю зміст його музи вище пісень сих шестидесятників і зову той зміст „новим словом“ („Л. Н. Вістник“, VII, 43). Подякувавши д. Стешенкови за вказівку, де саме шукати попередників д. Старицького, і затямивши собі добре сердитий вигук: „а не Кулїшем!“, розгорнїмо „Научное Обозрѣніе“ на стор. 46, де мовить ся про поетів-шестидесятників, — імя Кулїша стоїть виразно чорним по білому надруковано поруч імен Щоголева, Конiського, Мови та Руданського, а про Кулика даремна праця навіть і згадки шукати по цїлій статї д. Стешенка. Яка історія!... Особливої пікантности набирає сей невдатний викрут іще й тим, що виконано його тільки десятком рядків низше від такої науки, тоном суворого Катона зверненої до мозї особи: „треба мати справдї дуже багато відваги, щоб іти на певне різіко — бути спійманим у виголошуваню такої явної неправди і все таки її виголошувати!“ (Л. Н. Вістник, VII, 43). Просто не знаєш, чому більше чудувати ся в цїлій сій історії — чи „златим думкам“ д. Стешенка, чи критичній його спритности, чи його льоґіцї, чи нарештї сьміливости, з якою йдучи „на певне різіко“, не соромить ся заразом читати мораль другому.

Переходжу тепер до питання про „неуклюжесть стиха, осьвященную“, на думку д. Стешенка, нїби-то Шевченком. Наш автор і в сьому пунктї силкуєть ся виправдити себе тим, що він вину за „неуклюжесть“ звертає не на самого тільки Шевченка, а й на тих

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

поетів, що йдучи його слїдом („съ тяжелой руки Шевченка“ — милий вираз!), допускають ту „неуклюжесть“. Додержуючись стало пріпціпа перекидати швидче вину з себе на когось иньшого, він і тут обвиновачує Єфремова, що „зовсїм промовчує про сю другу причину і висува наперед одну першу, аби, зробивши такий витяг, наддати моїм (д. Стешенка-б то) словам найбільш „крімінального“ характеру“ (Л. Н. Вістник, VII, 45). Про поетів, що „допускають неуклюжесть стиха“ я не мав рації і згадувати, бо яке менї до них дїло? — хоч я, певна річ, добре знаю, що усякі поети на сьвітї бувають; менї важна була думка д. Стешенка тільки про Шевченка. З другого боку я не збирав ся й полємізувати з сього приводу з д. Стешенком, чи обороняти від його Шевченка, бо останнїй, певна річ, моєї оборони не потребує. Тим разом я лиш зазначив сю навіть для профана з елєментарних причин уже не волоту, а просто дику думку д. Стешенка. Коли він хоче, я тепер додам до сього, що уважаю її дикою з тих самих причин, з яких не можу инакше назвати відомий присуд одного тямущого критика про спів соловейка; „а жаль, что незнаком ты с нашим пѣтухом: еще-б ты болѣ навострился, когда бы у него немножко поучился“... Д. Стешенко в ролї Шевченкового вчителя поетичної техніки — се картина, яку не що-дня можна бачити: кажучи словами Шевченка — „найтверезїйший би упив ся, скупий жидюга дав би гривню, щоб позирнуть на ті дива!“ А дива справдї таки надзвичайні, бо хоч у Шевченка і знайдуть ся невеличкі гріхи з боку техніки, то про якусь „неуклюжесть“ його поезій і мови не може бути. До речі буде тут згадати слова д. Франка про Кулїша і Шевченка: „навіть найбільш занедбані, ескізні Шевченкові вірші виходили сто раз мельодийнїйші, натуральнїйші від Кулїшевих гладко підгибльованих — полїн“ (Л. Н. Вістник, 1902, V, 46); коли Кулїшеві вірші в порівнаннї до Шевченкових можна назвати „гладко підгибльованими полїнами“, то що вже сказати про вірші самого д. Стешенка, який проте мостить ся в учителї техніки до Шевченка! „На великість гріха Шевченка в оглядї (sic) техніки д. Єфремов дивить ся дуже грізно“, — рекомендує нїби мій погляд д. Стешенко, але се його власний погляд. Зрікати ся власних думок і дарувати їх опонентови — се, певна річ, велика з боку д. Стешенка жертва; але-ж я, як профан, не маю жадних претенсій на оріґінальність та ученість, тим то й не потребую жертви від д. Стешенка: хай його добро при йому й востаєть ся. Як що-ж

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

він хоче знати мій погляд на сю справу, то скажу, що я не то не „грізно“, а просто нїяк не дивлю ся, бо не маю заміру відбивати хлїб у критиків таких, як д. Стешенко, і через те їм полишаю сю легку роботу — з поважним виглядом оцїжувати комарів і вишукувати у письменників аби-які дрібненькі хиби. Коли-б таких критиків ще й сього позбавити, то вони мабуть не знайшли-б що й казати про того чи иньшого письменника, — отже їм честь і місце „в оглядї техніки“...

Тепер моя черга надходить говорити про льоґіку. Єсть у статї у д. Стешенка такий уступ: „Но достоинства содержанія поэзіи Шевченка не исчерпываются только вышеуказанным (чим саме — для нас зараз се не цїкаво, С. Є.); как бы близко ни подошла она к западной поэзіи, за ней всетаки числился один дефект, — именно отсутствіе обращенія к интеллигенціи и малое развитіе субъективной лирики. Правда, и до Шевченка этот дефект формально как будто восполнялся, но и (?) в смыслѣ достиженія цѣли, попытки данного рода почти сводились к нулю. Только в кіевскій період, благодаря сильному развитію личности и микроскопическому (?!) пробужденію націи, дѣлается возможною настоящая субъективно-интеллигентная (!) лирика, ярким представителем которой явился Шевченко, а в несравненно меньшей степени его собратья-поэты“ (Научное Обозрѣніе, 44). Я мусїв навести цїлий сей уступ, бо д. Стешенко і тут мене обвинувачує, що я в своїй замітцї його фразу „видрав із живого місця і таким чином цїлком перекрутив його думку“. Полишивши без уваги правдиву стилїстичну перлину, що „микроскопическое пробужденіе націи“ у д. Стешенка сприяє повстанню поезії, я прохати-му читача зупинити ся на підкреслених мною місцях у наведенім уступі. З них ясно виникає, що в першій половинї уступа автор у Шевченка знайшов брак „обращенія к интеллигенціи и малое развитіе субъективной лирики“ (хоч досить пригадати тільки „Посланіе до живих і мертвих“, не згадуючи про силу анальоґічних творів); а в другій — Шевченко несподївано „явился ярким представителем“ тієї самої лїрики, якої, коли вірити першій половинї цитованого уступа, поетови бракувало („числился один дефект“). Те, що д. Стешенко говорить між початком і кінцем наведеного уступа, — що хтось там збирав ся той дефект усунути, тай то невдатно, — очевидно не міняє справи що до Шевченка. Отже,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

як на профанську льоґіку виходить, що не здіймаючи руки на правду я мав цілковите право, і тепер сього права не зрікаюсь сказати, що д. Стешенко на протязі 5 рядків потрапив висловити дві цілком суперечні думки. Д. Стешенко уважає, що „отсї „пять рядків“ власне й показують, що нїякої протилежности в даному місцї нема“ (Л. Н. Вістник, VII, 47) і навіть патетично вигукує на мою адресу: „o sancta simplicitas!“ — се робить честь його льоґіцї й показує, що він як учений може собі дозволити таку з льоґічного погляду роскіш, якої я, бувши профаном, допустити ся жадним чином не можу. Одно тільки не робить йому чести: навіщо він мої слова перевертає по свойому? Я кажу: „він (д. Стешенко) щ е р а з на його (Шевченка) руку здіймає“ (Л. Н. Вістник, IV. 59), а д. Стешенко зараз же вихоплюєть ся з коментарем: „з сього видно, що я в своїй статї тільки й робив, що здіймав руку на Шевченка“ (ib. VII, 46) і тут же завдає менї „грубу неправду“. З сього видно, скажу я, що д. Стешенко навіть простої думки не може переказати, не покалїчивши її по свойому,[1]) щоб зайвий раз зажити втїхи завдаючи опонентови брехню там, де йому про неї й не снить ся“. Цїкаво, що вираз „здійманнє руки“, як я назвав критичні заходи нашого автора коло Шевченка, дає д. Стешенкови приключку кинути менї обвинуваченнє в... шовінїзмі та клєрикалїзмі! Особливо менї сей клєрикалїзм подобаєть ся, хоч я і не збагну своїм профанським розумом, до чого власне тут його, як й „національні сьвятощі“, пристїбнуто, — може-б д. Стешенко був ласкав говорити виразнїйше, а то натяк такий темний, що тратить усю сіль свою, — ну, та се між иньшим.

---

[1]) Та що вже говорити про переказ, коли навіть простої цитати з статї опонента д. Стешенко не може навести, не заподїявши попереду з нею досить съміливої операції. Напр. мої слова: »праця д. Стешенка, на нашу думку, в а р т а більшої у в а г и, д е т а л ь н ї й ш и х з а м і т о к, нїж які п о д а в д. І. Л., що нїби не зважуєть ся договорити свою думку до краю, поставити кропку над і« (Л. Н. Вістник, IV, 57) — він цитує так: »п о т р і б у є б і л ь ш о ї у в а г и та й автор першої рецензії нїби не зважуєть ся договорити свою думку до краю, поставити кропку над і« (ib. VII, 40). Так само видумане нїби то мною »ненадавання ваги працям Кулика« (ib. VII, 43—44) справдї належить д. Стешенкові, бо про Кулика я в своїй замітцї н і р а з у не згадую. А проте, поводючись так съміливо з чужими словами та думками, д. Стешенко тією самою рукою, якою тільки що доконав операції над моїми словами, виписує менї прикрі нотації за »перекручаванне«! Коментарів до сього не треба.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

„Невже, — з патосом запитує д. Стешенко, — вказання на дефект у творчости хоч би й великого поета може бути назване кимбудь окрім шовінїста „здійманнєм руки“ на поета? Звісно, що тільки профани вищого калїбра можуть ставати на таку позицію. Що їм до того, чи є дефект, чи нї — не треба балакати про свої дефекти тай годі!“ (Л. Н. Вістник, VII, 47). І знов моя черга надходить сказати, що sancta simplicitas знайшла собі вигідне і, здаєть ся, цїлком відповідне помешканнє в особі д. Стешенка, якому я, „профан вищого калїбра“, мушу пояснити деякі зовсїм таки елємептарні речі. Я цїлком пристаю до думки д. Франка, що у нас „творам Шевченка припала дуже незавидна і всяку критику вбиваюча роля — книг канонїчних, сьвященного писанія“ („Причинки до оцїнення поезий Тараса Шевченка“, Сьвіт, 1881 р. 158) і разом із автором сих слів уважаю таку долю Шевченкових творів за річ дуже ненормальну і шкодливу для належної оцїнки Шевченка, а тим самим і для усїєї нашої лїтератури. Для останньої було-б правдивим щастєм, коли-б про Шевченка у нас, як у російській лїтературі про Пушкина, знайшов ся був свій Бєлїньский, який би вияснив справжню вагу Шевченкових творів без тих порожнїх загальних фраз, без того побожного остраху, який став просто таки традиційним у розмовах про Шевченка. Певна річ, що такий Бєлїньский не обійшов ся-б і без того, щоб не показати і справжнїх дефектів Шевченкових, і зла в сьому „шовінїстично-клєрикальне профанство вищого калїбра“ не бачить нїякого, а навпаки — тільки добро і для Шевченка, і для лїтератури. Треба говорити про дефекти, але як говорити? Я, напр., не згоджуюсь з деякими думками про того-ж таки Шевченка, що висловив у своїх відомих статях небіжчик Драгоманов, але в усякому разї тих думок я не назву „здійманнєм руки“, а от до Стешенкових инакшої назви не можу добрати. І се тому, що — хай се буде відомо д. Стешенкови — буває критика і критика. Коли вона полягає на тому, щоб видумати у когось небувалу „неуклюжесть“ та „дефекти“ і, плутаючись у льоґічних та стилїстичних суперечностях, розбавити сї видумки „масою“ хоч і заслужених, та порожнїх і банальних комплїментів (сю „масу“ д. Стешенко ставить собі в особливу заслугу, а менї, що про неї не згадав — у тим більшу ганьбу), які хоч „не оставляют желать ничего лучшаго“, та проте і не дають нїчого для характеристики данного письменника, то годї таку критику назвати инакше, як „здійманнєм руки“. Хай дарує

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

мені д. Стешенко, але з по-за такої причепливої до дрібниць та повної банальних компліментів критики, що оцїжує старанно кожного комарика і не добачає слоня, — з по-за такої, кажу, критики раз-у-раз витикаєть ся зрадливо кінчик ослячого вуха, котрий, як не ховає його автор, зраджує всю справу і показує, що основним прінціпом у таких критиків буває здебільшого відоме: „и я его лягну“. Така критика, на мою шовінїстично-клєрикально-профанську думку, справдї не велико важить і ні чести авторови не робить, ані літературі користи жадної не приносить.

Не буду сперечати ся з д. Стешенком про д. Грінченка, якого він ставить нарівні з дд. Кононенком та Білиловським, як не став би з людиною, хорою на дальтонїзм, сперечати ся про кольори; а що в сьому пунктї у д. Стешенка коли не цїлковитий дальтонїзм, то щось до його вельми близьке — се-ж очевидно. Не буду також і про те говорити, чи велику „дозу літературного смаку“ виявив д. Стешенко, поставивши на чолї естетичної школи в українському письменстві п. Старицьку та по-над усяку міру вихваливши п. Романову. Але до тієї злощасної школи мушу ще раз вернути ся, бо д. Стешенко й тут закидає менї, що його „ясні слова д. Єфремов перекручує в потрібному (!) для нього змислї“ (Л. Н. Вістник, VII, 44). Розгортаю Научное Обозрѣніе і на стор. 52—53 знахожу ту школу. На чолї її поставлено п. Старицьку, про яку з самого-ж початку сказано, що вона „поэтическими чертами“ дорівнює д. Самійленкови; иньших поетів названо просто вже „представителями ея школы“ і характеристику, напр., Славинського зроблено методом порівнання його з п. Старицькою. З сього вивожу, що коли є якась школа, то ватажком її мусить бути той, хто стоїть на чолї, — особливо, коли талантом він дорівнює такому справдї визначному поетови, як д. Самійленко, коли до його рівняють иньших письменників із тієї-ж школи, а то й просто кажуть: „представителем ея школы“. „Добросовісний читач“ так власне й зрозуміє відповідне місце.[1]) Але-ж д. Стешенко протестує

[1]) Не знаю, як »добросовісний читач« прийме ще отсе місце в статї д. Стешенка: в 90-х роках він констатує серед українських поетів »такое обилiе именно серьезных дарованій, выше которых на всем протяженiи нашей литературы можно поставить одного только Шевченка« і потім поміж справдї визначнїйшими поетами (які, до речі, хронольоґічно не всї належать до девятидесятників) згадує й безперечних dii minores, як дд. Ста-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:15 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

проти такої думки, зрікаєть ся її, — дуже радий за його, що він хоч сим разом не зважуєть ся обстоювати видимого абсурда, одначе не я калічив його думки, а просто вони покалїченими вже вийшли з голови їх автора. Через lapsus linguae сказалось те, чого не думалось, але замість того, щоб отверто в сьому признати ся, д. Стешенко поспішаєть ся перекинути вину „с больной головы на здоровую", зробивши мене ще й винуватим за те, що сам висловив ся так негарно. Ну, та після того, що ми бачили ранійше, я вже з сього не дивую; мені тільки за правду неповинну пїяково: за що її д. Стешенко потріпує так без жалю?

Показавши в своїй замітці деякі зразки наукових відомостий д. Стешенка та його-ж критичного й льоґічного апарату, я кажу, що взагалї „плутанина думок у д. Стешенка заводить його иноді в такі нетри льоґічних непорозумінь, із яких годї вийти щасливо" (Л. Н. Вістник, IV, 59), і даю знов один тільки зразок такої плутанини. Та що і в сьому випадкови д. Стешенко нїчого не годен добачити, опріче моїх „ворожих відносин до правди" та „літературного профанства", то знов мушу навести чималий уступ із його статї й доповнити те, що коротенько сказано в моїй першій замітці. „В общественной жизни Украины того времени, — каже д. Стешенко, — с одной стороны уничтожено было крѣпостничество (знов кажу: sic!) и тым самым поэзія лишилась одного из важнѣйших мотивов; прежнее бурное теченіе жизни и поэзіи вошло в покойное русло, новых форм жизни и мотивов еще не назрѣло, — и потому русскому поэту вообще и в частности украинскому становилось в данном (?) отношеніи трудненько. С другой стороны — самолюбіе (!) украинцев получило нѣкоторое удовлетвореніе в допущеніи украинской рѣчи в журналѣ и воскресных школах, в печатаніи учебников и т. п. В третьих — общество вмѣстѣ с правительством шло на встрѣчу народу. В виду всего этого, украинская поэзія начала 60-х годов как не бле-

---

рицьку, Славинського, Романову, Шнайдер, Маковея, Щурата, то-що. Боюсь, що з приводу наведеного уступа у »добросовісного читача« з автором знов може вийти таке-ж саме непорозуміннє, як і з приводу школи п. Старицької. Такі занадто переборщені характеристики, в яких автором, кажучи його власними словами, раз-у-раз »обнаруживается большое почтеніе« і »самыя радужныя надежды«, до такої міри панують у статї д. Стешенка, що д. І. Л. цїлком справедливо назвав її »піснею хвалебною«.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

щет талантами (все они второстепенны) — так и содержаніем: поэты отражаются (?) то в идиллических картинах, то в миндально-поверхностной лирикѣ, то в лучшем случаѣ в неопредѣленных призывах к работѣ на пользу народа" (Научное Обозрѣніе, 47). Читач, думаю, й без моїх коментарів добре бачить, хто з нас двох — я чи д. Стешенко — кажучи його власним словом, „жаль за минулим ставить на місце жалю над відсутністю нового", і скільки мої іронічні слова, що „поетам лишаєть ся тільки посипати попелом свої голови, згадуючи ту подію, що видерла у їх „один из найважнѣйших мотивов" (Л. Н. Вістник, IV, 59) — мають повну рацію. Але й опріч сього, трудно знайти місце, в якому під сосом „думок златих" більше було-б, як каже Виборний в „Наталці Полтавці", „наколочено гороху з капустою", ніж тут. Насамперед — про яке „самолюбіе" Українців говорить д. Стешенко, тай до чого тут взагалі яке-б не було „самолюбіе"? Хиба він дума, що українська преса і народня мова в школах для Українців тільки питаннє „самолюбія", а не один із найважнїйших засобів до національного відродженя і культурного розвитку нашого народу? Ну, та нехай і так, нехай се лише питаннє „самолюбія", — але тодї от що для мене, профана, знов таки незрозуміло: чому задоволенне сього „самолюбія" та зацїкавленнє громади й уряду народом відбили ся на українській поезії тільки таким способом, що „поэты отражаются" так невдатно? Де, инакше кажучи, лежить причиновий звязок між усїма тими подїями, про які згадує д. Стешенко, та „идиллическими картинами" і „миндально-поверхностною лирикою", в яких тогочасні українські поети „отражаются"? На мою профанську думку повинно було стати ся як раз навпаки, як справдї й було, хоч д. Стешенко сього не знає, в російській лїтературі. Так звана „епоха великих реформ" розбуркала великий та дужий рух серед громади, зміцнила сили лїтературним робітникам, окрилила їх надїями на те, що старому ладови прийшов кінець і Росия стоїть на порозї нового громадського життя. Разом з тим ся епоха надала російській поезії і нової сили і нових мотивів, хоча, правда, з деякою специфічною барвою. Справдї тільки-ж тепер Некрасов, напр., з „литературного поденщика", яким був досї, стає справжнїм речником громадянства і поетом, котрого „муза мести и печали" висловлює кращі думки і бажання тих часів. А за Некрасовим стоїть цїлий ряд, правда, меньш популярних тодї, бо на се були особливі причини, але все-ж таки визначних поетів,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

як Л. Майков, Ол. Толстой, Полонський, Фет та инь., і що найцікавійше — вони як раз репрезентували „чисту поезію“, себто такий напрям, який мало пасував до загального напряму серед громадянства. Знесеннє кріпацтва таким чином не зашкодило навіть чисто естетичній поезії, не кажучи вже про громадянський напрям; навіть більше — і не могло зашкодити, бо воно вже само, з одного боку, висувало на перший плян безліч нових мотивів, а з другого — і не видирало у поетів „одного з важнѣйших мотивов“, бо формальне визволеннє кріпаків ще не становить у житті народньому абсолютного перевороту, що всї проблєми життьові одразу розвязує й витворює зразу-ж „на земли мир и в человѣцѣх благоволеніе“. Се дуже добре висловив Некрасов хоч би отсими віршами:

Я видѣл красный день: в Россіи нѣт раба!
И слезы сладкія я пролил в умиленьи...
„Довольно ликовать в наивном увлеченьи, —
Шепнула Муза мнѣ: — пора идти вперед:
Народ освобожден, но счастлив ли народ?“

Питаннє, чи народ став щасливим по визволенні з кріпацтва, вже одно дає безліч мотивів для поезії, бо з одного боку, як каже російський поет —

...на мѣсто сѣтей крѣпостных
Люди придумали много иных,

а з другого — і сама спадщина по кріпацтві як віками набувала ся, так тільки віками-ж і затираєть ся, тим то ще й досї тяжить вона над народом. Недавні страйки по цїлій Галичинї, або торішні селянські розрухи в Полтавщинї й Харківщинї та повсякчасні аґрарні „непорозуміння“ на цїлому просторі українських земель — що-ж як не слїди кріпацтва, не наслїдки в значній мірі тих помилок та надужить, які зроблено в часи визволення кріпаків пануючим верствам на користь, а народови на шкоду та кривду?... А коли так, то значить про те, щоб зразу, моментально по реформі забракло мотивів у поетів, може говорити тільки той, хто не розуміє нї часу, нї подій, нї обставин; тай наведені в горі факти з історії російського письменства говорять проти сього. Правда, поезія тих часів була переважно змісту громадянського; иньша не мала тай не могла мати популярности в ті бурливі часи, — але чому-ж Україна не появила хоч би свого Некрасова? Що до українського письменства д. Стешенко виставляє ще й спе-

Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ціяльні причини, опріч знесення кріпацтва: він думає, що на перешкоді до сього стало те, що „самолюбіе украинцев получило нѣкоторое удовлетвореніе“ від часткового, мікроскопічного допущення української мови в пресу і школу, та що „общество вмѣстѣ с правительством шло на встрѣчу народу“. Проти сього „наукового“ погляду, мені здаєть ся, не варто й сперечати ся, бо, як на мою профанську думку, дїялось зовсїм навпаки. Занепад української поезії, хоч не такий уже надто великий, як думає д. Стешенко,[1]) став ся через те, що українська інтелїґентна громада (про уряд, певне, краще й не згадувати), виключаючи поодинокі особи, зовсїм не пішла на зустріч народови, сьвідомо розуміючи свої національні завдання та обовязки. Простїйш кажучи, сьвідомої своїх національних інтересів інтелїґенції ще й не було тодї, — були тільки поодинокі інтелїґенти, — бо з одного боку вона не могла народити ся за попереднї тяжкі часи, а з другого — „медовий місяць“ української „вольности“ (те, що д. Стешенко гумористично зве „удовлетвореніем самолюбія“) тягнув ся так не довго, що те-ж не встиг витворити якогось потужнїйшого руху, який конче мусїв би відбити ся і на всьому письменстві українському, як і на поезії в'осібна. Не забуваймо, що вже 1862 р. впала „Основа“ і не через саму тільки власну безсилість, що тодї-ж таки вигнано українську мову з недїльних шкіл, що 1863 р. видано перший таємний наказ проти українського слова. Брак сьвідомої інтелїґенції і був найголовнїйшою причиною того, що по всїх сих подїях почав ся другий антракт в історії українства, що тяг ся мало не десять років і відбив ся так нещасливо на історії українського письменства. Пригадавши сї факти і знайшовши замість їх у д. Стешенка тільки порожні фрази про „самолюбіе“ і т. и., здаєть ся, маю право думати, що плутанина думок і брак елєментарних відомостий про ті часи завели нашого автора в такі негри льогічних непорозумінь,

---

[1]) Одна помилка раз-у-раз викликає другу, і менї здаєть ся, що думка д. Стешенка про крайнїй занепад української поезії в 60-ті роки не що иньше, як наслїдок його попередньої помилки що до Кулїша, якого він безпідставно викинув із гурту шестидесятників. Отже виключивши з порівнання Шевченка, що як геній стоїть, так скажемо, по-за конкурсом, і приєднавши до шестидесятників Кулїша, мати-мемо трохи иньший образ української поезії того часу, а в усякому разї не таку вже мізерію, яка ввижаєть ся д. Стешенкові.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

з яких годї вибрати ся щасливо. Зразків такої плутанини у д. Стешенка можна-б набрати чимало, але я наведу лиш один, що має вже гумористичну закраску, — се інцидент із „новим словом“ д. Старицького. Зазначивши, що найбільшою фіґурою в українській поезії 70-х років є д. Старицький, який „сказал новое слово в поэзіи в отношеніи своих предшественников“ і „спеціально (?) для Украины оказал (sic) большія національныя заслуги“, д. Стешенко каже далї: „Новое слово Старицкаго выразилось в реагированіи его на окружающія условія. Такое (цїкаво-б довідати ся, яке-ж саме?) серьезное направленіе музы Старицкаго дѣлает ее достойной серьезнаго вниманія. Этому еще болѣе способствует сила выраженія Старицким своих поэтическихъ замыслов (?), достигающей (що?) у него значительных размѣров: она является, конечно, результатом у него (чудовий вираз, — шкода тільки, що не російський!) большого художественнаго дарованія“ (Научное Обозрѣніе, 48). Досї, як бачимо, опріч якогось досить темного „реагированья“, навіть натякання нема на те, яке-ж саме „новое слово“ сказав д. Старицький. „Но указанным достоинством творчество Старицкаго не ограничивается“, — читаємо зараз же і думаємо: Hier liegt der Hund begraben, але читаючи далї, здивовано завважуємо, що й тут нїякої собаки нема: д. Стешенко говорить про спеціяльно перекладницькі заслуги д. Старицького, яких певне нїхто й нїкому не поставить в рахунок як „новое слово“. Дїтям на забавку дають инодї такі загадкові малюнки: намальовано, скажем, дерево, а підпис питає: „де носорог“? — очевидно й тут щось на те скидає ся: говорить ся бог-зна про що, а читач мусить відшукати „новое слово“ д. Старицького. Могила складена з пишних фраз, породила, як у відомій приказцї Гребінчиній, руденьке мишенятко.

„Але, — впадає д. Стешенко в іронїчний тон, хоч той йому дуже не личить, — д. Єфремов не тільки виступа в ролї нищителя змислу чужих думок, він часом і на добру путь направляє. З приводу мого вислову він каже: — sic! у автора переплутались дивним способом „крѣпостничество“ і „крѣпостное право“. — Цїкава річ — „переплутались!“ Усього за 6 (виразно пишемо і підкреслюємо: шість“) рядків вище у мене стоїть вираз „крѣпостное право“, а тут раптом „переплутались дивним способом!“ Справдї для профанів дивно, але для простих смертних зрозуміло: раз

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

автор поруч з „крѣпостным правом“ ужив і термін „крѣпостничество“, то очевидно має на се підставу“ (Л. Н. Вістник, VII, 48).

Справдї дуже дивно: авторови закидають, що він плутає неоднакові терміни, бо вживає їх разом, не розбираючи між ними ріжниці, а він на сей закид відповідає: — а так, уживаю, — і навіть підкреслює се, але про значіннє термінів анї пари з уст. Не маю права говорити за „простих смертних“, але за профанів можу забрати голос. Се, як відомо, люди надокучливі, настирливі: їм поясни все та покажи, щоб було видно як на долонї, — тим то мене зовсїм не задовольнила хоч дуже категорична, але надто порожня відповідь д. Стешенка: ужив — значить, мав підставу. „Лукавиш — теє то як його — моя галочко, — скажу словами Тетерваковського, — а добре все розумієш“, що не про те ходить. Що ужив — се я й сам бачу, а от цїкаво-б про саму підставу почути. Думаю, що даремно й удає з себе ображеного д. Стешенко, бо навіть „неучившемуся в семинаріи“ відомо, що „крѣпостное право“ (по українськи — кріпацтво, панщина) і „крѣпостничество“ (в українській мові, здаєть ся, відповідного слова нема, а пояснити можна так: громадський напрям, що сприяє кріпацтву) — зовсїм не сінонїми і вживати одного замість другого не можна. Се вже хоч би з того видко, що коли „крѣпостное право“ можна було одним розмахом пера знищити, то з „крѣпостничеством“ зовсїм не така вже легка справа, скоро воно й досї істнїє хоч би в особі мабуть і д. Стешенкови відомого князя Мещерського з його „Гражданином“. Замість того, щоб удавати ображеного та підсовувати менї замір „ославлювати автора (себто д. Стешенка) всякими засобами“, сей автор краще-б зробив, як би був пояснив, як саме він відрізняє обидва поняття, — тодї-б і видно було, чи переплутались вони у його, чи нї. Може і тим „простим смертним“, на яких покликуєть ся д. Стешенко, стало-б тодї зрозуміло те, що від разу впадає в око профанови — що коли автор уживає разом (а він се сам „виразно“ пише і навіть підкреслює) схожих, але змістом неоднакових термінів, не розбираючи між ними ріжниці, то очевидно вони у його дивним чи не дивним способом, а переплутались. І се знов таки не єдиний і не останнїй зразок такої плутанини, яка показує, що д. Стешенко що найменьше не вміє оперувати навіть загально-відомими термінами. Напр. на стор. 46 Научнаго Обозрѣнія читаємо: „Благодаря всѣм перечисленным качествам, украинская народная поэзія вполнѣ стала общеславянской“, а тим

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:20 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

часом з контексту видко, що мова мовить ся зовсїм не про народню (пісні, казки то-що), а про літературну поезію 40-х та 50-х років; на стор. 42 — „Есть и еще одна черта в обѣих названных литературах, составляющая для каждой из них демаркаціонную линію важнаго характера“, — мабуть і „простим смертним“ видко, що „демаркаціонная линія“ тут не зовсїм до речі; дуже я непевен також, чи слово „эстет“, яким нї з сього нї з того д. Стешенко вилаяв д. Славинського (стор. 52), не ужито замість — „эстетик“, „эстетическая натура“ і т. и. Взагалї нашому ученому авторови не зайвим би було держати на столї „Толковый Словарь“ і частенько до його заглядати: там би він знайшов чимало для себе нового й цїкавого.

Нїчого нема дивного, коли у такого автора, якому на столї треба мати „Толковый Словарь“, плутанина думок і темнота вислову межує з тим, що Росияне звуть „безграмотностью“, котра ще більш утруднює читачеви розуміти, що власне хоче сказати автор. Правда, моя увага про „безграмотность“ здаєть ся д. Стешенкови „найдрібнїйшою зброєю“, яку я беру до рук, аби тільки його „знищити з головою“, і він знов уживає свого звичайного методу, — єдиного, який він справдї консеквентно вміє перевести, — скидаючи обвинуваченнє „с больной головы на здоровую“. Він бере одну нїби „безграмотну“ фразу у Пушкина, згадує, що випадково зустрів таку-ж і у Толстого, і нарештї, як ultima ratio, наводить половину моєї фрази і пересипавши все се іронїчними комплїментами: „великий стилїст“, „великий писатель землї української“, „знаменитий грамотїй“ і т. и., думає, що сим знищив мене з головою. Але даремно він се думає: замість знищити, він просто не в ті двері попадає. Бо коли-б навіть Пушкинова й моя фрази були справдї такі „безграмотні“, як се здаєть ся д. Стешенкови, то хиба-ж се виправдує його „безграмотность“? А що-б сказав він, коли-б я напр. на ласкаво призначений менї титул профана відповів: „то ще хто його знає, а от тим часом учений д. Стешенко умудрив ся пустити в сьвіт таке скандальне „наукове“ виданнє „Наталки Полтавки“,[1]) яке і профан не кожний би потрапив

---

[1]) Се знамените виданнє, яке само кожному ученому могло-б »воздвигнуть памятник нерукотворный«, негативної одначе вартости, вийшло сього року в Київі. Д. Стешенко, заходившись дати »провѣренный текст (по изданію 1838 г.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ладити? — як він думає, чи така моя відповідь урятувала-б мене від назви профана? Думаю, що ні, тай сам я від неї не відрікаю ся. А коли ні, коли скандал, заподіяний д. Стешенком з виданнєм „Наталки-Полтавки" не здіймає з мене титулу профана, то так само навіть доведена Пушкинова чи моя або чия иньша „безграмотность" не визволяє д. Стешенка від обовязку писати грамотно. Кажу — „навіть доведена", бо кожному, хто вміє російську мову, очевидно, що тільки непогамоване бажаннє знайти проти мене відповідну, і як йому здавало ся, дуже влучну зброю примусило д. Стешенка побачити якусь надзвичайну „безграмотность" в тих фразах, що він наводить. Певна річ, що мабуть у кожного з сучасних письменників можна відшукати кілька не до ладу збудованих фраз, бо самий характер журнальної праці, яка вимагає поспіху і через те робить ся здебільшого на-швидку, не дозволяє виглажувати старанно стиль і шліфувати кожну фразу. Але коли у иньших письменників такі помилки стрівають ся тільки випадково, то у д. Стешенка се — звичайна річ: в кожній його праці їх стільки, що хоч лопатою горни, та се мабуть уже й сам читач зауважив із цитат, які менї доводилось наводити. В своїй замітці, не бажаючи про се довго розводити ся, я обмежив ся одним лише зразком, тай то не вишукуючи, а взявши перший, що в око впав; тепер я навожу їх у примітці трохи більше,[1])

и открытому списку 1820 г.) »Наталки-Полтавки«, дав замість сього ряд власних помилок, видумок та поправок, якими до решти знівечив і попсував текст Котляревського, а собі, як ученому, видав найвиразнїйше testimonium paupertatis. Дивись рецензію д. Грінченка в »Кіевской Старинѣ« (книжка за липень-серпень сього року, стор. 56—60).

[1]) »Остановившись выразительно на дѣятелях«... (38). »Котляревскій... примкнул к той сторонѣ западно-европейскаго псевдоклассицизма, которая иллюстрируется (?) обращеніем к народу« (39). »Ряд подражаній народной пѣснѣ и картины из народной жизни — вот тѣ связи, которыи соединяют его (Шевченка) с предыдущими поэтами и который (що саме? коли »ряд« — безграмотно, коли »связи« — nonsens) он сознательно одобрил у своих предшественников« (41). »Украинская поэзія... слѣдя (слѣдуя?) за европейскими теченіями, продолжала«... (42). »Весь ужас народной жизни, растравляемой(!) помѣщиками, был изображен«... (44). »Шевченка трогали судьбы прочих славян, выносивших долю, аналогичную с его родиной« (44, — доля аналогична с родиной!). »Чувствованіе массы окружающих невзгод« (44). »Полная изолированность лучших умов среди прочаго (?) дворянства« (44). »Послѣ

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

хоч разом застерегаю читача, що коли-б хотів зупиняти ся на кожній такій помилці д. Стешенка, то мусів би передрукувати мало не цілу його статю. Я зовсім не маю себе ні за „великого стиліста“, ні тим більш за „великого українського критика“, чи ще краще — „великого письменника землі української“ і навіть почуваю трохи сорому за іронію д. Стешенка, в таких занадто переборщених формах виявлену. Я — просто профан, але профанство моє не перешкаджає менї бачити що до д. Стешенка, що у його „стиль бомбастичний“, як висловив ся один рецензент (Л. Н. Вістник, 1903, I, 70), розтріпаний (пригадую, що le style c'est l'homme...), думки поплутані, слова вживають ся в невідповіднім значінню, фрази сплітають ся в неможливих сполученнях, — а се для ученого зовсім не маленька хиба, бо що й по тій учености,

---

разъясненія (?) поэзіи Шевченка... появляются изслѣдованія«.. (46). »Один из историков русской литературы, г. Скабичевскій, включил лучшаго ея (ея — очевидно »русской литературы«, хоч мова йде про Шевченка) представителя в число писателей »общих« для всей славянской (виходить і для Поляків?) Россіи« (46). »Данная эпоха, характеризуемая всеобщим подъемом интеллигенціи по поводу (!) уничтоженія крѣпостного права, затронула, конечно, и украинскій отдѣл послѣдней« (46). »Поэты отражаются (?!)... в идиллических картинах« (47) »Частое непониманіе вождями народа своих высоких задач« (49). »Франко взывал о помощи народу, об исцѣленіи его от тяжелаго состоянія нищеты« (49). »Застой общественной жизни... не оплодотворил ее...« (50, — чи »застой« може »оплодотворить« що-небудь?) і т. и. і т. и. без кінця і краю. А от ще кілька перлин зі статї, надрукованої у »Вістнику«: »Се наше нещастє (брак наукових сил) тяжко мусить відбивати ся на культурному життї могутних навіть наций, а про таку прибиту, як українська, нема чого й говорити« (VII, 39), — чому наше нещастє мусить відбивати ся на якихось могутних нациях?... »Сю прикру появу добачаємо в статї д. Єфремова... про мою статю про українську поезію в »Научном обозрѣніи«, 1902 р., книга 12. Вся його »дискусія« »про останню« і т. и. (ib. 39). »Про останню« — себ-то про книгу? чи про поезію, хоч то вже буде не »остання«, так само, як і »статя«, як і »поява«? І се тільки на першій сторінці! Взагалї д. Стешенко любить надуживати словами: »первый« і »послѣдній«, чи в українських своїх працях — »останнїй«, так само як і дуже категоричним способом вислову: слова »безспорно«, »положительно«, »вполнѣ объективно«, »безошибочно«, »безусловно«, »внѣ всякаго сомнѣнія« то-що занадто часто прикрашують речення д. Стешенка, хоча иноді уживанне їх »отличается одной категоричностью, не представляется вытекающим из фактических предпосылок и является только голым, так сказать, мнѣніем автора« (»Научное Обозрѣніе«, 37), як висловлюють ся сам д. Стешенко з иншого приводу.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

коли її виявлено в такій формі, що ї же тяжко або й зовсім неможливо домізкувати ся до неї! Тай сама вченість д. Стешенка, як видно з попереднїх уваг, належить до того-ж сорту, що й господарюванне Лопуцьковського. Обом часто бракує найелементарнїших відомостий та уміння консеквентно додержати якийсь основний погляд, якусь провідну гадку; обидва дещо чули, тай то прихапцем, про „хорошую методу“, але не второпавши її до ладу, раз-у-раз не в ті двері попадають; обом льоґічности й на стільки не вистарчає, щоб хоч сяк-так довести свою думку і на протязї кількох рядків не збочити, не ухилити ся від тези, та вони навіть не помічають, що збили ся з дороги; хиби сї обидва надолужують хиба порожньою балаканиною та гучними шабльоновими фразами. Словом, усього того, що сам д. Стешенко досить влучно зве „прелестями ненаучнаго мышленія“ (Научное Обозрѣніе, 38), у його повно, мов „аффекту вщерть набитий кош“ в його поезіях. А тим часом — гляньте, яке самовпевненне, яка пиха і призирство до кожного, хто зважить ся з ним не згодити ся; яка сьміливість в роздаванні патентів на ученість та профанство і певність, що він ті патенти має в своїх руках; які претенсії на науковий авторітет, який нахил благородно обурювати ся за потоптану ніби то правду і .. зараз же топтати її самому без жалю, без милосердя! Я звичайно не вважаю потрібним вдавати ся в кваліфікацію моральної сторони відповіді д. Стешенка, того надзвичайного, в нашій журналїстиці мабуть ще небувалого потоптання правди во ім'я самої-ж таки правди, бо сподіваюсь, що безсторонній читач може се зробити й без мене. Скажу лише, що д. Стешенко виявив риси не ученої, а просто тільки до засліплення, до забуття усього на сьвітї закоханої в себе людини. Як найвищого степеня іронії, д. Стешенко вживає про мене виразів: „великий український критик“, „великий письменник землї української“, — на жаль я не можу віддячитись йому тим самим і назвати його „великим українським ученим“, — навіть іронічно не можу, бо я, профан, занадто поважаю науку, щоб навіть жартом завдавати їй прикрість близьким сусїдством із д. Стешенком...

Я переглянув відповідь д. Стешенка на мою замітку і скористував ся з сієї нагоди, щоб разом вдруге перебігти і його статю „Новѣйшая украинская поэзія“, хоча й сим разом далеко ще не все, що можна було, використав. Читач може буде на мене ремствувати за те, що я обіцяв показати йому дещо з „думок зла-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

тих, які ученую главу посїдають", та замість того примусив його відбути довгі й нудні „вояжі" з Чернїгова до Воронежа й назад в компанії з Лопуцьковським. Прошу пробачення, але я вимушений був се зробити, щоб показати д. Стешенкови, на скільки перша моя, досить лагідна замітка була „недостойним нападом" на його, „продуктом перекручених (!) його думок, затаювання одних фактів і піднесення неістнуючих" (Л. Н. Вістник, VII, 50)... Думаю також, що маю тепер повне право і навіть моральний обовязок зібрати до гурту всї ті епітети і компліменти, які д. Стешенко щедрою рукою розсипав проти мене по всїй своїй статї (одважний, натхненний відвагою, грізний, розвязний, повний неправдивости, нищитель змислу чужих думок, знаменитий грамотїй і т. и.) і з подякою вернути їх назад авторови: йому вони більш до лиця. Одного, правда, я йому не верну, а лишу собі, — се „профана", бо епітет сей стане менї обезпекою й запорукою, що я нїколи не буду залучений до того гурту „ученых", до якого належить д. Стешенко.

На закінченнє моєї з д. Стешенком розмови мушу з жалем признати ся, що у мене справдї є на сумлїннї супроти його один гріх: в останнїх рядках своєї замітки я звертав ся до такту д. Стешенка. Каюсь — я зовсїм безпідставно і безпотрібно образив його, підозрівши істнованнє у його такої, як тепер бачу, непотрібної і навіть цїлком зайвої риси: те, як д. Стешенко повитав мій необачний вчинок та і вся взагалї його відповідь показали менї се досить виразно... Sapienti sat, але чи буде також sat і д. Стешенкови — се мене вже анї трохи не обходить, тим то нї в які дальші розмови, а тим більше в „перебранку" з ним вступати більш не буду, бо не маю до того нї часу, нї охоти...

Сергій Єфремов.

Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

До характеристики семінарських часів Івана Котляревського.

По причині відслоненя памятника Ів. Котляревського в Полтаві появило ся в російській пресї багато заміток про нього і то як у щоденних часописях, так і в тижневниках та місячниках, як у дрібних і провінціяльних виданях, так і в поважних, столичних. Замітки переважно були принагідні, передавали найчастійше біографію поета та характеристику його творів. Нового — не приносили вони майже нїчого. Через те й не зазначували ми їх у нашім журналї тим більше, що не всї вони були нам доступні тай що ми надїялись і надїємось далї, що хтось із наших співробітників у Росиї подасть нам бібліографію сих заміток, зробивши її лїпше і повнїйше, як могли-б се зробити ми.

Між иньшим появила ся статя про нашого поета і в поважнім московськім місячнику „Русская Мысль“ (кн. X, ст. 125 – 140), підписана криптонїмом *W.* В сїй статї подані коротенькі спомини про семінарське житє за шкільних часів Котляревського. Вони на стільки інтересні, що ми зважуємось подати їх отут у перекладї нашим читачам.

„Відслоненє памятника в Полтаві батькови нової української лїтератури Іванови Котляревському — пише д. W. — се дуже важний факт українського громадського житя за останнї часи. День 30 серпня 1903 р. повинен стати для України початком нової ери, задатком красшої будучности.

„Від тої знаменної пори, коли Микола Павлович, тодї ще великий князь, познайомив ся з Котляревським і висловив бажанє

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

дістати два примірники його „Енеіди“, се перший випадок офіціяльної санкциї української літератури. В епосї русифікаторських змагань у другій половинї XVIII і XIX ст. її переслїдували і викорінювали; на початку XIX ст. її не добачували. Дозвіл публичних складок на памятник і його відслоненє повинні стати на нашу думку початком нових, толєрантнїйших і справедливійших відносин. При нововідслоненім памятнику зійшлись по братньому представителї ріжних фракций української і галицької інтелїґенциї; про українське сьвято відізвали ся прихильно найкрасші елєменти російської преси й російської інтелїґенциї. Так скінчила ся всенародня регабілїтация Котляревського і над його могилою заблиснув уже раз на все „промінь безсмертности.“

Згадавши про ріжні неоправдані оцїнки творів Котляревського та про новійші працї про нього, пише автор далї:

„Є щось рідне в долї Пушкіна й Котляревського, при цїлій ріжницї їх поетичних талантів і сьвітового значіня. Завершаючи старий цикль розвитку літературних форм, манєр і ідей, вони наложили нестерту печать своєю сильною і оріґінальною індивідуальністю на ввесь новий період розвитку рідної літератури; їх імя було довго девізою боротьби громадських і літературних партий, перерваної аж — у столїтнїй ювилей та закінченої при памятнику братерством та дружнїми похвалами недавних іще ворогів.

„Аж тепер, хоча й з сильним опізненєм, попав і Котляревський в кінцї „на свою поличку.“ . . . . . .

. . . . . .

„Ми дуже мало знаємо про житє Котляревського. Він сам не полишив нїяких автобіоґрафічних вказівок; сучасники, тай то не дуже численні, дали про нього більше сумнївних анекдотів, ніж позитивних відомостий. Слабо відомі навіть зверхні факти його житя, а зовсїм майже невідома історія його внутрішнього розвитку; дуже неясний процес повстаня його творів. Гірш усього, що трудно числити на нові відкритя в тім напрямі; всї пошукуваня аматорів і спеціялїстів дали поки що дуже скупі результати.

„Його предки вийшли з козацьких верств, належали до дрібної шляхти і деколи займали духовні гідности — факт дуже розширений на Україні в тім часї. Він родив ся в 1769 р. і на початку 80-их років поступив у полтавську семінарію, яку й скінчив у 1789 р.

„Всї дотеперішнї біоґрафії Котляревського не дають ні одного факта для характеристики того періода його житя. Нам уда-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лось знайти кілька цікавих рисок у споминах І. І. Мартинова, товариша Котляревського по семінарії, невідомих усім, що писали про автора Енеїди.

„До річи сказати, у всіх біографіях Котляревського згадується про те, що його другом і співучеником був перекладач „Іліяди“ М. І. Гнїдич. В дійсности Гнїдич був значно молодший від Котляревського і безумовно не міг бути рівночасно з ним у семінарії. Очевидно з ним помішали Мартинова, також відомого перекладача з грецької мови.

„Мартинов уводить нас, хоч очевидно не без властивої йому добродушности, у внутрішні порядки тодішнього семінарського житя, чого доси біографи Котляревського зовсім не давали.

„Він родив ся 1771 р. і був сином переволоченського сьвященника (Полтавської губернії). Коли до Переволочної приїхав епархіяльний архієпископ Никифор, мати Мартинова подала йому просьбу і він велїв їй привезти І. І. і його старшого брата в полтавську семінарію.“

„„На девятім році мого житя — оповідає Мартинов — відвезли мене в полтавську семінарію, недавно перед тим засновану знаменитим наукою архієпископом Евгенїєм Булгаром, що був тоді вже на власне бажанє увільнений від усіх справ в управі епархією. Приїхавши до Полтави ми пішли до ректора, соборного протоєрея Якима Яновського, який через день заявив нам рішенє преосьвященного, що ми приняті на державний кошт до так званої бурси, заложеної при семінарії для бідних сиріт.

„Обезпечений що до удержаня, я вчив ся радо всіх предметів, які тоді викладано в сій школі. Переходячи звичайні кляси від фари до богословія по звичайному тоді в семінарії порядку, побіч головних предметів науки, якими вважали ся латинська і російська граматика, поезія, риторика, фільософія і богословіє, я навчив ся тут грецької,[1]) трохи нїмецької мови й аритметики; иньших наук і мов не вчили тоді в сій семінарії. Мої учителї були майже всї люди гідні місць, які займали. Назву бодай одного з них, єромонаха Гавриїла, що в сім чині вчив фільософії і грецької мови, а опісля в чині архимандрита і в гідности ректора вчив лише грецької мови. Сей поважаний мій учитель був опісля ви-

[1]) Із Мартинова виробив ся опісля визначний на той час гелєнїст.

Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

висшений на перший степень єрарха і був Кишиневським та Хотинським екзархом-митрополитом. Як ученик я діставав нераз на публичних зібраних із рук преосьвященного Никифора за успіхи, пильність і обичайність нагороди, а особливо незабутній для мене той день, коли я в присутности молдавського господаря Маврокордата і добірної публіки дістав від преосьвященного кілька срібних рублів і дві книжки: Новий Завіт у грецькій і латинській мові, за поступи в грецькій мові та Бавмайстрову фізику в російській мові, за поступ у фільософії. Тимчасом, як я вчив ся сам, будучи в клясі риторики, дякуючи Господу, я міг уже вчити иньших російської й латинської граматики, а опісля поезії і риторики. Будучи на державнім удержаню і живучи разом із багатьома иньшими сиротами з низших кляс, я переважно вчив їх усего, що сам знав, без усякої платні. Потому я вийшов на кондицію, себто на кватиру, винайману на кошт плати, одержуваної від моїх учеників, які або жили разом зо мною, або приходили до мене з иньших кватир.

„Удержуючи себе кондицією я скінчив курс фільософії, значить льоґіки, метафізики, фізики і етики і перейшов на богословський курс. Під той час правив уже епархією, в якій була полтавська семінарія, знаменитий архієпископ Амврозій, під іменем катеринославського і херсоно-таврицького. Архипастирю сьому став я особисто знаний по причині посьвяти йому в день його іменин уложеної мною оди. Мої стихи, як я сам опісля відчував, були слабі, але преосьвященний по прикметі великих душ приняв їх прихильно, подарував менї 25 рублів, що на ті часи чинило велику суму, і риторику написану ним по російськи підчас пробуваня в Москві, при чім промовив: „От і я свого часу займав ся творами. Продовжуй! Най Бог благословить твої труди.“ Підбадьорений такою ласкою я не щадив сил, аби своїми успіхами звернути на себе ще більшу увагу архипастиря. Незабаром притрафила ся відповідна нагода. Ректор семінарії, архімандрит Гавриїл, зрік ся по причині слабости викладів грецької мови і на своє місце представив мене. Преосьвященний візвав мене до себе, заявив про те і благословляючи велів підняти ся сього обовязку, але й не покидати далї слухати богословія. „Я рад — сказав він — що такий учений уважав тебе достойним заняти його місце.“ Се було з початком 1788 р. Та сього самого року, в вересні, присилає він знов за мною і заявляє, що він одержав найвисший приказ ви-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

слати в петербурську Александро-Невську семінарію трьох або чотирох студентів для науки на учителїв і питає мене, чи бажаю я їхати туди. Се питанє викликало в мині такий захват, що не лиш мої слова, але цїла моя фіґура вказувала на моє бажанє їхати до столицї. Преосьвященний завважавши те сказав із усьміхом: „Дуже гарно, але ти менї потрібний тут, ти ведеш грецьку клясу.“ Сї нежданї слова після такої підхлїбної пропозициї витиснули в мене сльози: я плакав і просив не збавляти мене сього щастя. Давши себе переконати моєю усильною просьбою, преосьвященний згодив ся післати мене і спитав, кого я уважав би ще достойним такого назначеня. „Товариші — сказав він — можуть лїпше знати один одного як що до талантів, так і що до поведеня.“ Я осьмілив ся назвати трьох: „Стефановського, Котляревського (І. П. Котляревський прославив ся опісля „Енеідою“, перелицьованою на українське наріче) і Іллїчевського. Преосьвященний казав менї прийти з ними другого дня. В назначенім часї явив ся я зі Стефановським і Іллїчевським, а Котляревського не можна було знайти, бо його тодї не було в городї. „Що-ж, ви не всї?“ — спитав мене архипастир. Я сказав причину, і він розпитавши, хто знає які язики крім латинського, велїв нам через два днї зібрати ся в дорогу і коли будемо готові, приїздити просто в манастир, звідки будемо вислані. „Не беріть із собою — сказав він — нїчого зайвого, там буде для вас усе готове. Я накажу також префектови видати вам грошї.“ Діставши грошї і покупивши все потрібне на дорогу, ми наймили візників, попрощали ся з учителями, з префектом, із приятелями, товаришами, а я і з братом, що лиш перед тим оженив ся, і приїхали в манастир під вечер третього дня по данім нам приказї. Зараз візвав нас преосьвященний до себе. Перше його слово було: „Ви попрощали ся з усїми?“ Ми відповіли, що прощались. „Були ви в ректора?“ Ми остовпіли. „Нї“ — говорить один із поміж нас. „Як? Ви не були в головного свого начальника?!“ — „Ми не зважували ся турбувати його — відповідає другий з нас — тому що він дуже хорий.“ А я не сьмів сказати нї слова тому, що чув, що ми провинились. „Тим більш обовязані ви були попрощати ся з ним тому, що може бачите його в останнє.“ Ми кинули ся в ноги архипастиря просити прощеня. „Нї! Се непростимий проступок — із гнївом сказав він; — зараз їдьте до нього в моїй каритї, перекажіть йому, що я вас післав, признайтесь йому до свойого проступка проти нього, просїть у нього про-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

щеня і привезіть менї писемне посьвідченє, що він простив вам; коли-же він не простить, то не надійтесь і на моє прощенє!“ Яке було наше положенє, може собі представити кождий, у кого не ступіло почутє стиду, вдячности, підданности, пошанівку думок начальства. Не слабість ректора була причиною тому, що ми не ходили до нього прощати ся, але властиве молодим людям (?!) вирахуванє поважати лише тих, хто має на них більше впливу, а усувати з перед себе тих, що його не мають. Ректор не мішав ся зовсїм до семінарських справ, і се — властива причина нашої поганої вини, на яку ми може-б і не наразили себе, коли-б мали більше часу для зібраня. Ми вже сумнївали ся, чи будемо вислані до Петербурга, бо знали лютий характер ректора і бридоту нашого поступка. Але нїчого було робити. Ми пустили ся в город до ректора, докоряючи по дорозї один одному, що се не прийшло нїкому до голови. З'явившись перед ректором, ми виповнили все, що нам приказано. „Бог вам простить — сказав він; — я й не приймав би вас по причинї слабости, хоча-б ви були прийшли й до мене.“ По сїм дав нам записку до преосьвященного. Немов камінь звалив ся нам із грудий при сих словах; надія на прощенє архипастиря і на висилку до столицї ввійшла на ново в наші серця і ми пішли до манастиря. Преосьвященний прочитавши записку сказав: „Дякуйте великодушности ректора; без нього не бувати-б вам у Петербурзї. Тепер і я прощаю.“ Ми кинулись йому в ноги. „Дивуюсь, як ви могли забути про найвисшого свого начальника! — говорив він дальше. А ти — звертаючись до мене — винен більш усїх; він був твоїм учителем, він поручав тебе на своє місце, він твій добродій і ти забув про нього. Коли ви забуваєте своїх добродіїв, Бог забуде вас!“ При сїй научцї я плакав як мала дитина. Плачу все, коли згадаю про сей проступок і тепер пишу про се зі сльозами. Сьвятитель міг би був іще додати у своїй бесїдї до мене, що він удостоїв мене особливим своїм довірєм по причинї назначеня нас для виїзду до столицї, а я показав ся на стільки недостойним його! Та мої сльози переконали його мабуть, бо здержав ся від таких слів. Після сього преосьвященний вийшов із кабінета листи до рїжних осіб у Петербурзї і в тих городах, через які ми мали переїздити, благословив нас на дорогу і дав нам останню науку, щоб ми жили чесно, щоб не йшли за всїм у столицї, де побачимо багато і добрих і злих прикладів, але старали ся вибирати для наслїдуваня моральности взірцї, визначні гарними

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

прикметами: до того додав, щоб ми в своїх потребах звертали ся просто до нього. Так отже суворий перед кількома хвилями начальник перемінив ся на дїтолюбного батька і попрощав ся з нами, як зі своїми дїтьми.

„Все се характеризує — додає д. W. — добре й самого Мартинова з усею його старозавітністю і патріярхальні порядки тодїшнього семінарського житя, може трохи з'ідеалїзованого Мартиновим, та на всякий випадок далекого від страшної бурси часів Помяловского і навіть бурси Наріжного та Гоголя. Добре змальований тодїшній семінарський курс, живо і випукло виступає семінарське і епархіяльне начальство з його відносинами до учеників. Ми дізнаємось у кінці, що Котляревський був одним із лїпших вихованків і лише припадково не попав до Александро-Невської семінарії.

„По вказівкам біоґрафів він скінчив полтавську семінарію в 1789 р.“

Дуже характеристичний анекдот про Котляревського оповідає в одній зі своїх повістий Т. Шевченко; характеристичний він тим більше, що міг бути оснований на дїйснім подібнім фактї і переказаний Т. Шевченкови кимось із близьких знайомих поета. В тій повісти приходить до Котляревського семінарист просити за своїх учеників. Він уходить до кухні і застає тут господаря, хоч не пізнає його. Господар гостить виголоднїлого юнака і випитує його про справу, все не називаючи себе. Семінарист просить його поклопотати у Котляревського, а той обіцяє, додаючи, що „се дїло таке, що зробить можна, а він хоч не дуже мудрий, але дуже нелукавий.“ Семінарист всуває йому гривенника: „Здасть ся на бублички!“ Котляревський говорить: „Нї, спасибі вам, не турбуйтесь!“ — і запрошує юнака заходити до нього все, коли буде в городї.[1])

Д. W. кінчить свою статю отсими словами: „Розпочата ним (Котляревським) новійша українська лїтература була одним із дуже важних ферментів розвитку російської лїтератури, просьвітленя її гуманїтарним реалїзмом і гумором. Без Котляревського не було би й Гоголя“...

Подав *B.*

---

[1]) Се Шевченкове оповіданє — виривок із повісти „Близнюки“, було поґане нами перекладом у Л. Н. Вістнику 18[illegible]. т. VI, 137. *Ред.*

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Біля моря — між Баскамн.

III.

Доводилось і до міста ходити, до Іруну. Ірун — місто невеличке, не дуже-то більше від Фуентеррабії, і зовсїм нове. Нїчого й подібного нема до фуентеррабійських улиць, або до будівлї. Церква ще трохи нагадує старовину, та й то не дуже. Посеред міста великий і дуже незграбний ратушевий будинок, два чи три готелї, кавярня, де завше сидить кілька еспанських офіцерів, заїздний двір із дилїжанами та почта. Перший же раз, як я був у Іруні, треба було менї щось відіслати на почтї. Приходжу — скрізь зачинено, а на маленькій картцї написано, що почта відчиняєть ся тільки на яких 2—3 години у-ранцї, та на півтора чи що години у вечері. Добре, пішов я собі блукати по місту, роздивлюватись; дочекавсь часу, приходжу знов, дивлюсь — сидить якийсь добродїй, дуже чорний і як усї почтові урядники на сьвітї (окрім Швайцарії, бо там не урядники, а більше дївчата) дуже, дуже сумний. Узяв мій пакунок, повертів, наче здивував ся трохи, знов подививсь... покопавсь у якійсь книжечцї... вдивовижу мабуть було йому відсилати з Іруну друкарські корректи до Парижа, потім зважив і каже менї, звичайно по еспанському — бо нї один урядник у Іруні нї за що не стане балакати з вами по французькому, хоч би у вас хоч на лобі було написано, що ви чужоземець, — щоб я купив марок на півтора чи щось песети. — „Ну, то дайте, кажу, коли ваша ласка!“ — „Нї, у нас немає.“ „А де-ж?“ питаю. — „Та оттам у Estanco!“ — се-б то у склепику, де тютюн продають. — „Як-же, хиба у вас усї розпродані, чи що?“ — „Нї, зовсїм не продаємо!“ тай пішов собі десь у другу хату. Що-ж, думаю собі, треба йти у Estanco. Там уже панночка сидить і по

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

французькому балака. Узяв я тії марки, сїрників купив, а далї й питаюсь, що се воно за знак, що менї на почтї не дали? — „Та, тут, каже, такий закон, що на почтї не держать... усї чужоземні сенїори сьому дивують ся“. Здивував ся й я. Чимало бачив усякої всячини на сьвітї, а такого, щоб на почтї почтових марок не продавали — досї ще не бачив. Бува, виходить!

Вертаючись пройшов іще трохи містом, бачив таблицю на ознаку почеплену, що тут скотський лїкар живе: Gervasio Casas, Professor veterinario de 1-ma clase... Не аби-як... і усякі ножички й підкови намальовані. Трохи далї, вже за містом, тая-ж Бідассоа, річечка невеличка, а береги височенькі і видно, що вода що дня підіймаєть ся у гору досить високо, разом із високою водою у морі. На березї кілька жінок стоять на вколїшках, миють щось таке, тільки стоять вони не просто на землї, а кожда у деревляній коробцї з одного боку відкритій, се-б то щоб і одежі не закаляти і ноги щоб не змокли — не так як у нас, що часом і над ополонкою у зимі жінки трохи не голими колїнами на леду стоять... От і не мудра, річ здаєть ся, а от піди-ж ти — тисячу років християнському богові вже поклоняємось, а й до такої коробки ще не додумались. Мабуть що „земля, господине, такова,“ як казали колись Новгородцї владицї Геннадієви. Так нї-ж, і земля як скрізь земля, нїчим не гірш, а може ще й краща і заможнїйша нїж оця Біскайя... А от-жеж, кажи!

Як їдеш зелїзницею, то рїжниця між людьми не так то кидаєть ся у вічи. Тай то сказать, якого тільки народу не вештаєть ся по тих зелїзницях! Як-же оговтаєш ся трохи, та роздивиш ся, та ще, як от менї трапилось, назад вернеш ся і знов проїдеш, то тодї побачиш чимало й такого, що перше й не по знаку було. Пробувши кілька тижнїв у Фуентеррабії довелось менї вернутись знов днїв на двоє чи що до Франциї, подивитись на Байонну та на Біярріц. І зараз же як я туди приїхав, менї вдарила у вічи дуже велика рїжниця між Ґасконцями і Басками. Зовсїм не ті люди, — хоч і близькі сусїди... Ґасконцї починають ся зараз за Ландами, на південь від Бордо, і живуть аж до Байонни, навіть до самого Біярріцу, а далї на південь від Біярріцу — як відрізано — починають ся вже Баски і сидять по всїй північній сторонї піренейських гір, а далї на захід, у наварській долинї вже змішують ся з Еспанцями. Баска пізнаєш зда-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

лека — зовсїм не те що Ґасконець і дуже мало подібний до Еспанця! Постать висока, далеко вище ніж у Французів і Еспанців, самі тонкі, на сухих довгих ногах, з широкими, трохи підведеними до гори плечима і з дуже хорошими, сильними грудьми. Голови у них трохи стовбоваті, самі довгобразі, з досить довгими тонкими носами, з гостро обведеним ротом і особливо підборіддєм, з широким і високим лобом і невеличкими сухорлявими щелепами. Очи — карі, не дуже темні, иноді й сїрі, волосся на них русе, досить темне, але не зовсїм чорне, часами трохи кучеряве; бороди і вусів нї у одного не бачив, бо усї, як один, голені... такий уже у них звичай! Ходять легко й дуже гарно, і самі дуже огрядні і красиві, особливо жінки й дївчата, яким чимало наддає краси й те, що вони завше носять воду і усе важке на голові, а не на плечах або на спинї, і через се держать ся завше дуже рівно, анї трішечки не зігнувшись; і шия у них і плечі завше дуже сильні і красиві. Треба сказати й те ще, що жінки у Басків не цурають ся нїякої працї. У невеличкому містї Пасахес (Pasajes) на захід від Фуентеррабії є переїзд через досить широку річку, чи навіть лиман, і перевозять у човнах завше жінки. Розказують, що еспанський король Пилип IV як їхав у 1660 роцї до Іруну, видавати свою дочку за французького короля, дивувавсь дуже, як то вони гарно вміють справляти ся з човнами і веслами, і вернувшись до дому зараз звелїв прислати до себе з Пасахеса 12 жінок на свою королївську ґалєру. Оповіданнє мовчить тільки про те, чи дуже то тії жінки радїли такій пошанї!

Одягають ся Баски в вузенькі чорні, або у сьвято й білі штани, підперізують ся дуже широким, завше червоним поясом, а зверху носять коротенькі куртки, дуже часто тільки гарно накинувши їх на одно лїве плече. На головах носять берети — широкі плесковаті картузи без козирка, насунувши на бік на одно вухо. Жінки завше ходять в усьому чорному, особливо у сьвято, або так ідучи до церкви — се в них уже еспанська мода. Стрівши кого витають дуже ввічливо, але так, що ви зараз бачите, що він на вас дивить ся як на рівню, не те що наш бідний хлоп, що трохи не за пів милї шапку здійма, як якого пана побачить, або урядника. А щоб панам трохи не до землї кланятись та руки цїлувати, то про таку гидоту там нїхто й не чув нїколи, хоч і між ними бідних людий чимало.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Живуть Баски, як ми казали, у досить брудних, невеличких хатах на два поверхи. На горі містять ся люди у двох, иноді трьох кімнатах, а долї — стайнї задля скоту, возівні і т. и. Через се у них у хатах завше смердить стайнею і гноєм. Сплять вони одначе у ліжках, а не денебудь на лаві, або на печі — як у нас, і не на кожусї або на соломі коли не просто на голих дошках, а на сїнниках, зроблених із кукурузяного листу, досить мняких (я й сам спав на такому); мають і ковдри і простирала — усе по людському. У хатах досить поприбирано: столи й стільцї й мисники з посудою є, і лави зі спинками — усе як слїд, так як от наприклад у нас по міщанських, або не дуже заможних попівських хатах, особливо старосьвітських. Стїни мазані крейдою досить чепурненько; коло богів завше чимало картинок — звичайно яких небудь божественних. Печі у них у хатї немає й знаку — тільки комин, — се-б то просто у кутку або біля стїни долівка помощена каміннєм, щоб огонь розкладати, а зверху зроблене щось подібне до нашого бовдура. Над огнищем висить на ланцюгу казан — тай годї. Отто й усе начиння. Варять вони собі найбільше юшку з городиною, та з салом, або з шинкою. Хлїба їдять не багато, бо купований — дома пекти нїде, — а живлять ся більш мамалигою з кукурузяного борошна, тільки роблять її не так як Молдавани у хусточцї, а на сковородї; а з житнього борошна більше млинцї роблять, дуже великі і дуже тонкі, і їдять їх теж з салом, або у піст із оливою. Оливи правдиві Баски не дуже то вживають, а коли се часом і трапляєть ся, то се вже еспанські звичаї. Еспанцї-ж їдять її багато, та до того ще люблять, щоб вона не чиста була як от тая що у нас прованською зветь ся, а щоб аж прогоркла та зелена була і дух від неї щоб був — отто їм саме й смак... і усе їдять із тією оливою, навіть яєшню на нїй смажать. У нас було знизу баби як заходять ся часом її смажити, то нераз доводилось і з хати втїкати — такий сморід, а їм нїчого! За те й вони як побачили, що ми варену пшеничку їмо, то такий регіт счинили, неначе ми бо-зна що робимо. Вони бо з пшенички (кукурудзи) тільки мамалигу їдять, а так її вареної як у нас із маслом, або так з сіллю або що, — зовсїм не вживають, а тільки скотину нею годують, і навіть як ми питались, щоб купити, то й продавати не хотїли — думали, що ми жартуємо. Коли-ж ми усе-ж таки добули собі кілька качанчиків, та зваривши почали їсти, то

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

вони попереду думали, що ми так собі кумедії строїмо, а далї як почнуть реготатись... не бачили з роду!

Чимало й у них є дечого, про що нам дивно навіть і почути, а як би розказать нашим селянам, то теж не обійшлось би без реготу. Є у них наприклад такий звичай: як приведе жінка дитину, то не лежить, а зараз же встане тай почина поратись, а на її місце до ліжка ляга її чоловік, і усї в хатї починають коло нього панькатись, неначе коло слабого, а сусїди сходять ся поздоровляти його з дитиною. Французи звуть сей звичай кувада се-б то сидїннє на яйцях, бо чоловік у сьому разї робить трохи не зовсїм теж саме, що у деяких птиць роблять самцї, що сидять на яйцях, поки самиця ходить та їсть. Звичай сей дуже давнїй і ведеть ся ще з тих бо-зна колишнїх часів, коли лїчили рідню і звали дїтий по матері, а не по батькови; не звертаючи уваги на те, хто дитинї батьком був, бо тодї ще шлюбу такого як тепер і у заводї не було. Пізнїйше, коли чоловіки почали грабувати або купувати дївчат із чужих сел, щоб мати собі свою окрему жінку, стали вже лїчити рідню і звати дїтий по батькови; та що спадщина почала вже йти теж від батька, а не від матері, то треба було, щоб батько виявив чим небудь, що дитина дїйсно його, а як люди тодї були ще дуже дикі, то й виявляннє те відбувалось оттаким досить кумедним робом, що батько мусїв лягати до постелї, неначе-б то він сам привів дитину. Про сей звичай у Басків маємо оповіданнє ще аж грецького землеписця Страбона, що жив трохи не дві тисячі років назад: він розказує, що Ібери, люди, що жили у північній сторонї піренейських гір, як котра жінка приведе було дитину, клали чоловіків у ліжка і пильнували їх неначе недужих. Тільки-ж Страбон розказує се не про самих тільки Іберів, а й про деяких иньших народів того часу, тай тепер ми знаємо, що сей звичай ведеть ся ще багато по деяких сторонах у людий більш або меньше ще диких, і треба думати, що був він колись трохи не скрізь. Навіть і по наших сторонах ще дещо від його позіставало ся. У Смоленщинї, наприклад, у селї Руднї чоловік, як жінка заходить ся родити, мусить охати й стогнати, а у нас у Чернигівщинї, біля Новгородка, як що часом дитина довго не знаходить ся, то чоловікові розвязують комір сорочки й очкур на штанах і він мусить так і сидїти, поки жінка нарештї не приведе дитини.

Чимало такого чудного на наш погляд є у Басків і у иньших звичаях. От я згадував уже про те, як вони люблять грати

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

у мняча. Тільки-ж грають вони зовсїм не так як у нас, не бють мняча гілкою і не кидають руками, а шпурляють його особливою виплетеною з лози рукавицею. Кождий надїва на праву руку таку рукавицю і так і грають. Нею можна кинути мняча дуже далеко, а також і зручнїйш можна піймати і знов відкинути. Як я казав уже, Баски дуже завзяті грати у мняча і грають скрізь, де тільки можуть. Не меньш вони люблять і ще одну річ, хоч не свою, а еспанську — corrida de toros, се-б то бійку з бугаями. Задля неї у них трохи не у кождому містї повистроювані великі арени, се-б то втоптані і висипані піском токи, обведені навкруги стїнкою чоловіка у півтора заввишки, а далї великим кругом лав, пороблених сходами у гору, щоб усїм, хто на тих лавах сидїтиме, добре видко було. Кожда бійка у них — неначе яке велике сьвято: люди збирають ся з усїх усюдів, мов на відпуст або на ярмарок; за кілька тижнїв уже скрізь дають повістку, що там-то, у такому то містї відбудеть ся бійка, або як вони, кажуть біганне (corrida) з бугаями, що битись буде такий-то і такий торреадор, а при ньому будуть такі-то й такі матадори, пікадори і т. и., се-б то усякі люди, що ганятимуть, тикатимуть списами і усяким робом будуть роздратовувати бугая, щоб він яко мога більше розлютивсь. У визначений день уже з самого ранку коло арени не протовпиш ся, кождий поспішаєть ся, щоб сїсти на краще місце. Як усї зійдуть ся і прийде усяка старшина — бо звичайно се робить ся у Еспанії з дуже великою парадою — виїздять на конях торреадор і уся його квадриля, се-б то оті матадори й иньші, усї одягнені в оксамітову, зашиту золотом одежу, проїдуть три рази навкруги арени і стануть. Тодї алькад (се-б то городський війт, або голова), або який-там найстарший урядник подає знак, щоб випускали бугая. Як відчинять двері, бугай зараз кидаєть ся на середину арени, стане і дивить ся мов тороплений. Тут на нього з усїх боків кидають ся хто верхи, а хто пішки усякі пікадори, бандерілєроси і иньші і дратують його усяким робом, а найбільше стромляючи йому у боки стрілки з запаленим порохом на кінцї. Бугай кидаєть ся в всї боки, поженеть ся за одним, кинеть ся до другого, реве, риє землю копитами, поки не осатанїє так, що вже й підступитись до нього не можна. Тодї вже тільки зходить із свого коня торреадор, або як його частїйше зовуть espada, усї відсторонюють ся, а він із червоною хусткою в одній руцї і тоненькою шпадою в другій — іде просто на бугая. Той

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

визвіряєть ся ще більше і кидаєть ся на нього мов несамовитий. Еспада миттю відскакує у бік, бугай сатаніє ще більше, кидаєть ся на червоне, скаженіє зовсім. Тодї торреадор становить ся проти нього нерухомий. Бугай схиливши роги до долу плигає до нього, а він у той самий мент, як бик уже готовий вдарити його, спокійно, твердим махом запускає йому шпаду між головою і початком шиї. Бугай дві-три часинцї стоїть нерухомий, потім зразу здригаєть ся увесь і падає мертвий на землю. Трапляєть ся одначе — і навіть не дуже рідко — що падає мертвим не бугай, а сам еспада підкинутий попереду у гору на рогах. І у тому і у другому разї люди ревуть, плещуть у долонї, однаково радїють побачивши вбитим чи скотину, чи чоловіка, однаково витають того, хто останеть ся живий. А тим часом зі стайнї виїздять на мулах наймити, чепляють бугая за задні ноги і проволочивши тричи навкруги арени, виволікають із неї зовсім, а нераз виволікають заразом ще й двох або трьох коний, що заколов попереду бик. По замішаній кровю землї тягнуть ся кишки з розірваних рогами кінських черев, бідні конї й бик ще корчать ся, а люди радїють і ревуть мов скажені, шпурляючи еспадї квітки, гроші і усякі дорогі річи. Тодї арену замітають, знов посипають піском, і виїздить нова квадриля і т. д. І таке дієть ся звичайно не один день, а два, три і більше — правдиве сьвято!

І що найдивнїйше — се те, що ся хижацька забава скрізь і завше сполучена у них із якимсь церковним сьвятом, оттак як у нас звичайно на сьвято збираєть ся ярмарок, грають музики, люди дивлять ся на кумедію і т. и. Тільки-ж тут релїгійні сьвята обходять ся далеко пишнїйше ніж у нас, а у Басків до того додають іще й деякі полїтичні споминки: до церковної процесії прилучають ся ще й узброєні хлопцї — так як у нас колись у Київі на Водохрещі виходили городові козаки, виїздила гармата, а верховодив усім сам пан київський війт, верхи на коні...

Оттаке-ж сьвято бачили й ми під кінець нашого пробування у Фуентеррабії, від 6-го до 10-го вересня. Тижнїв за два ще до того сьвята ми вже побачили, що у місті починаєть ся щось таке чудне. На головну площу біля замку почали звозити дерево, забивати до землї палї, робити рештованнє... Через тиждень нашої площі не можна було вже й пізнати: вона уся була обточена високим рештованнєм, на рештованнї пороблені були сходи, а на сходах із дощок понастилані були лавки і можна було вже їх наймати.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Окрім того рештованнє збудовано було так, що з вікон і балконів верхніх поверхів домів можна було те-ж дивитись у діл на арену призначену до бійки бугаїв. Скрізь по вулицях поналїплювані були оповістки такі, якими звичайно скликають людий до театрів, або що, але такого чудного змісту, що менї мабуть не видумати нїчого кращого, як просто подати тут тую оповістку знайдену якимсь робом між иньшими шпарґалами:

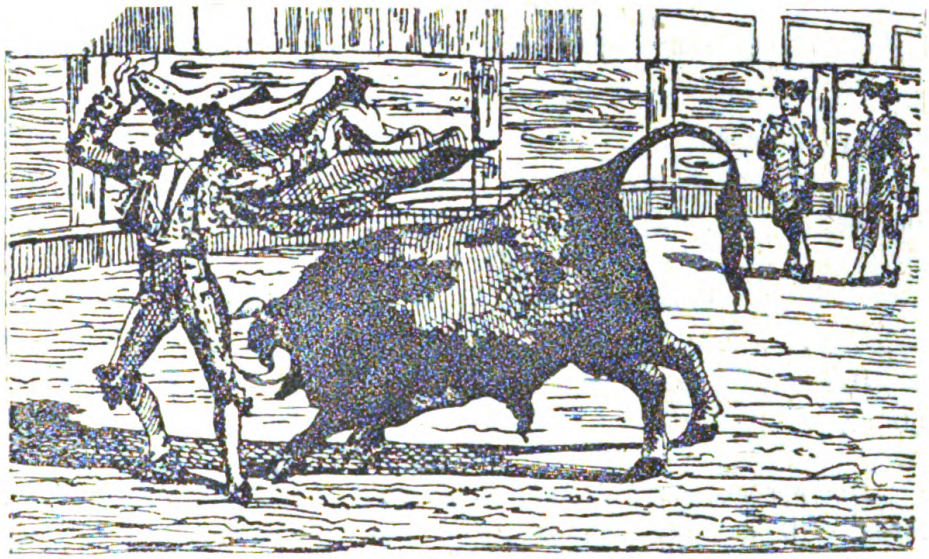

GRANDES FIESTAS
Y
CORRIDAS de TOROS
EN HONOR DE LA
VIRGEN DE GUADALUPE
Patrona de la Ciudad de
F U E N T E R R A B I A.
En los dias 6, 7, 8, 9 y 10 de Septiembre,
Si el tiempo no lo impide y con permiso de la Autoridad competente.

FUNCIONES RELIGIOSAS

DIA 6. . . . . .
DIA 7. . . . . .

T O R O S

ESPADA
Raimundo Rodriguez, VALLADOLID.
SOBRESALIENTE DE ESPADA CON OBLIGACION DE BANDERILLEAR
Ramón Laborda, EL CHATO, de Zaragoza.
Banderilleros: Ramón Laborda, El Chato. — Enrique Gonzalez.
Precios: Balcones y Asientos de Preferencia **2** pesetas. — Entrada General **1·50** pesetas.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Себ-то:

Великі празники
і
Бійка з бугаями
на пошану
Ґваделупської Матері Божої
Покровительки міста
Фуентеррабії
у днях 6, 7, 8, 9 і 10 вересня,
Як що погода не перешкодить і з дозволу дотичного уряду.

Релїґійні відправи

Дня 6-го вересня . . . . . .

Бійки з бугаями

Дня 7-го . . . . . .

Еспада
Раймундо Родріґец з Валлядолїду

. . . . . .

Ціни: Балькони і вибірні сїдала 2 песети. — Вхід у загалї 1·50 песет.

Під заголовком релїґійні відправи звіщало ся, що 7-го жовтня у церкві буде відправлена велика служба і будуть дзвонити в усї дзвони; 8-го у ранцї з проводом міських музик вийде з церкви звичайна щорічна процесія складена з усього духовенства і батальону узброєних селян з їх військовою старшиною і з гарматами подарованими королївським приказом 22 мая 1889 року, — і піде через усе місто аж до каплицї Ґваделупської Матері Божої, де буде відправлена служба божа з проповіддю, яку виголосить у баскійській мові усїм відомий церковний оратор о. Франціско Ґібо. На 9-го оповістка обіцяла велику службу божу за вмерших і вбитих за часи війни 1638 р., знов таки з промовою знаменитого духовного оратора о. Хозе де Ірбарте, а зараз-же після сього — великі потїшні вогнї з виходом бика зробленого теж з вогню...

Отже-ж 8-го трохи не в досьвіта ми були збуджені страшенним гамором якихсь то наче-б то музичних струментів як раз під нашими вікнами. На нашу біду вийшло так, що власне наш господар Хозе Наґуерас і був „капітаном оружних селян“ і сього урочистого дня з десяток людий узброєних ріжними трембонами,

Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

пищалками і тамбурами вважали своїм обовязком прийти до його з раніщнім музичним поздоровленнєм, що було разом і ознакою збору усіх тих, хто мав бути у „військовій“ процесії. Справді незабаром зійшлось чоловіка з 30 чи що хлопців у білих штанах, червоних поясах і по молодецькому насунутих на одну вухо беретах — і усі з рушницями... Які вже то були рушниці, то вже иньша річ — були навіть і кремінні — але не в тім було діло, а в тім, щоб були рушниці, які має п р а в о держати баскійський народ і котрих по давнім звичаям (ф у е р о с а м) еспанський король ніколи не сьміє від його відібрати...

Помуштрувавшись трохи і зачувши нарешті гармату, що давала знак до початку церемонії, фуентеррабійське військо рушило до церкви. Ми-ж вибрали собі дорогу при виїзді з міста таким робом, щоб побачити усю процесію як мож найкраще. І справді було таки на що подивитись: попереду парадував на свому руденькому коніку наш господар Хозе Наґуерас у брилі цілком схованому під цілим снопом ріжнобарвних стрічок і з превеликою шаблюкою у руці; за ним по чотири чоловіка у ряд ішло його славне військо; за ними йшли дві лави таких же таки фуентеррабійських хлопців, але на сей раз Французів, бо на головах у їх були понакручувані баранячі шкури, якими звичайно обгортують у їх ярма, щоб воли не намулювали собі шиї, і які тепер становили собою — і досить навіть подібно — французькі гренадирські шапки, бо сї люди мали бути французькими полоняниками. Далі йшло ще кілька оружних селян і везли дві маленькі гармати, потім важно ступав алькад чи війт оточений своїми міськими радниками, ще якісь панки, а нарешті несли хрести, дуже численні великі корогви, позапалювані сьвічки у якихсь довгих і мабуть дуже важких чорних лїхтарнях, вели попід руки під бальдахиною якогось дуже старенького панотця, а за їм ішло дуже поважно троє попів — двоє дуже веселих маленьких і надзвичайно товстихі з блискучими червоними лицями і один дуже сумний, довгий і надзвичайно худий, з довгим оливно-попілястим лицем і ще довшим носом — усї у якихсь досї нами ще не виданих рогатих шапках; ще далї йшли знов якісь панки, кілька монашок, а потім уже сунув простий народ... Нам із їми йти не було й найменьшої охоти, бо коло каплички на горі ми вже побували ранійше і знали добре, як то далеко і високо і по якій дорозї треба було туди дряпатись. Хто вже їх зна, як вони туди допхали ся, тії добрі люди,

Generated on 2015-07-05 07:21 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

а особливо годовані панотці, а знаю тільки, що вернулись вони звідти вже добре над-вечір.

Того-ж таки чи другого дня, чи що, мала бути і перша бійка з бугаями. Між нами се викликало маленьку суперечку: чи йти дивитись, чи не ходить? Мені і жінці мого приятеля здавало ся, що дивитись на таку огидливу річ зовсім не варто, наша-ж катеринославська дівчина встоювала дуже, щоб піти, „бо треба усе на сьвітї бачити своїми очима“. Отже-ж ми зістали ся дома, а наша будуча лїкарка з куховаркою Марією — пішли... Ми бояли ся, як би нашу молоденьку студентку, дівчину дуже нервову, як і усї „інтелїґентні“ Росиянки, се не дуже збентежило і як би вона потім сама не каялась, що пішла... Одначе-ж дїло скінчило ся... тільки великим реготом. Бугай трапивсь якийсь занадто смирний і дуже спокійно терпів усяке дратуваннє і нї за-що не хотїв розлютитись. Зібрані люди гукали на його, свистали, шпурляли на його чим могли, лаяли його, кричали, що він не бик, а проста корова, а він дуже фільософічно усе ото слухав і не думав сердитись і скінчило ся усе тим, що його з превеликим соромом і свистом загнали з арени до стайнї — чого йому мабуть тільки й треба було. На другий день обіцяли привести більше сердитого бугая, але пішов дощ і на пошану гваделупської Матері Божої так таки й не довелось заколоти нї одного бика, а Фуентеррабійцям прийшлось задовольнити ся тільки огненним, бугаєм дуже урочисто спаленим серед міської площі.

Далеко цїкавійшою, але для нас цїлком неприступною була друга річ — конкурс поетів. Ся цїлком середньовічна забава відбувала ся таким робом, що на один балькон на міській площі, переробленій, як ми казали, на амфітеатр, виходив один поет і починав у довгому вірші вславляти місто Фуентеррабію, тамошнїх жінок і гарні празники. Потім на другім бальконї з'являв ся другий поет, і відповідаючи першому теж віршами мусїв сказати щось ще гарнїйше, а до того ще також ввічливо трохи посьміятись з його. Перший відповідав і т. д. — і усе оце у довгих римованих імпровізаціях, як кажуть, дуже спритних і талановитих. На великий жаль ми могли тільки чути вірші, але цїлком їх не розуміли... і приходилось більше дивитись на публїку і дивуватись, яка вона охоча до поезій і з яким запалом вона слухала поетів, нагорожаючи їх великими криками і бучними оплесками...

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Чудний і дуже цікавий народ оті Баски. Самих себе вони звуть Euscaldunes, а свою мову euscara — себ-то слово, річ — мовлячі люди, виходить: зовсім так, як то кажуть Словени — антітеза Німців... Мова їхня, як то видно з того, що усі вирази дотичні металів і домової худоби узяті з иньших мов (арійських або семітських), склала ся мабуть іще в часи передісторічні, за камяної ще доби, а самі вони кажуть, що Адам говорив з Богом по баскійському і дуже сердять ся, коли хто сьому не дуже то вірить... Як вказують ґеоґрафічні назви, вони жили колись далеко ширше ніж тепер, по обидва боки піренейських гір. Страбон розказує про Кантабрів — мабуть же не про кого иньшого, як про їхніх прадїдів — що їх було дуже трудно приборкати: вони співали бувши розіпяті на хрестах, а як було їх оточували з усіх боків вороги, то не маючи надії вирватись, вони вбивали один одного і самих себе, аби не датись живими і не стати невільниками. За час еспанського вже панування вони завше боронили свою політичну самостійність і автономію, свої давні звичаї. А звичаї у їх були такі, що Баска, його хату, його коня і його зброю ніхто не сьмів торкнути: навіть коли його позивали до суду, то ніхто не мав права турбувати його у його хаті; колиж наставав час, то він приходив до суду сам. Вони й тепер встоюють іще за ті права, fueros, які мають усї землї еспанські, що згодили ся на вибір кастильського князя Альфонса Справедливого: вони думають, що король не має наприклад права будувати на їх землї ні фортеції, ні навіть хати, що еспанське військо навіть підчас війни не має права без їх дозволу вступити на їх землю далї як до відомого дерева на кордонї, що усї податки мусять визначати ся і видавати ся їхньою краєвою радою і йти тільки на потреби краю; колиж що платить ся королеви, то тільки як подарунок. На народніх вічах у їх мають голос усї, і заможні і бідні однаково, по деяких місцях навіть і жінки.

Одначе-ж еспанський уряд, особливо від 1839 року не дуже то звертає увагу на усї оті fueros і на усякі народні права і через се Баски завше незадоволені і завше на сторонї давньої бурбонської монархії, яку силкуєть ся репрезентувати тепер дон-Карльос. Сьому не мало помагають і баскійські попи, які дуже встоюють за давню, необмежену королївську власть і за вигнаних із Еспанії Бурбонів. А вони мають на Басків страшенно великий вплив, бо вони говорять до їх у їх рідній мові, якої не хотять знати Ес-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

панції, запевнюють нарід, що баскійські давні права вернуть ся тільки з давною монархією і боронять людий перед урядом. Чи справді тії попи так встоюють за баскійські народні права, чи тільки туманять бідний народ, щоб іще більше держати його у своїх руках — се трудно сказати, а вірно тільки те, що вони у Басків у надзвичайно великій пошані і держать їх у найбільшій темноті і ще більшому послушенстві у себе. Ми мали нагоду пересьвідчитись у сьому на самих собі. Вже під кінець нашого побуту в Фуентеррабії, наша куховарка Марія призналась нам, що дві старі тітки нашого господаря Наґуераса і вона сама з самого-ж нашого приїзду сушили собі голови, аби роввязати дуже важке питанне: якої ми віри?... Що не католики, а стало-буть і не християне, то се видно було зразу, бо до церкви ми не ходили, у неділю не празникували і здибуючись на вулиці чи біля моря з попами, їм не кланялись... Сказать би Жиди, то й не Жиди, бо й свинину їли і шабасу не справляли... Дійшло діло навіть до того, що старі тітки послали Марію до попа, щоб запитати його, чи не буде часами гріху служити у нас?... Піп дуже практично відповів їй, що як добре платимо і до своєї віри її не навертаємо, то гріху нема ще, а як ми поїдемо вже собі геть, то на всякий випадок посьвятити хати все-таки не завадить... Не дурно й сам великий Гнат Лойоля був з Басків...

А поки ми придивляли ся до Басків, літо посувало ся та посувало ся, настали великі осінні приливи і ми раз дуже гарно скористувались їми, щоб назбирати собі ріжних морських зьвірят. Переїхавши до Гандаю, де скелї зсувають ся у море повільними таррасами, ми пішли до моря саме в таку годину, коли воно починало відходити від берега, зоставляючи у заглубленнях підводних скель, до яких тільки й можна дістатись що в дуже великі одливи, — страшенну силу всякого морського добра: моллюсків, раків, морських звіздань, морських їжаків, актінїй, медуз і такого иньшого... У кожній ковбаньцї ми знаходили що небудь і дуже цїкаве і дуже красиве... мій приятель знайшов навіть невеличкого елєктричного ската і той таки добре стусанув його, коли він ухопив його до рук. Понабиравши усього того добра повні торби ми вернулись до дому, де у нас був мікроскоп і деякі иньші прилади до порівняючої анатомії, і довго ще користувались нашою здобичю, яка до самого виїзду жила у нас у морській воді по склянках на вікнах. Чимало втїшали ся ми невеличкими рачками — пустель-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

никами... У їх шкаралупа тільки на груди та на лапках, а хвіст мнякий, і вони мусять його ховати, щоб хто не одкусив, або щоб не вразити об яку камінюку. Отже вони розшукують собі пусту черепашку од якого маленького моллюска і залазять до неї так, що визирає з черепашки тільки головка, грудь та лапка, а хвіст схований. Оттак вони й тягають на собі тую черепашку скрізь. Вбравшись одначе таким робом до чужої хати, вони усе-ж таки сим іще не задовольняють ся, а як що знайдуть другу черепашку трохи більшеньку, то зараз хотять до неї перелїзти... І ото-ж ціла кумедія дивитись, що вони при тім виробляють... Посадиш ото такого пустельника до скляики та й кинеш йому пусту черепашку: от він, як усе втихомирить ся, зараз підлїзе до неї і починає зазирати... лапку засуне, потім головку... дивить ся, чи нема там ґосподаря якого... Запевнившись, що у черепашці нїкого нема, пустельник нарештї вилазить із своєї черепашки і лїзе до нової головою і лапками наперед, щоб уже в остатнїй раз довідатись, що черепашка й справдї таки пуста, потім, довідавшись, вилазить, повертаєть ся до черепашки хвостом і дуже кумедним рухом починає рачкуючи тихенько засувати його до нової хати; засунувши-ж швиденько усїдаєть ся, висуває головку, виставляє лапи і дуже задоволено визирає зі свого нового помешкання, яке знов починає тягати за собою, поки не знайде чого ще вигіднїйшого. У Фуентеррабії сї пустельники дуже маленькі, а от на Ля-Манші менї доводилось їх бачити дуже великих і там їх їдять, розбивши попереду черепашку камінєм, щоб їх вийняти.

Трохи не цїле лїто менї прийшлось усе-ж таки більше або меньше працювати: я саме порав ся тодї коло своїх Rites et usages nuptiaux — правив коректи перших аркушів і дописував кінець. Отже-ж у ранцї та по обідї я сидїв у себе у хатї та писав, а над вечір виходив поблукати десь понад морем, або по дорозї що йде по горі, обгинаючи скеляну гору, яка далеко висуваєть ся у море на західній сторонї Фуентеррабії. Приятелї мої — чоловік і жінка — звичайно у ту пору захожувались купати і класти спати свою дївчинку Люську, а менї трохи не кожного разу товаришила наша молоденька студентка. Говорило ся, ходячи, про все — і те і друге — і як завше буває між Росіянами, хоч би й на чужій сторонї, розмова якось непримітно зсувала ся до ідеалів життя, до суспільної працї і т. и. Дуже молоденька, трохи не дитина ще — а вона через свій маленький зріст і тонкі риси лиця

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

здавала ся ще більше дитиною — Аня-тьотя (бо була ще Аня — її небога, мабуть одних літ із нею) з великою цікавістю розпитувала мене про суспільні рухи сімдесятих років, про тодішніх людий, про їхні думки і їхні події. Розпитувала і слухаючи мої оповідання ще хотіла розпитувати, але частійше замовкала у якійсь тихій думці... Що роїло ся у горячій головці молоденької дівчини — годі сказати. Ріжниця між нашими літами була дуже велика — вона могла-б бути моєю дочкою — і знала мене найбільш як щирого приятеля своєї старшої сестри, що те-ж учила ся у Парижі і працювала і працює ще коло історично-економічних і етнографічних студий нашого українського народу. Мої оповідання, досить об'єктивні, а часами й критичні, оповідання, у яких нераз говорило ся й про помилки і про особисті хиби, спонукали її, здавало ся, до пильного думання, до нутрішньої аналітичної праці... Але думок своїх вона не виявляла ніколи ні мені, ні о скільки я знаю й другим, навіть сестрі, яку вона дуже любила... Така вже була у неї вдача: завше тихенька, занадто для своїх літ спокійна, вона так з роду була мовчязна, ніколи не говорила про себе, дуже рідко сьміялась, а з кого небудь не сьміялась ніколи. І разом із сим вона ніколи не здавала ся холодною, завше була ласкава і привітна, найменьше думала про себе і найбільше про других. Досить заможна у порівнянні з иньшими, вона завше жила як і усі самі найбіднійші парижські студентки, їла разом із ними по найдешевійших куховарнях, одягалась так, що мені не раз доводилось приставати до неї, щоб купила собі що небудь теплійше... і усе, що у неї було, оддавала другим, але давала так, що ніхто про те не знав і не догадував ся... Раз, коли одна з її товаришок, не Українка, хоч і з України зробила їй дуже несовісну річ із грішми, вона промовчала, бо не хотіла, щоб про парижських студенток, хто-б вони не були, пішла яка зла поголоска. Вчила ся вона, як і всї студентки, багато і дуже пильно. Перші роки вона бігала як і усї по ріжним відчитам та мітінґам, слухала усяких більше або меньше модних тодї політичних або соціялістичних ораторів, вчащала до зборів усяких „партій“ і „кружків“ і навіть сердилась, коли їй казали, що то тільки даремна втрата часу; потім, знов таки як і усї, потроху від того відсунулась, але до самого кінця свого вчення дуже багато вділяла часу і працї до товариських, академічних справ, але без найменьшого висування своєї особи наперед, тихенько і незамітно... Такою-ж мовчязною і здавало ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

цїлком апатичною була вона й що до своїх сердечних почуть. Ся сторона життя наче зовсїм її й не обходила. Маленька, невидна, хоч дуже симпатична, але зовсїм не красива, одягнена більше нїж просто, завше у всьому чорному, вона з сього погляду не звертала на себе багато уваги, як не звертають звичайно незовсїм дорослі дївчатка. Тільки вже як що треба було коли небудь трохи прибрати ся, то можна було застерегти у неї якусь природжену, виховану у старо-панській сїм'ї елеґантність. Говорили, що у одного з її товаришів-Французів ся таємнича славянська натура її й викликала щось більше нїж звичайну симпатію, але вона кілька раз спокійно і рішуче казала своїм товаришкам, що заміж вона нїколи не піде — бо як лїкарка знає, що їй загрожують гередітарні сухоти...

Ото-ж усе разом і складало собою цїлу особистість маленької товаришки моїх фуентеррабійських блукань. Було у їй надзвичайно багато милого і симпатичного: з під трохи здержаної, загорнутої, мовчязної постаті виступало завше стільки доброго, ласкавого, стільки гарного і чистого... під слабеньким, щупленьким тїльцем почувала ся не зовсїм звичайна духова сила і чимала енерґія, але якась наче придавлена, наче чим затроєна, уся її маленька фіґурка здавала ся якоюсь підбитою, наче зараненою — eternelle blessée... Нераз ходячи з нею і дивлячись на її тихе, наче трохи сумне лице я думав собі, що то з нею буде, як то складеть ся її дальше життє — і тим більше думав, що у неї було чимало типового, такого, чим відзначаєть ся досить велика частина нашої теперішньої молодїжі...

А приливи ставали день у день усе більшими і море робило ся вже часами занадто сердитим і навіть небезпешним. Приходячи у ранцї купатись ми знаходили у наших кабінках стільки піску, що треба було його вигребати, тай море у найбільшу воду не тільки доходило до кабінок, а вже починало бити хвилями об стїнку, а скажені хвилї перекидали свої запінені гребнї навіть на дорогу, що бігла між нашим двором і морем. У такі часи вже годї було й купатись, бо могло вхопити і вдарити об скелю або що... Нарештї одного ранку ми побачили свої кабінки вже перевернутими і з поламаними дверима і наші господарки — тїтки Наґуераса почали вже їх розбирати і переносити до оселї. Не було вже чого більше сидїти у Фуентеррабії — треба було їхати... Тай час уже був, усїм нам уже було треба до Парижа.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Після довгої безсонної дороги ми приїхали нарешті на gare Montparnasse втомлені, невеселі... Ранок був темний, ішов дрібненький паризький дощик, було холодно і непривітно, повітрє якесь брудне й вонюче... Мовчки ми стиснули одно одному руки, і мовчки поїхали кожний з своїми пакунками до себе... і знов почалось щоденне паризьке життє...

Пройшло кілько років... З усїх нас, бувших у Фуентеррабії, зістався у Парижі один я. Тьотя Аня скінчила свою науку, і докторкою поїхала до дому, а звідти кудись аж у Новгородщину, де її зробили лїкаркою у земському дїтському шпиталї. Раз у ночі старенька бабуся-служниця, якій було сказано покласти до люльки, де лежала недужа дитинка, пляшки з горячою водою, не заткнула гаразд однієї пляшки, пляшка одіткнулась, бідну дитину опарило горячою водою і вона вмерла. Другого дня ґазетярі пустили звістку, що от у нас у дїтському шпиталї дїтий варять живцем... Тьотя Аня не сказала нїкому ні слова, пішла до міста, купила собі шнура, наняла хату у готелї, написала сестрі, щоб вона платила досмертну пенсію бідній бабусї, що мусїла через свій недогляд втеряти службу і... завісилась.

Нехай же оце немудре оповіданнє буде квіткою на її далеку могилку...

Хведір Вовк.

Generated on 2015-07-05 07:37 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Хронїка і бібліографія.

І. З літератури і науки.

Відголос сьвята І. Котляревського в Полтаві. В 276 ч. „Кіевс. Газеты“ надруковано отсей комунїкат про одно з засїдань полтавської городської ради.

На засїданю полтавської городської ради дня 2 жовтня предложив радний Зїновєв такий проєкт повідомленя тих осіб і інституций, що прислали привіти на відслоненє памятника Котляревського, які одначе не були відчитані наслїдком відомої заборони:

„Дня 30 серпня с. р. город Полтава сьвяткував відслоненє памятника українському поетови і громадському дїячеви І. П. Котляревському. Теперішня рада, якій припали заходи над устроєнєм так дорогого для города сьвята, одержала з усїх, і найдальших кінцїв Росиї і з за границї масу привітів, між якими 230 були в українській мові. Та відчитанє українських привітів було перерване адмінїстративним розпорядком, одержаним на імя городського голови перед відкритєм сьвяточного засїданя. Рада на засїданю дня 9 вересня не вважала відповідним оголошувати публично привіти, не прочитані на сьвяточнім засїданю тому, що треба-б було всї привіти дїлити на дві категорії — дозволені і недозволені, що на гадку ради незаконне, а за тим і небажане. Супроти сього полтавська городська рада висловляючи щиру подяку за прислані привіти, має честь повідомити Вас, що присланий привіт буде предложений радї по полагодженю висшими інстанціями рекурсу на адмінїстративний розпорядок.“

По прочитаню головою сього проєкту промовляв радний Григорєв проти того, щоби розсилати подібні комунїкати. „То називаєть ся — виносити сьмітє з дому... Но що? Кому потрібний такий комунїкат?... Се домашня справа... Добре вихованє вимагає, щоби мовчати про се, що дїєть ся дома між своїми, а не розголошувати про те цїлому сьвітови...

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Се навіть неприлично!“ — Радний Старицький просить не закидати радї невихованости. — Радний Зїновєв: „Що скажуть усї ті, що прислали нам привіти, коли ми не роз'яснимо усього інцидента? Про нас будуть думати, що ми люди, які боять ся власної тїни... Формулки — „все обстоитъ благополучно“ — не хотять слухати навіть урядові уха... Відслоненє памятника Котляревському — се історична подія; і ми зачіпились за полу історії; нам, представителям города, належить показати себе не байдужними до ходу історії.“ — Радний Григорєв думає, що городські справи належить дискутувати без усяких тенденцій. — Радний Сосновський протестує і думає, що про ніяку тенденцію не може бути й бесїди. Належить тільки чесно висловити свої гадки. Належить бути консеквентними і не насилувати льоґіки... Справа була така: сьвяточне засїданє було перерване, відчитуванє привітів застановлене, сього факту не сховати в кишеню. А коли сьвяточне засїданє перервано тому, що ми не згідні з адміністративним розпорядком, то як же нам тепер відчитувати привіти на російській мові, як то пропонує дехто? Для города всї привіти, на якій не були би мові — дорогі, тому то й рада не може і не повинна відділювати з одержаних привітів недозволені для читаня. А коли так, то цїлком природно повідомити тих, що прислали привіти, чому вони досї не відчитані. — Радний Зїновєв: На нас лежить, так сказати, моральний обовязок пояснити тим, що прислали або привезли привіти в українській мові, що ми тут не винні. Інакше вийде так, що буцїм то ми підурили людий! Коли-б ми були заявили, щоби не писали привітів на українській мові, що таких привітів ми, представителї города, який сьвяткував память І. Котляревського — не приймаємо, то їх не були-б прислали! — Город. голова думає, що полагодженє рекурсу в висших інстанциях потріває довший час. І коли рекурс буде відкинений, то що тодї? — Голоси: Тодї й будемо дискутувати над тою справою! — По короткій ще дискусиї рада постановила: Приймити предложений радним Зїновєвим проєкт повідомленя і розіслати його всїм особам і институциям, яких привіти не були відчитані на сьвяточнім засїданю 30 серпня. *В.*

Іґноранти. „Русское Богатство“ № 7 умістило простору рецензию на видання Деврієна „Россія, том VII, Малороссія (губ. Харьковская, Полтавская и Черниговская)“, Спб. 1903. ц. 2 р. 50 к. Рецензент справедливо заперечує всяку вартість сього видання, що являєть ся зразком російської іґноранциї всього українського. Про таку-ж іґноранцию сьвідчать і дві статї, друковані в московських ґазетах — одна в „Русских Вѣдомостях“ (№ 207 „Из воспоминаній студенческаго времени“: „Основа“), друга в „Русском Словѣ“ (№ 239) „Творец малороссійскаго театра“. Автор першої д. Л. Пантелєєв (людина відома в російських літературних кругах) виявив у своїх згадках про Основян і Основу велику іґноранцию та ще й до того іґноранцию, так мовити, трїюмфуючу, що ще більше вражає у-

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

українського читача; досить багато розводить ся д. Пантелєєв про Куліша і тут стає просто неможливо читати: що слово, то брехня, та ще й брехня пересякла ворожнечою до небіжчика. Щоб читачеви показати, як „згадує“ (вигадує) д. Пантелєєв про Куліша, наводимо уступ із його статї:

„Сидимо ми, розповідає д. Пантелєєв, у тюрмі (1861 р. були студентські рухи в Петербурзї). Коли ось приносять нове число „Основи“, здаєть ся за надолист. Там попалось багато українських віршів з підписом „Казакъ Кузьменко“, — імя доси зовсїм невідоме. Низше під ним стояла примітка від редакциї приблизно такого змісту. „Тільки що втратили ми нашого незабутнього Тараса, як добра мати Україна народила нового поета, козака Кузьменка, що своїм талантом цїлком може замінити Тараса“. Натурально, що ся нотка викликала балачки і зацїкавлення: хто такий Кузьменко? Згодя таємниця виявилась: то був... Куліш, та й сам же він і нотку утворив. Взагалї Куліш багато писав в „Основі“ як під своїм іменем, так і під ріжними псевдонїмами: Хуторянин, Номис, Симонов, Кузьменко(!) і здаєть ся й иньшими. На віщо се робилось, не знаю. З Кулїшем менї раз довело ся зїткнути ся і се відібрало менї охоту мати з ним знайомість і далї“ Д. Пантелєєв розповідає про се так. Був він розпорядником одної літературної вечірки на користь студентів і за порадою свого знайомого запрохав і Куліша. Куліш читав дуже нудну річ „Тайна“, яку потім надрукував у „Русском Вѣстникѣ“. За се всї були невдоволені з д. Пантелєєва, а д. Пантелєєв, звичайно, з Куліша. Далї д. Пантелєєв розповідає, що деякий час Куліш був горячим польонофілом, навіть перебрав ся до Галичини (!), але не зостав ся там назавжди, але вернув ся до Росиї, і не дуже давно помер у своїм хуторі Мартиновцї(!)... Такі то спомини д. Пантелєєва.

Тепер перейдїмо від злосливої іґноранциї до мирної і прихильної, яка викликає не обурення, а сьміх. Мова про статю д. Н. Шебуєва в „Р. Словѣ“, який захотїв із приводу відслонення памятника Котляревському сказати щось гарне і прихильне, а сказав дурницю. Ось перлина. „Котляревський первий з театральних підмостків забалакав справжнїм українським язиком... До Котляревського і вчені і невчені змагали ся. Одні, пр. Науменко і Огоновський, уважали доведеним істнування окремої української мови. Знов иньші, пр. Житецький, доводили, що се тільки нарічє „русскаго язика“... Далї д. Шебуєв каже: „Ще Белінский назива Ломоносова творцем „русскаго“ язика. І от таким то творцем українського язика являєть ся Котляревський. Перед ним сперечались, яке з українських нарічий — справдїшнє. Тепер уже не сперечають ся. Справдїшня українська мова — се мова Котляревського“... Так пише д. Шебуєв у статї „Творец малороссійскаго языка“, а поряд з ним його товариш д. Н. Бочаров умістив „Історичну справку“, де каже те, що слїд — що Іван Котляревський — батько нової української літератури. Д. Бочаров у своїй справцї покликаєть ся

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

на Науменка, шкода тільки, що іменує його не В., а М. Науменко.

В „Дѣтском Чтеніи“ (починаючи з № 8) друкує ще один „полузнайка“, як висловляють ся Москалї, — д. Ѳ. Красильников статю „Малороссія и Малороссы“. Про основу сеї статї — публичний відчит д. Красильникова ми вже згадували в хронїцї. Що в їй гарного — се численні ілюстрації. *В. Дор-ко.*

Переклади з українського. „Русскія Вѣдомости“ надрукували такі переклади з укр.: № 223 „Каменьщик“ (разсказ Ив. Франка), № 242 „Забыл“ и „Преступница“ (разск. М. Левицкаго), № 202 „В цѣпях шайтана“ (эскиз М. Коцюбинскаго, перевод Л. Ш—ко). „Дѣтское Чтеніе“ № 10 — переклад Ів. Бѣлоусова з Шевченка під заг. „На чужбинѣ“ („І небо невмите і заспані хвилї“...).

В ч. 6. краківська „Krytyka“ надр. переклад зі Стефаника — Басараби. Переклад зладив М. Мочульський. *В. Д—ко.*

В місячнику „Новый журналъ литературы, науки искусства“ уміщено в сїм роцї у 4 кн. (цьвітень) оповіданє Ів. Франка п. н. „Хорошій зароботокъ“ і в 8-ій кн. (серпень) сього журнала знаходимо оповіданє Будзиновського п. н. „Професоръ“. Обидва переклади зладив М Мукалов. *Ю. О.*

Ukrainica. „Большая Энциклопедія“, що виходить у Петербурзї, прихильно говорить про українське питання і друкує чимало статий та заміток, що так чи інак стосують ся до нас. Робить ся се не зовсїм так, як би хотїло ся. та тут уже певне вина не видавців, — спасибі й за те, що є. В досї виданих томах (ми ще не всї переглянули) знаходимо статї „Газета украинская“ (т. VI), Журналы украинскіе“ (т. IX), „Малорусская литература“ (т. XII, ст. 554—565), „Гетманщина“ (т. VI), „Литовско-русское государство“ (т. XII) і ряд дрібних замігок: Гетман, Галиція, Галаган, Гайдамаки, Гринченко, Драгоманов, Крымскій, Левицкіе (Володимир, Іван, Орест, Остап), Лисенко, Максимович, Масляк і т. и. Як уже сказали — дещо можна закинути, нпр. неповноту (є пр. Масляк, нема Грабовського). Статя про укр. лїтературу (хоч і рідкувата, але найбільш богата змістом з усїх писаних по росийському) на жаль розповідає тільки про нову укр. лїт. з XIX в., що до попереднїх часів відсилає до статї „Русская литература“. Але досї в „Русской литературѣ“ українській одводилось далеко не стільки місця, скільки треба, багато чого й промовчувано, не кажучи, що иноді й дурниць насажувано.

„Вѣстникъ и библіотека самообразованія“, ч. 14, стор. 1016—1019 помістили статю д. М. Славінського „Новая малорусская литература“. Статя невелика, але добра. „Русская Мысль“ у ч. 8 і 9 надрукувала цїкаву статю д. В. Хижнякова „Обзоръ дѣятельности Полтавскаго земства“.

В. Д—ко.

З нагоди відслоненя памятника Котляревського в Полтаві помістили про нього статї між иньшим отсї часописи: Zlatá Praha, ч. 47, ст. 564 (з портретом). — Новое Время, ч. 9870 (з портретом). — Neue Freie Presse (Beilage) ч. 14081. Ся остатня, хоч невеличка, зладжена чоловіком

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

тямучим і дає добре понятє про заслуги Котляревського.

Збірник у память І. Котляревського. Полтавська городська рада постановила видати збірник із описом сьвята відслоненя памятника І. Котляревського. До збірника ввійдуть також усї привіти, прислані на сьвято, в російській і українській мові. Редакцію збірника поручила городська рада дд. Г. Маркевичу, Л. Падалцї, М. Дмитрову і І. Рудченку. *В.*

Виклади української лїтератури в Упсалї. Професор упсальського унїверситета (в Швецiї) д. Люндель розпочав сього року виклади української мови й лїтератури для своїх слухачів. Проф. Люндель відомий славіст. В 1885 р. пробував він у Київі спеціяльно тому, щоби познайомити ся з мовою і лїтературою України. Мабуть перший раз розносить ся тепер українське слово з унїверситетської катедри в Упсалї. Завважимо, що Наук. Тов. ім. Шевченка висилає упсальському унїверситетови всї свої видання, через що проф. Люндель має нагоду слїдити і за найновійшою нашою лїтературою і науковим рухом. *В.*

Укр. привіт рос. ґазетї. Ми вже згадували в попереднїй книжцї про ювилей „Русских Вѣдомостей". Иньший співробітник пише нам із сього приводу: В вересні обходила 40-лїтнїй ювилей відома московська ґазета „Русскія Вѣдомости". Се як на російські порядки — річ надзвичайна, бо ґазети (звичайно, лїберальні!) у Росиї животіють иноді не довше метеликів. „Р. Вѣдомостям" пощастило прожити довше, дякуючи тому, що вони в важку життя хвилиноньку — „чесно" мовчали. Ми бажаємо російській ґазетї всього кращого і гадаємо, що в новім сороклїттю вона не буде замовчувати українських справ, як робила се доси (і nolens і нераз volens). На ювилей приспіло багато привітань, які надходили і потім, по части й доси йдуть. Між иньшими привітами був і український. Селянин Вовк витає ґазету „з сорока роками щирої роботи задля сьвітла, добра й правди у рідній землї" і дякує „Р. В." за те, що розумними, правдивими і любязними річами будила розум і торкала у душі її луччі струни." *В. Д.—ко.*

II. Нові книжки.

Записки Наукового Товариства імени Шевченка, виходять у Львові що два місяцї під редакциєю Михайла Грушевського. Рік XII. 1903. Кн. V. Т. LV. Львів, 1903. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 192, 8⁰. Цїна 3 кор. Зміст: 1) Памяти Олексія Маркевича, написав Мих. Грушевський. Ст. 1—14. — 2) Предтеча унії, критично-історична студия, написав Ол. Сушко (далї). Ст. 72 125. — 3) Примітки до поправнїйшого видання поезий Тараса Шевченка, написав М. Кр—ський. Ст. 1—28. — 4) Уваги до „Замiток" д. Кр—ського, написав Юлїян Романчук. Ст. 29—34. — 5) Miscellanea: З історії української молодїжи в Галичині, 1871—1884. Історичний очерк розвою Товариства „Дружний Лихвяр", опісля „Академічне Брацтво", 1871—1895, з передмовою д-ра І. Франка. Ст. 1—26. — 6) Наукова хронїка: Огляд часописий

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

за 1902 р. — Часописи видавані на Україні росийській (далї буде). Ст. 1—12. — 7) Бібліографія (рецензії й справоздання). Ст. 1—52.

Хронїка українсько-руського Наукового Товариства імени Шевченка у Львові. Вип. III. Р. 1903. (Май—Серпень). Ч. 15. Львів, 1903. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 32, 8°. Цїна 30 с.

Chronik der ukrainischen Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, 1903, Jänner-April. Heft II. Jhrg. 1903. N. 14. Львів, 1903. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 32, 8°. Цїна 30 сот.

М. Грушевський. Памяти Олексїя Маркевича. (Відбитка з LV т. Записок, з потретом пок.). Львів, 1903. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 14, 8°. Цїна 15 сот.

Замітки до поправнїйшого видання поезий Тараса Шевченка. Написав Микола Кр - ський. — Уваги до „Замїток“ д. Кр - ського. Нап. Ю. Романчук. (Відбитка з LV т. Записок). Львів, 1903. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 34, 8°. Цїна 35 сот.

Акорди. Антольоґія української лїрики від смерти Шевченка. Уложив Іван Франко. З ілюстраціями Юлїяна Панькевича. У Львові, 1903. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 316+4, вел. 8-ки. Цїна 6 кор. (в оправі від 7·50 — 10 кор.) — За час більше ніж одного столїтя нашої нової лїтератури видано в нас дві антольоґії наших поетів, а отсе що лише вийшла й третя. Перша антольоґія вийшла в Галичинї, накладом тодїшнього студентського товариства „Академічне Братство“; друга вийшла в Київі п. н. Викъ — як ювилейне виданє столїтнього істнованя нової нашої лїтератури, і була повторена вже другим накладом; третю видала тепер укр.-руська Видавнича Спілка. Тому що прикмети таких видань виступають найлїпше при порівнаню, тож і ми позволимо собі перевести коротеньке порівнанє всїх трьох сих видань. Перше і друге виданє подібні до себе тим, що містили вибір поетів від Котляревського до найновійших часів у всїх родах поезиї; третє виданє містить вибір поетів лише від смерти Шевченка і лише лїриків, а все иньше полишене на боцї. В першім виданю твори поодиноких авторів були перемішані, розкинені по цїлій книжцї; в другім і третїм виданю всї твори одного автора зібрані побіч себе. Перше виданє було зроблене без усяких прикрас; воно мало формат малої вісїмки і лише рамки на кождій сторонї; друге виданє мало формат великої вісїмки, а при кождім поетї була подана його фотоґрафія й коротенька біоґрафія; третє виданє має формат ще більшої, тзв. лєксиконової 8-ки і окрім кількох малюнків має орнаментацийні прикраси скомпоновані на народнїх мотивах. Що до числа поетів, то між усїми сими виданями бачимо значну рїжницю. Перше виданє містило твори 39 поетів; із того припадало на Українцїв 22, Галичан і Буковинцїв 17. Тут були поети не повторені в дальших виданях, як Бульвінський, Скоморівський, Гушалевич, Згарський, Данкевич, Вешняк, Хрущ, Верхратський, Падура, Вагилевич. У другім вида-

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

ню поміщено твори 50 авторів, в тім числї 46 Українців і 10 Галичан та Буковинців; перших майже в двоє більше, як у першім виданю, других майже в двоє меньше. Третє видане, хоч обіймає коротший період від обох попереднїх і лише лїриків, містить разом 88 авторів, в тім числї 61 Українців і 27 Галичан і Буковинців. Правда, є між тими авторами й меньше звісні або незвісні широкій публїцї, прим. І. Древлянець, А. Бобенко, В. Мальований, П. Панченко, К. Шамраєв, П. Залозний, В. Маслов-Стоків, О. Дубенський, О. Галка, В. Боровик, П. Таісич, І. Петрушевич і кілька иньших, але відкинувши навіть їх усїх, то й тодї останеть ся коло 60 авторів, отже в кождім разї більше, як у попереднїх виданях. Се вказує знов на одну дуже відрадну прояву, що число поетів збільшаєть ся в нас і кватитативно і кваліїативно, без чого не можливий був би такий вибір, як зроблений власне в сім виданю. Що до вибору поезий з поодиноких авторів, то редакция старала ся всюди подавати, що знайшла найкрасше в якого поета, при чім звертала все увагу, аби вибір із нього стояв у відповідній пропорції до цїлої його поетичної продукції. Через те з Кулїша подано більше, як із Кониського і т. д. Понадто редакция узгляднила навіть наймолодших авторів так, що з того боку певно не наразить ся на нїякий закид. Що до технїчного боку виданя, то належить признати, що подібного не було ще у нас: се справдї перше наше люксусове видане, яке повинно знайти ся в кождій хатї. Від того, як воно буде розходити ся, буде залежати й те, чи Видавнича Спілка візьметь ся за иньші ілюстровані виданя, які має в пляні, чи скінчить на антольоґії, чого натурально не належало-б бажати в інтересї красшого поставленя наших видавництв у загалї. *B.*

Марко Вовчок. Народнї оповіданя. Том II. Видане четверте. (Белєтристична Бібліотека. Ч. 58). Львів, 1903. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 280, 8°. Цїна 2 кор. Зміст: 1) Інститутка. Ст. 1—59. — 2) Від себе не втечеш. Ст. 60—110. — 3) Ледащиця. Ст. 111—132. — 4) Кармелюк. Ст. 133—169. — 5) Невільника. Ст. 170—185. — 6) Девять братів і десята сестриця Галя. Ст. 186 - 243. — 7) Ведмідь. Ст. 244—253. — 8) Чортова пригода. Ст. 254—271. — 9) Листи з Парижа. Ст. 272—280.

Дж. К. Інґрем. Історія полїтичної економії. Переклав Михайло Лозинський. (Наукова Бібліотека. Ч. 11). Львів, 1903. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 340, 8°. Цїна 3·60 кор., в оправі 4·00 кор.

Хведір Достоєвський. Грач. Оповіданнє. З росийського переклав О. П. (Літературно-Наукова Бібліотека. Ч. 65—67.). У Львові, 1903. Накладом укр.-руської Видавничої Спілки. З друкарнї Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 272, 16°. Цїна 1·50 кор.

Іван Турґенєв. Весняні води. Переклала Маруся Полтавка. (Лїт. наукова Бібліотека. Ч. 69—71.) У Львові, 1903. Накладом укр. руської Видавничої Спілки. З

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 246, 16°. Ціна 1·30 кор.

Іван Франко. З бурливих літ. Часть І. Накладом Антона Хойнацкого. Львів, 1903. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. XVI+180, 8°. Ціна 2 кор. Зміст: 1) Передмова. Ст. VII - XVI. — 2) Різуни. Ст. 1—37. — 3) Гриць і панич. Ст. 39—179.

Др. Іван Франко. Що таке поступ? Коломия, 1903. Накладом редакції „Поступу". З друкарні Вільгельма Браунера. Ст. 164, 16°. Ціна 1·20 кор.

Юрий Кміт. Подружє. Драма в двох дїях. У Львові, 1903. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченки. Ст. 54, 8°. Ціна 1 кор.

Сильвестер Яричевський. На филях житя. Новелї. Чернівцї, 1903. З друкарні товариства „Руска Рада". Ст. 64, 8°. Ціна 50 сот. Зміст: 1) Сьвята книга. Ст. 3—16. — 2) Пан оберляйтнант. Ст. 17—33. — 3) Проблєматик. Ст. 35—46. — 4) Дурна, що вона собі гадає. Ст. 47—57. — 5) Ох, тоті романи! Ст. 59—64.

Іван Франчук. Оферма. Новелька з військового житя. Коломия, 1903. Накладом Редакції „Поступу". З друкарні Вільгельма Браунера, Ст. 32, 16°. Ціна 25 сот.

Збиточник Ґумфрі. Оповіданє з англїйского. (Виданє руского товариства педаґоґічного. Ч. 108.) Бібліотека „Дзвінка", ч. 1. У Львові, 1903. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 120, 8°. Ціна 70 сот.

Спартак, провідник римских ґлядіяторів. Історична повість Ц. Самойлової. Переклав з росийскої мови В. Л—цкий. З двома образками. У Львові, 1903. З друкарні Наук. Тов. ім. Шевченка. Ст. 96, 8°. Ціна невідома.

Запорожець. Калєндар на рік переступний 1904. Коломия, 1904. З друкарень А. І. Мізєвича і В. Бравнера. Ст. 128, 8°. Ціна 60 сот. (в оправі 80. сот.).

Приятель. Народний калєндар на переступний рік 1904. Чернівцї, 1903. З друкарні товариства „Австрия". Ст. 144, 16°. Ціна 40 сот.

Калєндарик на переступний рік 1904. Коломия, 1904. Накладом коломийської філії Руського Товариства педаґоґічного. Дохід на бурсу товариства. З друкарні Вільгельма Браунера. Ст. 32, 32°. Ціна 24 сот.

Новый альбомъ. Малюнкы художника П. Д. Мартыновича до Энеиды Котляревського. Выданнє Полтавськои городськои думы. 30 серпня, року 1903. — Отсей альбом єкладаєть ся з тринацяти дуже гарних малюнків Мартиновича, що мали вийти на сьвято відслоненя памятника І. Котляревському, але з невідомих нам причин припізнили ся і вийшли аж тепер. Дуже шкода, що артист намалювавши сї малюнки майже 30 лїт тому назад, не продовжав далї розпочатого дїла і не побільшив числа малюнків. Наша публїка повинна одначе познайомити ся з тими, що й є, а до того надаєть ся найлїпше ілюстроване виданє Енеіди, якого певно схоче підоймити ся Видавнича Спілка, що вже зробила початок у тім напрямі видавши ілюстровану антольоґію. Потреба виданя Енеіди відчуваєть ся з давна, бо одинокого її галицького виданя в Бібліотецї Онишкевича і зі сьвіч-

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

кою не знайдеш; колиж се виданє буде ще й ілюстроване, то певне знайде більше покупців, як кожде иньше, через що й наклад певно оплатить ся. *B.*

Лира и іи мотивы. Зибравъ въ Кыйивщыни П. Демуцькый. Кыйивъ, 1903. Ст. 58 (з нотами). Ціна 1·25 руб.

Хлопець та море. Лыстоноша. Розумный коваль. Оповиданнє. (Выдания О. Л. С.) Одесса, 1903. Ст. 32, 16⁰. Ціна 3 коп.

И. Пухальскій. Катерына, драма въ 3-хъ діяхъ и 5 картынахъ. Перероблено съ „Катерыны" Т. Г. Шевченко. Полтава, 1903. Ст. 50+4 нот, 16⁰.

Переселеньци у Сибиръ. Виршована поэма. Напысавъ селянынъ И. Каленыченко. (Издательскій Комитетъ Харьковскаго Общества распространенія въ народѣ грамотности). Харьковъ, 1903. Типографія И. М. Варшавчика. Ст. 40, 16⁰.

Программы для собиранія свѣдѣній археологическихъ, историческихъ и этнографическихъ по Черниговской губерніи. Черниговъ, 1903. Типографія Губернскаго Земства. Ст. 30, 8⁰. — Ще в 1896 р. засновано „Черниговскую губернскую ученую архивную коммиссію", що поставила собі задачею перевести розслїди ґубернії з археольоґічного, історичного і етноґрафічного боку. Члени сеї комісиї А. Балика, А. Верзилов, П. Добровольський, Г. Коваленко, М. Коцюбинський і І. Руденко уложили тепер проґраму для збираня потрібних матеріялів комісиї. *B.*

З дум і думок Якова Зробека, греко-кат. пароха в Вертелцї. Тернопіль, 1903. З друкарнї Льва Вербицкого. Ст. 16, мал. 8⁰. Ціна 20 сот.

Пѣснь о цѣсаревôй Елисаветѣ. Перемышль, 1903. Накладомъ Е. Унзінґа. Зъ печатнѣ І. Лазора. Ст. 14, мал. 8⁰. Ціна 10 сот.

Pieśń o złobi anarchisty Luchenioho dokonanij na austrijskij Cisarewi „Jełysaweti" w Genewi d. 10. wereśnia 1898. Ułożyw Mychaił Gudz. Peremyszl, 1903. Nakładom Edwarda Unsinga. Z drukarni „Udiłowoj". Ст. 14, мал. 8⁰. Ціна 10 сот.

Яка література у нас має найширший збут, се видно на отсих брошурках, що вже кілька раз видавали ся польськими і руськими буквами. А що на них робить ся інтерес, се видно з того, що автор сеї „пісні" виточив був процес перемиському видавцеви, що зробив отсей наклад без його відома. Нагодою процесу покористував ся якийсь „учений" в „Руслані" (а за ним у „Słow-i Polsk-im", аби покепкувати собі з нашого журнала (не називаючи його імени), що він надрукував колись пісню про смерть цїсаревої і назвав її народньою, а тимчасом її автором є отсей самий Ґудз. Ми не будемо розбирати ширше тут сеї справи (вона буде порушена деинде) і лише заявимо, що пісня друкована в нашім журналї рішучо народня, що Ґудзова виглядає зовсїм инакше, хоч він і втягнув у свій текст цїлу народню пісню, та що перемиський „учений" пишучи про се, не бачив анї народньої, анї Ґудзової пісні. Завважимо вкінцї, що хоч народня пісня не належить до гарних, то все вона Ґудзову перевисшає далеко і про се не може бути навіть бесїди. *B.*

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

Нові часописи і видання. Від падолиста почав виходити в Вінніпеґу, в Канаді, новий популярний тижневник п. н. „Канадийский фармер. Часопись для руского народа в Канадї.“ Тижневник сей появляєть ся що четверга і друкуєть ся фонетичною правописю. Передплата в Европі виносить 1·50 доляра річно (7·50 корон).

В Тернополи заповів видавництво місячної часописи для ґімназистів під назвою „Молодїж“ пр. Ев. Мандичевський. Часопись має виходити від нового року.

Американські Русини заходять ся коло видання ювилейного числа „Свободи“ з нагоди десятьлїтного істнованя її. В тім числї мають бути поміщені твори ріжних письменників і дїячів, їх портрети і автоґрафи. На скільки нам звісно, то Ґаличани і Буковинцї не дуже поспішили ся взяти участь у сім видавництві, хоч багатьох прошено про те. *В.*

III. Театр і штука.

Конкурс на українські драми. Як відомо, українська трупа Саксаганського, Садовського і Карпенка-Карого розписала конкурс на кращі українські драм. твори. На конкурс доси прислано 7—8 пєс, але ж із них нї одна не одержала премії. Причина сьому не безнадїйна недотепність авторів, що тільки починають виступати на лїтературне поле; навпаки, у багатьох видна искра божия, а те, що вони виявляють погане знанє мови, і пєси їх з технїчного боку вимагають значних поправок. Такі хиби має і краща пєса конкурсу „Загублені мрії“ Тилички. „Сон баби Пидорки“, пєса Уралова, написана добрим неримованим віршом, але на жаль має тон оповіданя, і се робить її мало цїкавою для глядачів. Єсть на конкурсї, розуміють ся, і такі драми, що шкода часу на їх прочитанє. Із старих письменників нїхто не прислав своїх пєс на конкурс. *Ю. О.*

Український концерт у Петербурзї. 2-го падолиста відбув ся в салї Кредитового тов. концерт на користь Тов. ім. Шевченка для запомоги українській шкільній молодїжи в Петербурзї. В програму ввійшло кілька російських і укр. нумерів співів і деклямації, так що концерт носив мішаний характер. Танцїв не було, як завждї то робить ся на укр. вечерах у Петербурзї, чим може поясняєть ся невеликий зиск (коло 350 р.); в початку грудня має бути вечір на честь М. Лисенка. *Д. Д—ко.*

Аматорські вистави в Полтавщинї. Останнїми часами в Полтавщинї аматорські вистави українські зробили ся явищем досить звичайним, як по селах так і по містах, особливо канїкулами, коли вільна буває шкільна молодїж. В Лубнях сим лїтом було кільки концертів і вистав (27 липня виставляли між иньшим „Хазяїна“ Карпенка Карого), в Лохвицї теж були вистави і концерти (13 липня тут відбув ся концерт, котрий був потім повторений), в Чорнухах роблено вистави. Були вистави й по деяких селах (пр. в Харківцях Лохв. пов. та иньш.). В Прилуцї в липнї виставляла трупа Гайдамаки, котра, кажуть, тут добре заробила. *В. Д.*

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

IV. Особисті справи.

Ювилей М. Лисенка. Д. 7 і 8 грудня обходили ювилей нашого композитора М. Лисенка у Львові, д. 10 в Чернівцях а при кінці місяця в Київі. У Львові й Чернівцях з'явив ся ювилят особисто. По поводу ювилею збирають ся складки на почесний дар ювилятови. В Київі зібрано досі на сю ціль коло 4.500 рублів. Видїл Наук. Тов. ім. Шевченка приймає також складки, що будуть прилучені до загальної суми в імени товариства і його членів. Докладнїйше про сей ювилей скажемо в слїдуючій книжцї Л. Н. Вістника. *В.*

Ювилей рос. письменника В. Короленка. 14-го падолиста ст. ст. росийські письменники в Петербурзї сьвяткували ювилей В. Короленка. Між иньшим була відчитана адреса від української інтелїґенциї в Петербурзї, текст якої звучить отак: „Високошановний Володимире Галактіоновичу! В такі часи, коли, як каже поет України, — „хмара сонце заступила“ і скрізь панує неправда, Ваше слово голосне та правдиве ллєть ся як вода живуча й цїлюча: де вона покропить, там змучені душі знов оживають і правди шукають. Мов зірка у темну ніч, сяють зубоженому людови Ваші чудові твори, — і занїміла громада прислухаєть ся чарівному поклику до загального братерства й волї, який лунає в кожному Вашому творі з бездонного джерела любови й правди, що живуть у Вашому серцї. Чолом Вам, славетний поете і чоловіче добрий, від Ваших українських земляків.“ Під адресою до сотнї підписів. *В. Д—ко.*

Некрольоґ. В перших днях падолиста вмер у Берлїнї один із найбільших сучасних істориків Теодор Момзен у 86 році житя. Він родив ся 30 падолиста 1817 р. в Ґардінґу в Шлєзвіку; його два молодші брати Тихон і Авґуст здобули собі також імя, хоч скромне, в науцї як фільольоґи. Теодор по скінченю ґімназиї записав ся на права на університетї в Кілю, осягнув 8 падол. 1843 р. докторат і опублїкував окрім докторської дісертациї ще дві працї: про римські товариства і про римські tribus, а надто в спілцї зі своїм братом Тихом і з славним пізнїйше шлєзвіцьким поетом Теодором Штормом книжечку віршів. Задумавши присьвятити свої сили науковій працї, а спеціяльно римському праву і римській культурі вибрав ся Момзен у подорож до Італії, де пробув цілих 10 лїт. Він перейшов здовж і вшир неапольське королївство, познайомив ся з простим народом і з визначними італїйськими вченими і старав ся через безпосередну стичність з живими людьми вникнути в духа їх історії. Вернувши до Нїмеччини був він якийсь час співробітником ґазет у Шлєзвіку, в р. 1848 його покликано на катедру римського права на липському університетї, та тут політичні бурі того бурливого року втягли його в свій вир. Разом з трьома приятелями професорами Моріцом Гауптом і Оттоном Яном він був по побідї реакциї оскаржений за революцийні злочини, і хоча суд увільнив їх, але з університету їх видалено. Момзен переніс ся до Швайцарії

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

і викдадав римське право на ціріхському університеті. Тимчасом він почав публїкувати плоди своєї наукової подорожі по Італії: в р. 1850 появила ся велика книга про долїшно-італїйські диялєкти, 1852 великий фолїянт з римськими написами королївства Неаполю. В 1854 р. його покликано до університету в Вроцлаві, де пробув чотири роки. Вже перед тим від юридичних та епіґрафічних дослїдів він перейшов до історії; ще в Ціріху він на пропозицію книгаря Вайдмана взяв ся написати популярний курс історії Риму — і написав книгу, що від разу зробила його одним із найбільших майстрів новочасної історіоґрафії. Момзенова „Geschichte Roms“, якої три перші томи вийшли в рр. 1854—1856, являєть ся взірцем глубокого дослїду, але також взірцем стилю — живого, субєктивного, надиханого власним житєм, власними симпатіями й антіпатіями автора. Відси її величезний успіх, та в тім лежать і її хиби, її, так сказати, публїцистичний подекуди характер. Момзен довів свою історію до 46 р. перед Христом і на тім урвав; ані конанє републїки під другим тріумвіратом, ані розцьвіт і упадок цезаризму не змальовані в його книзї. Аж 1885 р. Момзен видав пятий том римської історії (четвертий так і лишив ся ненаписаний), у якому змальовано житє провінцій під римськими цезарами.

Тимчасом у р. 1858 покликано Момзена до Берлїна і тут перед ним розвернули ся иньші перспективи. Маючи перед собою мету — таки ще колись написати історію Риму в часї цезарів, він розумів ясно, що сеї історії не можна написати на самій лише основі тогочасних лїтературних памяток, яких інтерес зосереджує ся на особах цезарів, їх двора та війн. „Написи і пандекти — се головні жерела до історії того часу“ — се був Момзенів девіз, і він з великою енерґією бере ся до праці над систематичним опублїкованєм двох збірок: Corpus inscriptionum latinarum“ та „Corpus juris romani“. Для сеї велитенської праці треба було позискати фонди і співробітників; усього доконав Момзен, який надто головну часть роботи взяв на свої плечі. Від р. 1863 почала виходити збірка написів, яку Момзен допровадив до 15 томів величезного in folio. Рівночасно з виданєм тих написів з під його пера виходили цїлі ряди моноґрафій про спеціяльні питаня („Römische Forschungen“, „Römische Chronologie“ опрацьованє Авґустових записок, т. зв. Monumentum Ancyranum і т. и.). З написами вязали ся тїсно монети, і Момзен присьвятив ім також фундаментальну працю „Geschichte des römischen Münzwesens“, де використав нумізматичні дані для історії торговельних, економічних і державних відносин Риму. При кінцї житя вернув ся Момзен нарештї до своєї первісної вихідної точки, до історії римського права, опрацював римське державне право, а в спілцї з проф. Марквардом римське карне право, розпочав друге монументальне виданє Corpus juris romani, для якого зладив сам Пандекти Юстінїянові та приготовив до друку т. зв. Codex Theodosianus. Слїдячи впливи римського права й рим-

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

ської цівілїзації ще в часах вандрівки народів він приготовив для Monumenta Germaniae historica видане головного жерела для історії Ґотів, а власне Йорданової перевізки книг Кассіодора.

Момзен брав також живу участь у полїтичному житю разом з Вірховом. Ще в остатніх роках житя він забирав часто голос у важних міжнароднїх справах, хоч не все щасливо. Відомий його голос у справі переслїдування Поляків пруським правительством викликав голосні протести з боку Поляків. Один із остатніх його листів, ще в осени сього року, був написаний до редактора Ruthenische Revue, де він дякував редакторови за його публїкацію і заявляв, що вона відкриває для нього новий, невідомий йому сьвіт змагань і культурної праці, для якої він має повну симпатію. Значить, балаканя польських публїцистів, які в Момзені бачуть лише ворога „der minderwertigen Nationen", не зовсїм згідні з правдою. *І. Ф.*

V. З громадського житя.

Московські дурисьвіти. До останніх часів водило ся так, що московські панславісти, які ставлять собі за задачу зілляти всї славянські ріки в московське море, висилали з поміж себе ріжних аґентів між Славян, що пропаґували там свої гадки, а надто писали до московських ґазет ріжні вигадки, в яких найбільше дістава́ло ся всїм тим, що противили ся їх пропаґандї. Тепер ролю таких аґентів обняли жінки. Як довідуємо ся зі „Слав. Вѣка" ч. 70 (ст. 696—7), в київськім „Слав. Благотв. Обществѣ" мала недавно відчит якась Е. І. де-Вітте, що „лѣтомъ 1903 года посѣтила Галицію и Буковину." Хоч її відчит не надрукований в цїлости, а поданий тільки зміст і то дуже коротенький, то й з нього можна переконати ся, кілько небилиць мусїла наговорити там ся пані Вітте. По словам „Слав. Вѣка" вона між иньшим „дала вѣрную картину злополучной украинофильской пропаганды, поддерживаемой и центральнымъ австрійскимъ правительствомъ и польскимъ сеймомъ. Въ то время, какъ украинофильскія общества получаютъ отъ послѣдняго крупную субсидію въ 53.000 кронъ ежегодно, общества „старорусской" партіи не получаютъ ни гроша. Кромѣ того украинофильскія общества получаютъ матерьяльную поддержку изъ Россіи, о чемъ свидѣтельствуетъ сообщеніе главы галицкихъ украинофиловъ, проф. М. Грушевскаго, заявившаго весною въ газетѣ „Діло", что онъ пріобрѣлъ въ Россіи на цѣли своей партіи 50.000 р. (вѣроятно изъ распродажи „Славянскаго Букваря" своего пок. отца, выписываемаго по предписанію Училищнаго Совѣта всѣми церковно-приходскими школами). Что австрійское правительство поддерживаетъ украинофильство и матеріально, тому лучшее доказательство признаніе одного изъ главныхъ дѣятелей украинской партіи М. Павлика, что австрійское правительство въ 1891 г. предложило украинско-соціалистской партіи 30.000 гульденовъ на пропаганду въ Малороссіи. Это признаніе даетъ ключъ къ разгадкѣ, гдѣ искать истинныхъ виновниковъ про-

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

шлогодних волнений въ малороссійскихъ губерніяхъ." Думаємо, що доволі сього цитату, аби кождий, хто знає історію нашого національного відродженя, переконав ся, що в кождім слові пані Вітте — брехня. Українські товариства дістають річну підмогу на подану суму, але ані від австрійського, ані від польського правительства, лише з податків плачених тими самими Українцями. Коли-б Українці діставали підмоги на „україноφільскую" пропаґанду, то на що діставали-б її польські товариства, які сього року, як було виказано в дневниках, дістали 92% усеї суми, призначеної на підмоги, а українські 8%! Чи також на „україноφільскую" пропаґанду? А чи не дістають таких самих підмог товариства чеські, нїмецькі, італійські, словінські і т. д. і чи також на „україноφільскую" пропаґанду? Що не дістають „русскія общества" — то зовсїм справедливо. По перше — в нас нема „русскихъ", крім деяких перевертнїв і їм не належать ся нїякі підмоги. По друге — на москвофільську пропаґанду дають їм гроші Москалї (пор. процес Ольги Грабар, банкруцтво крилошанського банку, на який Наумович привіз був із Росиї мілїон рублїв і ин.). По третє — „русскія общества" закладаєть ся в нас не з потреби, не для культурної дїяльности, не для підношеня народа, але для кириненя „україноφілам". Доказом на се копіоване українських товариств нашими „русскими". Заснувала ся Просьвіта — треба заснувати для її кириненя Общество Качковского; заснував ся Боян — треба заснувати „Музу"; заснував ся Кружок українських дївчат — треба заснувати Кружекъ русскихъ дѣвушокъ і так in infinitum. Коли-ж придивимо ся дїяльности тих „обществ", то побачимо, що дїяльність їх нїяка, або майже нїяка. Та се й не дивно; коли переглянемо спис членів хоч би львівських „русскихъ обществъ", побачимо, що всюди фіґурують там ті самі люди з невеличкими змінами. Очевидно, всього не можна одному з'їсти! А яка дїяльність „русскихъ" мілїонових фундацій Народного Дому та Ставропіґії? Чи й вони тому нїчого не роблять, що не мають підмог від „австрійського і польського" правительства? А що чувати з дїяльністю „Гал. рус. Матицы"? Що розмахнеть ся з яким виданєм, то й сяде. Чи також задля браку підмог? Про дальші брехнї ми й не згадуємо, бо шкода слів тратити на них. І се не дивниця, коли собі якась там дама приїде до Галичини, покрутить ся сюди й туди і попише дурницї; не дивниця, коли сї дурницї надрукує хтось, що не знає наших справ; але инъша річ, коли їх друкує д. Верґун, що знає дуже добре, яка все те неправда, що друкує се у „всеславянськім" орґанї, який ставить собі за задачу оборону Славян перед „иноплеменниками", головно Нїмцями, який всїх Славян обіймає одинаковою „любовью и силой", як звучить мотто „Слав. Вѣка". Та „україноφіли" для „Слав. Вѣка" — не Славяне так само, як і всї ті Чехи, Серби, Болгари і ин., що не хотять тонути у всеславянськім болотї. Доказом того те саме число „Слав. Вѣка", в якому гнївають ся „всеславяне" на „Slov.

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

Přehled“ і його редактора д. Черного за його прихильність до нас і між иньшим пишуть: Проливая искреннія слёзы (Slov. Přehled) о сепаратизмѣ нижныхъ лужицкихъ сербовъ отъ горныхъ, о сепаратизмѣ словаковъ отъ чеховъ и хорватовъ отъ сербовъ — тотъ же журналъ всячески раздуваетъ сепаратизмъ украинскій, вожди котораго заявили во всеуслышаніе въ „Ruth. Revue“, что они скорѣе готовы работать „pour le roi de Prusse“, чѣмъ для славянства!... Гдѣ же тутъ логика?“ Коли-б нам прийшлось розбирати дїяльність „Слав. Вѣка“, то ми виказали-б йому не лише брак льоґіки, але й етики, й розуму і т. и. Та шкода праці! *В.*

Новий епізод з історії москвофільського гумбуґа. 9-го падолиста ст. ст. відбулись загальні збори „Галицко-русскаго Благотворительнаго Общества“ в Петербурзї. З короткого справоздання зібрані довідали ся, що в Петербург мала приїхати депутация Галичан підчас сьвяткування 20-лїтнього ювілею його заснування (ще в маю); натомість було прислано 700 примірників брошури Мончаловського „Петръ В. на Галицкой Руси“, котрі „успѣшно распространяются“ товариствам, себ-то роздають ся дармо, як і иньші деякі брошури. Відомий рос. ґенерал-публїцист В. Комаров подарував тов. 30.000 прим. рос. книжок — для ширення в Галичинї. Потім були вичитані два реферати: д. Мурина про Гушалевича і д. Драгомірецького про Галичину взагалї. З реферата д. Мурина публїка мала довідати ся, що Гушалевич здобув би всесьвітнє значіннє, як би не „трохи“ важка мова його писань, що й тепер він має для Галичини таке значіннє, як Ломоносов для Росиї і багато тому подібних нїсенїтниць. У своїм рефератї д. Драгомірецький розповів тенденційно історію Галичини, повстання „украинофильства“ яко польсько-жидівської інтриґи, шкідливі змагання рос. Українців відокремитись від Росиї, їх змагання виробити якусь штучну мову і завести її в школи на Вкраїнї од низших аж до висших... На закінченнє хор аматорів відспівав „галицькі народнї пісні“, як було надруковано в анонсї; се були: „Ужъ какъ палъ туманъ“, „Ивушка зеленая“ (москов. пісні) і „Утоптала стежечку“ Шевченка... в перекладї на моск. мову. В салї лежав лист для підписів на адресї від „Гал.-рус.“ тов. о. Ів. Кронштадтському, в якій цїли — невідомо.

Д. Д—ко.

Polacy a Rusini. W Krakowie, 1903 Czcionkami drukarni „Czasu“. Ст. 56, 8⁰. Цїна 60 сот. Не минає майже рік останнїми часами, щоби не появила ся протягом нього бодай одна польська брошура, що обговорювала би польсько-руське питанє. І очивидно, злого в тім не було би нїчого, навпаки, се доказувало б, що справа ся дійшла до такого степеня, на якім конечно треба її якось полагодити, коли-б не одно „але“. А на те „але“ хорують усї польські автори, які колибудь писали про польсько-руські справи. Всї вони хотїли-б полагодити їх, але так, щоб Русини по тій полагодї не лише не були рівні в правах із Поляками, але остались на цїлу неозначену будучність рабами Поляків. Се підставова

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN

думка всїх тих авторів, прибирана одначе не в однакову форму, бо раз приємнїйшу, другий раз відразливійшу для Русинів. Розуміється ся, що й автор названої брошури, якась зовсїм невідома нїкому величина, Edmund Woryński, не поступив анї на крок далї. У нього ще й доси нема українського народа, а доказом на се між иньшим факт, що „bezstronny papież Leon XIII. mówi w encyklice do biskupów polskich zgodnie z historyą o plemieniu ruskiem, jako o części integralnej narodu polskiego“ (ст. 4). А що Польща хоче панувати над сим „plemieniem“, то се не походить „z chciwości, ale dla spełnienia wyższego posłannictwa (sic!).“ Розуміється ся, що між Русинами і у Русинів не може бути нїчого доброго, бо на що тодї здало-б ся цїле „posłannictwo“? „Ruscy księża“ то самі гайдамаки, що між иньшим навіть „w oczach parafian zohydzają dziedziców Polaków, którzy służbie chociażby łacińskiego obrządku każą w święta ruskie pracować i nie chcą świąt podwójnych obchodzić“, „oni poniżają nabożeństwa kościelne i odsądzają od czci i wiary lud ruski do kościołów uczęszczający“; а тим часом що вони повинні робити? Нї більше, нї меньше — лиш наслїдувати Вірмен, що „stali się od wieków Polakami i dali przykład wierności, owej fides bez zastrzeżeń i wybiegów. Nasze ideały narodowe stały się ich ideałami, jak to przed całym światem nie wahał się powiedzieć w publikacyi rządowej (Oest. Monar. in Wort u. Bild) jeden z najznakomitszych przedstawicieli Polaków ormiańskiego obrządku“; та „Ruś wie o tem aż nadto dobrze i ten przykład jest jej niemiłym“. „Małżonki księży ruskich“ також не лїпші від своїх панотцїв, а надто „nie posiadają wymaganego przez nas (!) stopnia ogłady towarzyskiej.“ Через них можна одначе дещо зробити в користь Польщі, тому колятори повинні більше зближувати ся до них, складати їм перші візити і т. и. Учителїв і учительок то найлїпше знов з'єднувати для польської ідеї „przez drodne podarunki“ (також posłannictwo!). Багато кричать Русини про урядову мову, ба доходить навіть до того, що „przyrodzonego prawa się nadużywa, ażeby nas Polaków zniewolić do posługiwania się językiem ruskim!“ Тимчасом у Польщі урядовою мовою була лише латинська і польська, а що „przywileje Jagiełły“ (чи лише Яґелли? А може ще й Яна Собєского?) видавано для Русинів по руськи, то се нїчого не доказує. Австрія не що иньше, як „przejemca polskiego rządu“, якже може вона допустити до язикової рівноправности в Галичинї? Чи литовським Татарам приходило коли в голову домагати ся, щоби господарський уряд писав до них по татарськи? А порівнувати Галичину з Чехією зовсїм не можна, бо „Czesi byli historycznymi panami kraju, jak my na Rusi Czerwonej“. Зрештою з ким тут годити ся? „Któż wdaje się w dysputę z niedojrzałym albo z szalonym“? Кричать Русини за школи, але-ж вони „otrzymali ku naszej krzywdzie już więcej, niżby się im skądkolwiek należeć mogło.“ Кричать

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

за руську ґімназию в Станїславові, а тимчасом „pokazało się, że gimnazyum ruskiego w Stanisławowie nie było dla kogo otwierać". Зрештою на що Русинам ґімназий? „Czyż bowiem nagle wsi się wyludnią i wszyscy Iwanowie zapiszą się do gimnazyum lub na uniwersytet, a wszystkie Pałaszki na kursa pedagogiczne?" То лише Мацькам і Каськам можна чогось подібного домагати ся. Остаточно коли-б прийшло що до чого, то Русинам „dać tylko to, co sami uznamy za potrzebne; ustępstwa żadnego". Зрештою можна-б попробувати „zaprowadzić obowiązkową naukę ruskiego i polskiego języka we wszystkich szkołach w całej Galicyi; w ten sposób usunęło by się całą podstawę do rekryminacyj i od padła by potrzeba plemiennego klasyfikowania szkół naszych." А що тодї справдї треба би було Поляків „zniewolić do posługiwania się językiem ruskim", то про се автор якось не думає. В кінцї на що йому льоґіки? Виступають польські „żądania". „Żądamy, ażeby ten lud nie przestawał być częścią narodu polskiego" — більше нїчого. „Wszakżeż, jak pisze prof. Dybowski, nawet prawosławni Smoleńszczanie do dzisiaj sami siebie nazywają Polakami, a prawosławna ludność t. zw. siemiejska za Bajkałem zo ie siebie samą ludnością polską" — звідкиж Русини можуть мати якісь иньші претенсиї? — Особливу увагу повинні звертати Поляки на дрібну шляхту, хоч „program nasz jest szczerze demokratycznym we wszystkich punktach"; „w Łomżyńskiem i na całem Mazowszu roi się od tej niemal bezrolnej szlachty," вона прийшла би сюди радо і ті, що парцелюють землю, повинні над тим подумати, бо „gnębić i uciskać nikogo Polacy nie myślą, chcą tylko uczciwości i wspólnoty ojczystej." Надто треба звертати пильну увагу на руські дїти. „Każda wioska powinna by mieć p o l s k i e Służebniczki. Znam panie, które na ślubne wiano upraszały sobie od oblubieńca fundacyą Służebniczek". А хоч вони не спольщать цїлковито руських дїтий, то все таки „odbiorą im nienawiść ku polskiemu duchowi". Взагалї треба як найширшої аґітациї, особливо духовної і побіч майових набоженств треба заводити по руських селах „nabożeństwo czerwcowe i Różaniec domowy w październiku" і т. и. Наконець „żądajmy rozdzielenia funduszu religijnego; jakąś część możemy podarować Rusinom" — коли натурально схочемо. — Отсе провідні думки брошури. Вони ілюструють ту висшу культуру Поляків, якою вони всюди хвалять ся, ту інтелїґенцию їх проводирів, яка стоїть так низько, ту льоґіку, яка на жадній точцї не витримає найлекшої критики, ту „wolność i równość", що зміняєть ся все як хоругвка на вітрі, ту етику вкінцї, яку вони прикладають до себе в поступованю з иньшими народами. Тепер поки у тих добродіїв ще руки короткі, ми можемо хиба сьміяти ся з їх наївности. Але коли би так їм справдї довело ся дірвати ся до власти в Ґаличинї, то хиба-ж їх заслїплене не могло-б викликати найтяжших катастроф? Нї, нї,

Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN
Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google

польська суспільність повинна би серіозно подумати про курси для своїх політичних анальфабетів. *В.*

VI. Від Редакції.

Пояснене. Ми дістали зі Станїславова отсе письмо з просьбою надрукувати його: „Хвальна Редакция! У „Літературно-науковім Вістнику“ з падолиста 1903 р. на сторонї 144 звернено увагу видавництву музичному „Станїславівского Бояна“, що у випуску 13-тім повинно бути „У досьвіта“ а не „І досьвіта“. Ми признаємо зі становиска літературного цїлковиту слушність Хв. Редакциї „Вістника“, бо і нам знано, як написав П. Кулїш сей стих. Однак не наша вина в сїм. Автор сего музичного твору М. Лисенко прислав нам таку рукопись і ми не могли сего на свою руку поправити. Догадуємось однак, що композитор наумисно змінив У на І, бо У на початку сеї пісні дуже глухо виходить. Сим доказуємо, що не по нашій сторонї вина і просимо се пояснене подати в „Вістнику“ до близшої відомости П. Т. читачам. З високим поважанєм Евген Якубович. Д. Сїчинський“.

До сього пояснення додамо від себе стільки: Ми звернули увагу видавців на сю дрібну помилку думаючи, що її зроблено в друкарнї. Коли-ж видавцї зробили се умисно, то ми завважимо, що помилка могла вийти звідти, що Українцї велике **у** і **і** пишуть дуже подібно; щоби д. Лисенко з музичних причин уважав потрібним змінити текст, не бачимо до того підстави. У всякім разї ми не робили і не робимо докору видавцям із за такої дрібницї, навпаки, ми переконані, що їх змагання повинна наша публїка як найсильнїйше поперти, бо вони на се заслужили вповнї дотеперішним веденєм свойого видавництва. *В.*

☞ Рівночасно з сею книжкою виходить також окремою брошурою: „Літ. Науковий Вістник. Томи I—XX. 1898—1902. Покажчик змісту. Зладив В. Доманицький, з передмовою І Франка. Пятьлїтні передплатники Л. Н. Вістника дістануть його безплатно, иньші за доплатою 1 кор.

Просимо відновити передплату на 1904 р.

Generated on 2015-07-05 07:26 GMT / http://hdl.handle.net/2027/uiug.30112000442449
Public Domain in the United States, Google-digitized / http://www.hathitrust.org/access_use#pd-us-google
Digitized by Google
Original from UNIVERSITY OF ILLINOIS AT URBANA-CHAMPAIGN